

23 (1978) 1-2

STUDIA

UNIVERSITATIS BABEȘ-BOLYAI

PHILOLOGIA

1

1978

CLUJ-NAPOCA

BIBLIOTECA
FACULT. FILOGIE
Nr. 1911-82

REDACTOR ȘEF: **Prof. I. VLAD**

REDACTORI ȘEFI ADJUNCȚI: **Prof. I. HAIDUC, prof. I. KOVACS, prof. I. A. RUS**

COMITETUL DE REDACȚIE FILOLOGIE: **Prof. I. PĂTRUȚ, prof. I. SZIGETI, prof. R. TODORAN, prof. M. ZACIU, conf. M. CĂPUȘAN, conf. O. ȘCHIAU (redactor responsabil), conf. SZABO GY., conf. S. TRIFU, lector M. HOMORODEAN (secretar de redacție), lector M. MARKEL**

STUDIA

UNIVERSITATIS BABEȘ-BOLYAI

PHILOLOGIA

1

Redacția: 3400 CLUJ—NAPOCA, str. M. Kogălniceanu, 1 ● Telefon 1 34 50

SUMAR — CONTENTS — SOMMAIRE

Contribuția tovarășului Nicolae Ceaușescu la dezvoltarea unor concepte ale domeniului ideologic ● Secretary General Nicolae Ceaușescu's Contribution to the Development of Certain Concepts in the Field of Ideology (ION VLAD) . . .	3
G. ANTONESCU, Aspecte ale criticii literare transilvănene între 1850—1880 ● Aspects of literary criticism in Transylvania between 1850—1880	6
E. POPA, Telemach și Stephen Dedalus în căutarea identității ● Telemach and Stephen Dedalus in Search of Identity	13
D. CORNEA, Sentimentul duratei la Villon (I) ● Le sentiment de la durée chez Villon (I)	17
G. GRUIȚĂ, Categoria cuvintelor inclusive ● The Category of Inclusive Words . . .	23
V. HODIȘ, Redundanța conectivelor ● La redondance des connecteurs	27
L. BALAZS, Cîteva tipuri de calc ● Quelques types de calques	31
E. KIS, Modificări tipologice ale limbii române datorate informației lingvistice anticipate ● Modifications typologiques de la langue roumaine dues à l'information linguistique anticipée	34
A. GOȚIA, Conservări tipologice prin anticiparea informației lingvistice în română ● Typological Conservations by the Linguistic Information Anticipation in Romanian	38
G. G. NEAMȚU, Note pe marginea conceptului de proces ● Note concerning the concept of process	42
I. BACIU, Une tendance constante dans l'évolution du lexique français ● O tendință constantă a lexicului francez	45
M. HOMORODEAN, Le toponyme <i>Cărbunarea</i> ● Toponimul <i>Cărbunarea</i>	50
M. M. ZDRENGHEA, Towards a semantic interpretation of the present tense ● Spre o interpretare semantică a timpului prezent	53
C. SĂTEANU, Cu privire la descrierea morfonemelor românești ● A propos de la description des morphonèmes roumains	62

I. T. STAN, Contrastarea fonetico-fonologică pe plan sincron (II). Realizări și perspective ● Etude contrastive phonétique-phonologique sur le plan synchronique (II). Réalisations et perspectives	66
---	----

Recenzii — Books — Livres parus

Ulrich Engel, Syntax der deutschen Gegenwartssprache (G. VANCEA)	75
Jacques Allières, Les Basques (M. HOMORODEAN)	76
V. A. Beloșap kova, Sovremennyj russkij jazyk. Sintaktis (O. VINȚELER)	79

CONTRIBUȚIA TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU LA DEZVOLTAREA UNOR CONCEPTE ALE DOMENIULUI IDEOLOGIC

Programul unui partid, care și-a asumat misiunea istorică de a edifica nu împotriva istoriei, ci prin deplina cunoaștere a legilor, mecanismelor generale și particulare ale raporturilor și forțelor sociale, situate într-un impact esențial cu timpul, este un sistem unitar, coerent. E cazul programului Partidului Comunist Român, expresie a cunoașterii și aplicării legilor și principiilor materialismului dialectic și istoric, a experienței sale creatoare, marxiste, întemeiate pe tradițiile și pe datele definitorii ale poporului român, pe propria lui istorie. Unitatea vine, așadar, din aceste direcții, și pe coordonatele teoriei generale s-a elaborat un program cu noi principii teoretice, cu o strategie și cu o viziune originală asupra condițiilor și realităților țării noastre. Echilibrul existent în sfera acestor teze, principii și concepte este rodul contribuției secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Îi datorăm, fără îndoială, această înțelegere activă a locului și rolului unui partid care își elaborează propriul său program, știind că nimeni nu poate s-o facă în locul său, că numai practica social-istorică e de natură să ratifice sau să amendeze teze generale, spiritul dogmatic, rigid, un anume „imperialism al ideilor“, care a avut, cum se știe, consecințele sale cunoscute cu ani în urmă.

Concepția partidului nostru a fructificat și continuă să verifice prin propria sa activitate contribuția marxismului contemporan, teorie deschisă, permeabilă la procesele și fenomenele lumii contemporane, întemeiată pe exploatarea și interpretarea diverselor aspecte ale lumii de azi. Nici o altă concepție nu e atât de dinamică și activă prin caracterul său deschis, prin capacitatea de a asimila valorile cunoașterii, rezultatele practicii sociale, categoriile vieții spirituale și datele științelor. E de subliniat meritul secretarului general al partidului nostru de a fi statuat cu pasiunea marilor idei și cu înflăcărea militantului comunist un concept superior, complex și revoluționar al umanismului. Nu e vorba de accepiunea tradițională a umanismului și, prin prelungiri, nu mai e vorba de un sistem al cunoașterii umaniste, ci de definirea, afirmarea și valorificarea în viață a unui umanism bazat pe încrederea în om, în personalitatea individului, în posibilitatea perfecționării raporturilor interumane, în perspectiva unei societăți în care conceptele etice, valorile morale, universul emoțional al ființei, cultura și aspirația spre frumos sînt conjugate într-un tot al cărui patos este omul, societatea, factorii ideologici care participă la crearea acestui om, ins complex și caracterizat prin setea de a afla. Astfel, umanismul științelor naturii, ca și posibila revoluție în științele sociale, corespondent al revoluției tehnico-științifice, sînt termeni ai concepției tovarășului Nicolae Ceaușescu. În ampla expunere rostită la Congresul educației politice și al culturii

socialiste, în cuvîntarea rostită în toamna anului trecut la consfătuirea cu activul din sfera activității ideologice, sau, mai înainte, în cuvîntarea care a inaugurat lucrările Conferinței naționale a scriitorilor din mai 1977, secretarul general al partidului a dezvoltat conceptul în cadrul unor teze esențiale azi pentru cunoașterea, interpretarea și modificarea unor procese ce au loc în viața oamenilor. Umanismul revoluționar are drept corolar important principiul în virtutea căruia omul este în centrul atenției tuturor factorilor societății socialiste. Producem și realizăm programul dezvoltării industriale, al spectaculoasei dezvoltări a forțelor de producție, pentru că sensul real este omul, cel care creează valorile materiale, produce valori spirituale sau este destinatarul lor. În cadrul acestor condiționări, se impune cu pregnanță însemnătatea contribuției teoretice a tovarășului Nicolae Ceaușescu, a Partidului Comunist Român, așa cum a fost formulată mai întâi în 1971 și, ulterior, în documentele Congresului al XI-lea, în Programul partidului.

Revelatoare este energia, pasionata înțelegere a fenomenelor și luciditatea celui care a inițiat, a dezvoltat și a explicat aspecte diverse ce țin de conceptele filosofiei noastre, de aspectele unei ontologii distincte și ale unei teorii a cunoașterii, de aplicare în viață a unor principii care guvernează mecanismele vieții sociale și ale activității în domeniul larg, complex și pretențios al ideologiei. Îmi îngădui să trec foarte sumar în revistă câteva elemente. Ele țin de orienturile creației literare și de preceptele teoretice ale literaturii contemporane. Încă în 1965, tovarășul Nicolae Ceaușescu, dialogînd cu scriitorii, sublinia însemnătatea socială a demersului creator, rolul literaturii, defel secundar, în formarea și înnobilarea conștiințelor, rolul creației ca instrument al cunoașterii, ca modalitate de interpretare și de investigare a lumii pe coordonate ce sînt proprii numai literaturii și, într-un sens mai larg, artelor, în ciuda diferențelor dintre sistemele și limbajele fiecărei arte în parte. În consonanță cu atitudinea și cu exemplul direct al secretarului general al partidului, literaturii i se cerea reprezentarea realității în mod veridic, refuzîndu-se imaginea idilică sau idilizantă, edulcorată, neosemănătoristă, neoașismul de tristă amintire. O imagine curajoasă, obiectivă, veridică, în măsură să afirme noul, viața și dimensiunile ei bogate, respingînd vechiul, mentalitățile compromise, derogările de la principiile și normele existențiale ale societății socialiste. Sensul deschis al creației, legitimitatea experiențelor capabile să producă, în spirit modern, contemporan, o artă în consonanță cu un ev modern etc. au fost subliniate cu clarviziune și cu o excepțională pătrundere de către tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Să subliniem tot acum însemnătatea acordată difuzării culturii și creării unui concept democratic de cultură. Democratismul culturii românești contemporane se exprimă, cum se știe, prin natura și calitatea destinatarului ei, masele care făuresc istoria, prin ideea de participare la crearea sau la recrearea culturii, prin ideea unei culturi ce reface și dă explicația sau răspunsul la problemele omului de azi, fiindă complexă, destin ce nu poate fi egalizat și uniformizat.

În acord cu termenii de mai sus, avem să subliniem rolul decisiv al secretarului general al partidului în fundamentarea tezelor asupra funcției activității ideologice, domeniu ce nu admite pasivitatea, înregistrarea fenomenelor, ci intervenția activă, rolul interpretativ și direct al ideologiei ca factor al activității generale a partidului. În același context, opiniile tovarășului Nicolae Ceaușescu privitoare la cunoaștere, la rolul științelor într-un ev de mari mutații în gândire, în explorarea și proiectarea viitorului, sînt de natură să călăuzească și să ierarhizeze programul de activitate al oamenilor de știință. Ce loc i se acordă științei, ce valoare deține cunoașterea, termen emblematic al societății socialiste, inimaginabilă în absența acestui patos cognitiv, sînt probleme pentru care intervențiile tovarășului Nicolae Ceaușescu au valabilitatea unui veritabil program.

Creația, indiferent de natura ei, fervoarea ideilor și a gândirii, afirmarea noului, sancționarea spiritului anchilozat, încrederea în demnitatea cunoașterii, în etica științei, detectarea și eliminarea imposturii, pledoaria pentru o deontologie a gândirii, fermitatea și tăria ideilor, iată cîteva aspecte ale unei contribuții magistrale. Ea dă partidului nostru prestigiu, autoritate, competență și siguranță în demersurile lui. În fruntea acestora este un om de gândire și un excelent cunoscător al vieții, secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

ION VLAD

ASPECTE ALE CRITICII LITERARE TRANSILVĂNESE
ÎN TRE 1850—1880

GEORGETA ANTONESCU

În conformitate cu sarcinile specifice (sau resimțite ca atare) ale momentului literar respectiv, critica transilvănească din a doua jumătate a secolului trecut a acordat o relativ mare extensie propozițiilor globale: celor teoretice, despre statutul disciplinei pe de o parte¹, iar pe de altă parte considerațiilor generale cu privire la stadiul în care se află literatura națională și cea a propriei provincii în speță. Cel de al doilea sfert al veacului al XIX-lea e considerat a forma o etapă în care bilanțul e nu numai posibil, ci și necesar pentru a permite evoluția ulterioară a literaturii și a gustului public.

Continuă în același timp să funcționeze un mod de abordare general-culturală a fenomenului, literatura fiind judecată pe mai departe nu atât ca valoare „în sine”, cât ca simptom al unui stadiu de dezvoltare și civilizație: „Literatura este barometrul culturai cutărei națiuni”². „Dezvoltarea literaturii de regulă ține pași cu dezvoltarea vieții naționale, și din contră viața politică a unei națiuni e condiționată — așa zicînd — de literatură; cu un cuvînt literatura e speculul cel mai fidel al culturai și potestății naționale”³. Este un sistem de judecată din care derivă atât tăria cît și slăbiciunile criticii din epoca respectivă. Abordarea largă și înțelegerea legăturilor de intercondiționare ale literaturii cu celelalte forme ideologice și spații umane contemporane era de natură să susțină legătura criticii cu publicul (oricît de limitat ar fi fost el în fond, datorită gradului încă mic de răspîndire a unor cunoștințe superioare) și să-i asigure eficacitatea. Ea cuprinde însă și posibilitatea neglijarii specificului estetic al fenomenului și primejdia unui anume simplism și a superficialității în interpretare. Critica constată, apreciază sau condamnă, dar aproape niciodată nu explică, iar atunci cînd încearcă s-o facă totuși, e silită să pornească de la niște premise clasicizant-academice care neglijează tocmai postulatul ei esențial: legătura cu viața „nației”.

Examinarea considerațiilor generale despre stadiul atins de dezvoltarea culturii și literaturii noastre emise de critica transilvănească de expresie publicistică din al treilea sfert al veacului trecut (și mai ales după 1860) învederează însă o cîntărire ponderată a realizărilor, s-ar putea spune chiar o remarcabilă severitate și luciditate care, chiar dacă nu-și găsește exprimarea în formulele elegant-grăitoare ale lui Maio-

¹ Vezi studiul nostru *Conceptul de critică literară în dezbaterii presei transilvănene din deceniile 7 și 8 ale secolului trecut*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Philologia, 1971, fasc. 2.

² I.P.N., *Cîteva cuvînte despre literatura noastră*, în „Aurora română”, 1865, nr. 15, p. 177.

³ I. Grozescu, *Meditațiuni literare*, în „Familia”, 1867, nr. 28, p. 334.

rescu, nu este, în spirit, atît de departe cum s-a crezut uneori de înțelegerea mentorului junimist. Chiar și o simplă abordare statistică a acestor considerații (emise cu o oarecare constanță în presa vremii), dovedește că numărul aprecierilor rezervate — dacă nu chiar negative — covârșește în mod vizibil expresiile încrederii exagerate, care nu este, în cele din urmă, reprezentată decît de Iustin Popfîu⁴. Combătut de Maiorescu — după cum bine se știe — el a fost combătut și de unii transilvăneni⁵, lucru mai puțin cunoscut; a fost însă, mai ales, contrazis de aceștia prin marea majoritate a afirmațiilor apreciative pe care le publică cu privire la stadiul dezvoltării literaturii provinciale.

Iar severitatea transilvănenilor are, față de cea a lui Maiorescu⁶, o notă pozitivă în plus: criticii ardeleni nu se mulțumesc să constate nivelul nesatisfăcător al producției literare prezente și să pună în gardă față de pericolul autosatisfacției superficiale, nici nu se limitează la o explicație intrinsecă și abstractă, care nu e în fond nici ea decît o constatare, de tipul „neadevărului” care prezidează cultura română⁷, ci caută adevăratele cauze, și anume mai ales în zona interferențelor specifice dintre fenomenul cultural-literar și cel social-politic pe de o parte, lingvistic pe de alta. Principala explicație a lipsei de înflorire a literaturii este găsită tocmai în carențele temeliei sociale: puținătatea și calitatea inferioară a publicului privează pe scriitorii de îndemnul spiritual și material absolut necesar, energiile lor canalizîndu-se în alte direcții, iar „talentele” întîrzie să se ivească, ori sînt rapid jugulate de imposibilitatea realizării unei comunicări⁸. Sînt propuse și soluții de îndreptare, de natură exclusiv culturală, bineînțeles, cum ar fi dezvoltarea și lărgirea cuprinderii învățămîntului sau înființarea unei asociații care să stimuleze viața intelectuală în general și pe cea literară îndeosebi⁹.

Cea de a doua împrejurare fundamentală responsabilă pentru insuficiența literaturii este starea precară a limbii literare. Comentatorii tran-

⁴ O privire fugitivă peste literatura română și lipsa unei istorii critice a literaturii române, în „Familia”, 1867, nr. 38—42.

⁵ M. Strajanu, „Poezie și proză” de Iustin Popfîu — Oradea Mare, 1870, în „Familia”, 1871, nr. 29, p. 339.

⁶ Cf. de pildă *Observări polemice*, 1869.

⁷ Vezi, tot la Maiorescu, *În contra direcției de astăzi în cultura română*, 1868.

⁸ „Foaie pentru minte...”, 1851, nr. 2, p. 16; B., *Literatură. Cărți. Jurnale*, în „Foaia pentru minte...”, 1859, nr. 2, p. 16; *O privire scurtă preste starea noastră prezînte politică, bisericească, literară și industrială*, în „Telegraful român”, 1860, nr. 1, p. 2; Marienescu, *Limba și literații*, în „Telegraful român”, 1860, nr. 20, p. 80; „Telegraful român” 1863, nr. 15, p. 60; I. Vulcan, *Nepăsarea publicului*, în „Concordia”, 1863, nr. 81, p. 348; M.B., *Literatura română*, în „Aurora română”, 1864, nr. 12, p. 141; I.P.N., art. cit. p. 178; B., *Gustul nostru pentru lectură*, în „Albina”, 1867, nr. 82, p. 1—3; *La anul nou*, în „Telegraful român”, 1870, nr. 1, p. 1; F...u, *Considerațiuni asupra culturii poporului român din Transilvania*, în „Albina”, 1873, nr. 64, p. 2—3; Spînu Ghimpescu, *La anul nou*, în „Familia”, 1874, nr. 1, p. 8; I. Vulcan, „*Încercări în literatură*” de I. A. Lapedatu, în „Familia”, 1874, nr. 13, p. 152.

⁹ În acest context, una dintre primele propuneri de înființare a Academiei: „O societate științifică, fie cît de debilă la început, ca cu timp să poată deveni o academie de științe” (Marienescu, *Limba și literații*, loc. cit., nr. 21, p. 84).

silvăneni constată posibilitățile reale pe care aceasta le oferă unei expresii variate și nuanțate, dar și eterogenitatea sistemelor de cultivare precocizate de diferenții cărturari sau fenomenul împrumutului exagerat din alte limbi. Școala nu face nici ea, și nu poate să facă în împrejurările date, suficient pentru a răspîndi cunoștințe lingvistice temeinice și a cultiva un mod de exprimare mai rafinat. Dealtfel legătura dintre limbă și literatură este atât de strînsă, încît e dificil de statuat care dintre cele două este cauza stagnării celeilalte. Propășirea învățămîntului și înființarea unei însoțiri culturale ar putea aduce și în acest domeniu o contribuție pozitivă¹⁰.

Progresul nu va fi totuși cu puțință atîta vreme cît împrejurările generale în care evoluează viața culturală și literară nu se vor schimba. Criticii transilvăneni fac aluzii, mai mult sau mai puțin voalate, la situația politică a provinciei, numărînd-o și pe ea printre motivele stagnării vieții spirituale. E vorba pe de o parte de situația de inferioritate în care sînt ținuți românii transilvăneni din punct de vedere economic, școlar etc., și care se repercutează asupra dezvoltării publicului, ca și asupra posibilităților de tipărire. Iar pe de altă parte subjugarea națională și lupta de zi cu zi pentru drepturi pe care o determină face ca cea mai mare parte a energiilor intelectuale să fie absorbită de politică în detrimentul culturii și literaturii: *inter arma silent musae* pare a fi postulatul implicit al multora dintre considerațiile de acest fel¹¹, deși există, desigur, și afirmații care arată, dimpotrivă, că eforturile pentru progresul literaturii sînt parte componentă, și esențială, din lupta pentru drepturi naționale¹².

Una dintre cauzele relativ slabei productivități pe terenul cultural-literar rămîne însă, după opinia criticilor transilvăneni, și rapiditatea cu care s-au petrecut după 1848 schimbările în mentalitatea oamenilor și în instrumentele culturii (limbă, ortografie), prăpastia care s-a creat astfel între generațiile care trăiesc totuși împreună și ar trebui să concureze la progresul general. Neglijarea tradiției, împingerea în acest fel a unei mari părți a cititorilor spre lectura exclusivă a cărților și periodicelor dinainte de 1848, ruptura creată astfel între „inteligență“ și marea majoritate a știutorilor de carte adulți din păturile sociale inferioare, au dus la o împuținare artificială a publicului și la deteriorarea relațiilor sale cu creatorii contemporani: „Românii au rupt la 1862 prin primirea literilor străbune și crearea unei ortografii și scrieri nouă, deodată și fără de a gîndi că prin aceasta răpesc un popor întreg de trecutul său mult, puțin impregnat de bunurile sale literari, cu care a fost silit să se mîngîie în sutele de ani decurși în adversități, au rupt deodată unitatea literarie veche de sute de ani și au tras prima brazdă despărțind pre generațiunile vechi de fiii și succesorii lor și închizîndu-le

¹⁰ Marienescu, *Limba și literaturii*; I. Grozescu, *Meditațiuni literare*, loc. cit., p. 334—335; Cassiu, *Meditațiuni literare*, în „Telegraful român“, 1871, p. 118; Macsimu, *Cîteva observări la progresul nostru literar*, în „Telegraful român“, 1873, nr. 82, p. 309.

¹¹ Cf. I. Grozescu, *Meditațiuni literare*, loc. cit., nr. 27, p. 322—323.

¹² M.B., *Literatura română*, p. 141.

celor dintii ușa de n-au mai putut intra literarie în viitoriul ce a devenit prezent la noi¹³. În felul acesta cele două entități de care depinde dezvoltarea vieții cultural-literare, scriitorii și publicul, deși având nevoie unii de ceilalți, nu se mai pot întâlni pe un teren firesc amindurora, ci-și consumă eforturile și își manifestă necesitățile în gol sau îndreptându-le în exclusivitate spre un trecut care și-a avut meritele sale incontestabile, dar la care nu se poate opri viața culturală a nației.

Scriitorii fără cititori pe de o parte, cititorii care nu-și pot satisface apetiturile de lectură decît cu vechile cărți pe de alta, aceasta este situația aparent fără ieșire pe care intelectualii deceniilor opt și nouă trebuie totuși neapărat s-o depășească. Chiar dacă constatările de acest fel par să pună la temelia contradicției doar problema scrierii (introducerea literelor latine) și a vocabularului limbii literare (excesul de neologisme, latinești și altele), ele exprimă totuși, în subtext, un adevăr mai profund și mai complex: problema raportului dintre tradiție și inovație se pune cu acuitate în această perioadă tuturor cărturarilor și scriitorilor români.

Dealtfel situația literaturii din propria provincie nu e mai niciodată discutată de criticii transilvăneni fără referiri la viața literară românească în ansamblu. Literatura ardeleană nu e o entitate în sine, ci o parte integrantă și constitutivă a literaturii românești¹⁴; sentimentul unității vieții cultural-literare face parte din acele elemente ale tradiției care nu s-au pierdut, nici în împrejurările mai puțin favorabile ale perioadei de după instaurarea dualismului. E de remarcat totuși că și atunci cînd e vorba de literatura de peste munți, conștiința publică transilvăneană selecționează și receptează tot numai valorile etapei anterioare: numele lui Heliade și Bolintineanu, Alecsandri sau Alecsandrescu sînt la fel de familiare ca și cel al lui A. Mureșanu de pildă, scriitorii propriu-zis contemporani însă par prea puțin citați și sînt în orice caz foarte rar comentați. Din punctul de vedere actual abordarea de către critica transilvăneană a literaturii din România pare întîmplătoare: mai nici unul dintre marile nume statornicite printre „clasici“ nu se întîlnește încă în recenziile și cronicile dintre 1850—1880. Este desigur un efect al lipsei de perspectivă în statornicirea valorilor, dar probabil că un rol negativ, de loc neglijabil, l-au jucat și dificultățile de natură politică ce împiedicau libera circulație a publicațiilor între România și provincia subjugată.

Întărirea unității literaturii românești este, pe de altă parte, și unul dintre scopurile către care trebuie să tindă mișcarea culturală actuală. Comentatorii transilvăneni, mai înclinați încă decît Maiorescu spre un spirit directivist și mai încrezători decît acesta în posibilitatea reală de a organiza și statua liniile fundamentale ale evoluției fenomenului cultural-literar, oferă și cîteva sugestii concrete pentru atingerea scopului dorit. Și în această ordine de idei înființarea unei asociații de cărturari pare să fie dorința lor cea mai fierbinte și panaceul universal al tuturor relelor și slăbiciunilor pe care sînt siliți să le constate¹⁵. Alături de ea

¹³ Macsimu, *art. cit.*

¹⁴ Camil Censoriu, „*Amicul familiei*“ ..., în „*Concordia*“, 1853, nr. 30, p. 122; I. Grozescu, *Meditațiuni literare*, p. 323.

¹⁵ Macsimu, *art. cit.*, *loc. cit.*, nr. 83, p. 308 (recte 313).

aparitia unei publicații cultural-literare serioase și statornice ar fi de asemenea de natură să stimuleze viața literară, contribuind la crearea unui public și oferind scriitorilor un debușeu pentru produsele fanteziei lor creatoare. Deceniul care precede apariția „Familiei“ asistă la mai multe încercări (între care „Aurora română“ e cea mai aproape de finalizarea formulei pe care o va statornici I. Vulcan¹⁶), dar și la o serie de teoretizări pe această temă, între care considerațiile de la 1858 ale lui At. M. Marienescu merită să fie în mod deosebit relevate. Cărturarul bănățean nu se mulțumește doar cu postularea necesității unei reviste de profil, ci propune și câteva soluții practice de finanțare și stabilire a periodicității și, mai ales, judecă consecințele unei asemenea întreprinderi tocmai în direcția realizării tandemului esențial: public-scriitor¹⁷.

Formarea, sau dezvoltarea dacă ele există deja, a instrumentelor culturale fundamentale (invățămînt, presă, societăți culturale) și alături de ea spiritul critic nepărtinitor, sever, dar sensibil la oportunitate, sînt după părerea cărturarilor transilvăneni condițiile neapărat trebuitoare pentru a putea păși înainte pe calea unității și progresului literaturii române, pentru a putea integra și eforturile provinciale în fluxul continuu al culturii naționale indestructibile.

Față de constanța și seriozitatea cu care este dezbătută în presa transilvăneană a anilor 1850—1880 condiția și menirea criticii, numărul — și în genere și calitatea — studiilor și articolelor aparținătoare acestui gen este destul de dezamăgitor. E adevărat, în cea mai mare parte periodicele vremii au obiective social-politice și general-culturale, literaturii neputîndu-i fi consacrat decît un spațiu restrîns — eventual „foișoara“ — dar chiar și după apariția unor publicații de profil, critica literară este destul de puțin reprezentată și se rezumă cele mai adesea la consemnări bibliografice sau scurte recenzii care rămîn încă departe de exigențele studiului critic propriu-zis și chiar de cele ale unei cronici literare. Explicația fenomenului pare să stea deopotrivă în puținătatea producțiilor locale ce se pretează comentariului (singurul scriitor cu adevărat reprezentativ ale acestei perioade este în Transilvania Andrei Mureșanu) și în dispersarea atenției și stingăcia celor ce se consacră criticii. Cu excepția lui Aron Densușianu, în deceniile 6—8 ale veacului trecut nu se conturează în Transilvania nici o personalitate critică propriu-zisă (Gr. Șilași, care-și făcuse și el din comentariul literar o specialitate, se ocupă mai mult de istoria literară predată la universitate și de folclor, iar cel ce se ascunde la „Familia“ sub pseudonimul Spinu Ghimpescu nu ne-a lăsat totuși suficiente cronici pentru a se impune ca un „personaj“). Recenziile și cronicile literare sînt scrise în genere de autori ocazionali: uneori scriitorii ei înșiși, alte ori persoane al căror interes „profesionalizat“ pentru cultură nu depășește epoca tinereții studioase sau imboldul unui entuziasm ori al unei indignări de moment.

¹⁶ Vezi și studiul nostru *Un proiect de revistă cultural-literară în Transilvania la 1866*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai“, Philologia, 1969, fasc. 1, p. 97—105.

¹⁷ *Să ne știm afla în timpul de astăzi (Meditațiune și viață)*, în „Telegraful român“, 1858, nr. 27, p. 108.

Punctele de vedere critice se aplică dealtfel, fără prea multă variație de metodă, nu numai literaturii propriu-zise, ci și „opurilor“ științifice, periodicelor, antologiilor, calendarelor sau almanahurilor. Comentariile sînt în genere puțin profunde, aprecierile uzează de un număr restrîns de adjective laudative sau depreciative, iar dimensiunile articolelor sînt îndeobște reduse. Rare de tot sînt (cu excepția celor ale lui Aron Densușianu) studiile mai ample care situează un text în ansamblul operei scriitorului sau se referă la acest ansamblu judecîndu-l pe fundalul întregii evoluții literare¹⁸.

Activitatea critică se aplică mai ales poeziei, care rămîne și în această perioadă „literatura prin excelență“. Scrierile în proză dealtfel, mai puțin numeroase (o dovadă, printre altele, este și faptul că revista „Familia“ consideră necesar să stimuleze producția de nuvele oferind în mai mulți ani consecutiv un premiu special), se bucură de un număr mai mic de comentarii. Poezia e preferată și pentru că este genul cu cea mai directă accesibilitate (măcar și numai în aparență) și cel mai susceptibil de a exercita o influență asupra publicului și asupra tinerilor cu veleități literare.

Analizele (termenul trebuie înțeles „cum grano salis“) volumelor de poezii au în genere în vedere cam aceleași aspecte și se întemeiază pe un sistem de criterii asemănător, chiar și atunci cînd verdictul valoric diferă de la un comentator la altul. Ele relevă în genere conținutul bucăților (fiind în mod vădit preferat cel patriotic sau expresia convingătoare a unor sentimente general-umane), apreciază în mod deosebit originalitatea materiei tratate, a punctului de vedere sau a formei adoptate, menționează pe alocuri influența sau înrudirea cu scriitorii occidentali (în general din zona romantismului: Lamartine, Heine, Dumas fiul) și, mai ales, acordă o atenție deosebită chestiunilor de limbă și stil. Puritatea și eleganța vocabularului, caracterul „poetic“ al cuvintelor și expresiilor, fluența sintaxei, eventual chiar ortografia și caracterele grafice folosite (litere chirilice, „civile“ sau latine) formează obiectul aprecierilor pozitive, sugestiilor pentru viitor sau criticilor uneori destul de vii. Rezultă și de aici că în această perioadă critica transilvăneană nu comentează decît rareori opera pentru valoarea ei estetică, ci o consideră un instrument de propășire culturală și o judecă nu numai prin urmările ce țin de specificul său ca domeniu al vieții spirituale, ci și prin consecințele mai îndepărtate ale modului de a gândi sau de a se exprima pe care-l reprezintă.

În cele din urmă criteriul axiologic fundamental devine capacitatea scrierii respective de a fi sau de a deveni *model*. Se vedește și în acest fel baza clasicizant-academică a criticii transilvănene, care unifică toate

¹⁸ Excepții ar constitui studiile consacrate *Muzei române* (M. Besanu, *Muza română*, în „Aurora română“, 1865, nr. 3, p. 33—35 și nr. 4, p. 45—47; I. Pop Florentin, *Muza română...*, în „Concordia“, 1865, nr. 20, p. 78, nr. 21, p. 82—83, nr. 22, p. 86, nr. 23, p. 90) sau studiile lui N. Densușianu (*Poezii de Iulian Grozescu...*, în „Familia“, 1870, nr. 43, p. 505—509), Gr. Silași (*Un diamant în năsip...*, în „Gazeta Transilvaniei“, 1879, nr. 67, p. 3—4, nr. 68, p. 3—4, nr. 69, p. 3—4) sau Spînu Ghimpeșcu („*Scarlat*“, roman original de I. C. Fundescu..., în „Familia“, 1875, nr. 19, p. 220).

conceptele, inclusiv cele de proveniență romantică sau realistă. Critica literară din Ardeal se dovedește astfel a fi prin esența sa „maioresciană”, chiar cînd nu știe acest lucru, deși nu lipsesc nici influențele vizibile¹⁹ sau chiar referirile „expressis verbis”²⁰ la postulatele mentorului junimist.

Contestațiile polemice, nu prea numeroase dar existente totuși, nu invederează deosebiri de principii fundamentale, ci doar poziții diferite (cauzate de gust sau de o înțelegere felurită a oportunității), față de texte ori autori în genere minori și care în ochii cititorului de azi nu le mai justifică. Confruntarea de opinii are deci o bază strict conjuncturală și nu contribuie la adîncirea unor opere ce nu au nimic de adîncit.

Întreaga critică a acestei perioade — cu excepția celei profesate în mod sistematic și cu veleități (în parte justificate) de analiză în profunzime de către Aron Densușianu — e un fenomen de început. Nașterea adevăratei critici transilvănene apare a fi fost un proces dificil și de lungă durată, dar care, în liniile sale adesea neîndeminatice, nu face decît să realizeze un contur analog celui oferit de procesul emergenței criticii românești în ansamblu.

ASPECTS OF LITERARY CRITICISM IN TRANSYLVANIA BETWEEN 1850—1880

(Summary)

Transylvanian literary criticism in the third quarter of the 19th century gives a special importance to theoretical and general aspects, concerning either the requirements of criticism, or the stage attained by the national literature and its perspectives of development.

The literary phenomenon is approached from a general point of view and is appreciated above all as a symptom of national development; the relationship writer — reader is in the foreground, critics trying to explain the shortcoming of literature through socio-political and cultural conditions and suggesting bettering conditions along illuministic principles.

Transylvanian criticism in the years 1850—1880 is represented by a fairly large number of learned men, but rather few personalities are reflected in it. (Gr. Silași and especially Aron Densușianu could be mentioned). This criticism is based especially on Maiorescu's principles, animated by a strong desire of giving rules and characterized by an interpretation mainly based on classical-academic criteria.

¹⁹ M. Strajanu, „Poezie și proză” de Iustin Popfîu..., loc. cit., p. 338—342.

²⁰ B. Petrariu, *Observațiuni critice asupra poeziilor lui Ioniță Bădescu...*, în „Albina”, 1868, nr. 76, p. 2—3.

TELEMACH ȘI STEPHEN DEDALUS ÎN CAUTAREA IDENTITĂȚII

ECATERINA POPA

În 1918 James Joyce îi spunea prietenului său Frank Budgen că lucrează la o carte bazată pe Odiseea lui Homer. De fapt la Zürich James Joyce îi ceruse lui Frank Budgen să-i dea câteva exemple de personaje deosebite din literatură. Dintre cele trei personaje oferite de Budgen — Faust, Hamlet și Ulise — Joyce l-a ales pe cel din urmă; l-a impresionat multitudinea rolurilor sale de fiu, tată, soț, cetățean, luptător și rege¹. Faptul că Joyce a folosit drept model sau pretext epopeea home-riană este dovedit de mărturisirile sale către Frank Budgen, de schema după care a fost alcătuit romanul — *Telemachia, Odyssey, Nostos*² — precum și de analiza comparativă capitol cu capitol, episod cu episod, la care se pretează cele două opere.

Literatura critică despre „*Ulysses*“, apărută la Paris, în 1922, a depășit semnificația acestor elemente date de Joyce, deoarece dincolo de cele trei personaje principale și de „aventurile” lui Poldi Bloom alias Ulise, romanul este o operă complexă, polivalentă și multidimensională care a pus la grea încercare literatura ce i-a urmat.

În 1932 când Joyce împlinea 50 de ani, iar romanul său „*Ulysses*” zece ani de la apariție revista pariziană „*Transition*” publică un număr de articole omagiale care oglindesc atitudinea contemporanilor față de scrierile sale³. De la definirea sa ca spirit universal de către Stuart Gilbert, și azi considerat o autoritate în interpretarea lui Joyce, pină la scri-soarea anonimă a unui concetățean în care se afirmă că „Joyce este o glumă. Nici un scoțian nu poate fi înșelat. Mă mir de dumneata, irlandez! Nu vreau să spun că numai cărțile sale sînt o glumă, dar și el însuși, prin seriozitatea asumată în fața absurdului, a excreabilului... este o glumă”⁴, toate aceste articole marchează nu numai recunoașterea unei capodopere ci și confuzia pe care aceasta a creat-o în lumea literară.

La argumentatele interpretări oferite de la bun început de Stuart Gilbert sau Valery Larbaud și Carlo Linati, traducătorii romanului în limba franceză, respectiv italiană, se adaugă pertinentele comentarii ale lui T. S. Eliot și Ezra Pound care au surprins atât caracterul mitic al romanului cît și noutatea stilului. În literatura mai recentă despre Joyce se disting două lucrări deosebit de utile ale profesorului W. Y. Tindall, una ocupîndu-se pe larg de modul în care Joyce interpretează lumea modernă⁵,

¹ Frank Budgen, *James Joyce and the Making of Ulysses*, Indiana University Press, Bloomington, 1964, p. 16.

² Clive Hart, *James Joyce's Ulysses*, Sydney University Press, 1968.

³ „*Transition*”, March 1932, edited by Eugene Jolas, *Homage to James Joyce*.

⁴ *Ibidem*, p. 281.

⁵ W. Y. Tindall, *James Joyce — His Way of Interpreting the Modern World*, Ch. Scribner & Son, 1950.

iar a doua un ghid al cititorului în opera lui James Joyce⁶, care demonstrează că „*Ulysses*“ este de fapt odiseea omului modern, o quintesență a vieții, un roman al ciclurilor familiale și istorice, a cărei temă principală rămîne tema căutării. Semnificația mitică a romanului este din nou reluată de Richard Ellman în prestigioasa sa lucrare „*Ulysses on the Liffey*“⁷, dar criticul joycean încearcă să discute romanul dincolo de elementele și simbolurile explicate de Joyce, considerînd romanul și o comedie amuzantă, deoarece nu se poate trece peste umorul realizat atît prin construcția romanului dar mai cu seamă prin multiplele jocuri lingvistice, absurde chiar, pe care Joyce le-a inventat.

Materialul faptic pe care îl oferă romanul combinat cu metoda pe care o folosește Joyce, fluxul conștiinței, conferă cititorului libertatea de a considera romanul fie o încercare de a fixa timpul prin imortalizarea unei zile, 16 iunie 1904, lucru care ar da un caracter autobiografic, fiind data în care Joyce susține că a întîlnit-o pe Nora Barnacle, viitoarea lui soție, s-a certat cu prietenul său Gogarty, fie o amplă frescă socială politică și literară a secolului al XX-lea cu profunde rădăcini în realitatea irlandeză, ori un roman alegoric al corpului omenesc „care trăiește, se mișcă prin spațiu și este lăcașul unei personalități complete“⁸, așa cum a declarat Joyce însuși, și interpretările pot continua, deoarece o operă care insumează tot ceea ce s-a creat de la Homer ca tematică, și Dujardin în tehnică, „*Ulysses*“ este un inepuizabil material pentru studiu și cercetare.

În această complexitate de posibilități interpretative, tema căutării paternității pare să fie de o importanță minoră și relativ evidentă: Stephen Dedalus — Telemach își găsește tatăl în Leopold Bloom — Ulise. În realitate însă relația între aceste personaje este foarte diferită de relația care a existat între personajele lui Homer din simplul motiv că Stephen nu este fiul lui Bloom. De fapt, în triumphiul creat de Joyce această relație nu urmărește modelul homeric așa cum, cel puțin din punct de vedere social, relația Leopold Bloom și Molly Bloom se potrivește cu relația Ulise și Penelopa. Pentru a descifra semnificația acestei teme este necesar să luăm în considerare codul folosit de Joyce pentru primul capitol al romanului său. Atenția scriitorului fiind îndreptată asupra lui Stephen Dedalus, W. Y. Tindall consideră că acest capitol notat cu *S* ar sugera devotamentul lui Stephen față de propriul său eu. În acest caz tema căutării se concretizează în căutarea propriei sale identități.

Este interesant de văzut, în același timp, dacă în epopeea home-riană se face vreo aluzie la relația dintre paternitate și identitate. În cîntul I al „*Odiseei*“ tînărul Telemach își exprimă nu numai dorința de a-și cunoaște și regăsi tatăl dar și îndoiala asupra identității tatălui

⁶ W. Y. Tindall, *A Reader's Guide to James Joyce*, New York, 1959.

⁷ Richard Ellman, *Ulysses on the Liffey*, Faber & Faber, London, 1972.

⁸ Frank Budgen, *James Joyce and the Making of Ulysses*, p. 21.

adevărat: „*Sînt fiul lui, c-așa îmi zice mama, / Dar știi și eu? Că nimeni de la sine / Pe tatăl său nu-l poate ști vreodată*”⁹.

Necunoașterea tatălui, a nici unui tată, a produs durere și tristețe fiului dar îndoiala asupra propriului său tată poate simboliza, chiar și în epopeea homeriană, nesiguranța omului în capacitatea sa de a cunoaște adevărul. Cercetarea, căutarea tatălui, a adevărului, este o experiență ce maturizează, transformă adolescentul în bărbat capabil la rîndul său de experiențe care să-i dezvăluie lumea și misterele ei. Telemach pornește în căutarea tatălui său, iar călătoria pe care o întreprinde rezolvă și problema identității sale: „*Tu n-ai să fii nevrednic, slab la minte, / O, Telemah, dacă bărbata fire / A lui Ulise e sădită-n tine / Spre a fi și tu ca el îndemînic / La japtă și la grai, călătoria / Nu-ți poate fi-n deșert și fără țintă. / Dar dacă nu ești fiul Penelopei / Și al lui Ulise, atunci mă tem că poate / Tu nu vei izbîndi după dorință*”¹⁰.

Succesul acțiunii sale are o valoare dublă: Telemach își găsește tatăl, recîștigă căminul distrus, dar mai cu seamă își descifrează taina experienței sale. El este fiul lui Ulise, se poate angaja în propria sa viață și în consecință este sfătuit să ducă mai departe faima oamenilor bravi: „*Tu, Telemah, ia seama. / Cînd oamenii s-or încleșta la luptă / Și tu, să nu-ți faci de rușine neamul / Părinților, ce peste tot pămîntul / În frunte-au fost cu sufletul și brațul / Întotdeauna*”¹¹.

Un Telemach cu o experiență mult mai complexă și complicată se desprinde din paginile lui Joyce. Tinărul artist, zbuciumat după moartea mamei sale, la al cărei pat de suferință a refuzat să se roage, întristat și descumpănit de lipsa unui cămin, este neputincios de a se identifica cu sine ori eliberat de sine. El poartă numele tatălui său, Simon Dedalus, nume cu semnificație mitologică, dar Stephen nu a încercat să se înalțe spre soare cu ajutorul tatălui său. Rătăcind prin vreuna din cavernele Dublinului, Simon Dedalus nu este tatăl cu care Stephen s-ar vrea identificat. Speculațiile sale asupra noțiunilor de tată, fiu a relației dintre ei, dovedesc inconsistența legăturii dintre el și tatăl său „*consubstanțial*”: „*Cine este tatăl oricărui fiu pe care orice fiu trebuie să-l iubească sau el să iubească orice fiu?*”¹².

Nemulțumit de propriul său tată, pe care nu dorește să-l caute, în care nu are încredere, el afirmă că „*Un tată, ... este un rău necesar*”¹³, iar mai apoi contrariindu-și și mai mult ascultătorii, emite teoria sa asupra relației dintre tată și fiu, relație care este în concepție opusă relației tată-fiu din epopeea lui Homer: „*Fiul nenăscut umbrește frumusețea: născut, el aduce durere, dezbină afecțiunea, înmulțește grijile. El e bărbat: creșterea sa înseamnă declinul tatălui său, tinerețea sa învidia tatălui său, iar prietenul său dușmanul tatălui său*”¹⁴.

⁹ Homer, *Odiseea*, în românește de G. Murnu, E.S.P.L.A., 1956, Cîntul I p. 36—37.

¹⁰ *Ibidem*, Cîntul II, p. 57.

¹¹ *Ibidem*, Cîntul XXIV, p. 476.

¹² James Joyce, *Ulysses*, Vintage books, New York, 1966, p. 207.

¹³ *Ibidem*, p. 207.

¹⁴ *Ibidem*, p. 208.

În consecință, el nu întreprinde nici o călătorie pentru a-și găsi tatăl, dar este descoperit din întâmplare de Leopold Bloom, prietenul tatălui său. Leopold Bloom — Ulise, prototipul omului, simbol al realității în existența sa de personaj multiplu, fiu, tată, soț, cetățean, dublinez, veghează asupra lui Stephen și-l recunoaște ca fiu. Pornit într-una din peregrinările sale zilnice, Bloom, un bărbat matur și fără urmași (fiul i-a murit), și-l apropie pe Stephen prin comportamentul său patern, grijuliu și vigilent. Invitându-l acasă pentru a-i da un dejun și a-l culca după o zi lungă și obositoare, Bloom îl adoptă pe Stephen ca fiu. Vorbea împreună o ceașcă de „cocoa” — „hrana zeilor” spune W. Y. Tindall, celebrându-și astfel comuniunea sufletească. Variatele subiecte abordate de Stephen și Bloom în timpul conversației lor foarte matinate, precum și punctele de vedere exprimate, constituie de fapt confruntarea lui Stephen cu maturitatea. Într-o singură zi, ce e drept foarte lungă și plină de evenimente, el a trăit de la o lecție de istorie pînă la asistarea la naștere tot felul de experiențe care l-au pus față în față cu cu realitatea, i-au testat părerile și convingerile. Stephen găsește în Bloom un tată spiritual care-i oferă un cămin și începutul unei vieți noi. El acceptă poziția de tată a lui Bloom, dar simțindu-se eliberat de zburciunile sale nu-i acceptă căminul, hotărît să-și stăpînească propria viață. El răspunde astfel întrebării pe care și-o punea înainte de a-l fi întâlnit pe Bloom: „*Ei bine: dacă tatăl care nu are un fiu nu este tată poate fiul care nu are tată să fie fiu?*”¹⁵.

Leopold Bloom, tatăl care nu are fiu, și Stephan Dedalus, fiul care nu are tată spiritual, se întînesc pe planul tată-fiu într-o singură zi, într-o călătorie pe care o întreprind împreună, și această comuniune a lor îi conferă lui Stephen Dedalus identitatea. Dar, ca fiu a lui Dedalus, asemenea lui Icar, se desprinde și el de cel care i-a dat aripile să zboare, pentru a se mistui în focul arzător al creației artistice.

TELEMACH AND STEPHEN DEDALUS IN SEARCH OF IDENTITY

(Summary)

James Joyce's *Ulysses* is a novel that lends itself to multiple interpretations. As the author himself pointed out, it is based on Homer's *Odyssey* and it is the comparative approach of the two works that helps the reader see how imaginatively and comprehensively Joyce made use of his model.

This article deals with the theme of paternity, a theme that occurs in both works, and it attempts to show that paternity, even with Homer, had a broader meaning, evolving into identity. With Joyce this theme gets symbolic values, speculation emerges absurdly, but Stephen Dedalus is Telenach's counterpart, only that he finds his identity in two fathers: his own, with a mythological name, and a spiritual one, the Joycean Ulysses, i.e. Bloom.

¹⁵ *Ibidem*, p. 208.

SENTIMENTUL DURATEI LA VILLON (I)

DOINA CORNEA

O analiză a sentimentului duratei la Villon numai pe baza interpretării imaginilor nu poate da decît o perspectivă incompletă a universului său poetic, atît de tributar realității exterioare. Viziunea ar trebui combinată și cu o explicație socială, istorică, context care, în bună parte, a generat acest sentiment ce stă la baza poeziei sale. Dar cum acest aspect este foarte cunoscut, e suficient să amintim că întreg veacul al 15-lea trăiește sub semnul fragilității lucrurilor omenești. Războaie, epidemii, jafuri, decădere socială, disoluție morală, sint peisajul cotidian al acestor vremi.

Dar în dizolvarea generală apare și un element pozitiv care contribuie la schimbarea sentimentului de durată față de epocile anterioare. În ciuda decăderii generale, există totuși un început de progres economic și mai ales tehnic. În orașe se intensifică formele de muncă în colectiv, în cadrul breslelor și a micilor manufacturi. Ritmul temporal devine mai alert: timpul format din zile și ore de muncă, în mod subiectiv, se scurge mai repede decît timpul agrar, împărțit, doar în patru unități mari legate de activități agricole pe anotimpuri, scurgerea lui fiind tot atît de înceată ca și împlinirea recoltei.

Punctul de pornire al lucrării de față este teoria lui Georges Poulet despre durată, în gîndirea evului mediu, expusă în partea introductivă din vol. I al lucrării: *Etudes sur le temps humain* și pe care încerc s-o rezum. Conform acestei teorii, creștinul din evul mediu se simțea esențialmente o ființă care durează. El avea o durată intrinsecă pe care însă o deținea de la Dumnezeu, creatorul său. Orice ființă sau lucru venea din neant și își primea existența în fiecare clipă de la acea forță creatoare; iar printr-o parte, cel puțin, a ființei sale tindea să continue să existe în eternitate, să se contopească cu acea cauză primă a existenței sale, deci să realizeze nemurirea.

Georges Poulet se referă la gîndirea filosofică și teologică în general și din tot evul mediu. Comparînd însă unele texte literare pe parcursul a mai multor secole, se poate surprinde o modificare în concepția omului despre durată.

În secolele XI, XII, la baza concepției despre lume, așa cum rezultă din opere ca și *Cîntarea lui Roland*, sau versiunile care s-au păstrat din *Romanele lui Tristan*, stă o concepție monistă. Nici o contradicție între materie și spirit. S-ar zice că materia nu este decît o condiție prin care se manifestă spiritul. Ființa umană este ceea ce este, prin spirit, fără posibilitate de schimbare. Iar a exista, pentru omul evului mediu este, în primul rînd, a nu se schimba, a nu deveni. Roland rămîne temerar și sublim de la un capăt la altul al gestei, pentru că numai astfel își poate

realiza permanența. Fiecare act al lui se înscrie parcă, nu în durată, ci în afara ei, într-un timp esențial, într-un timp al mîntuirii.

Chiar dacă privirea e mai pămînteană prin căutarea înverșunată a fericirii, Tristan și Isolda urmăresc dobîndirea aceleiași permanențe, în afara duratei. Calea lor este cea a dragostei nemuritoare. Eroii nu sînt supuși schimbării, deși acțiunea se desfășoară pe parcursul a multor ani. Nici timpul, nici moartea, nu le știrbește tinerețea și frumusețea. Toate actele lor sînt expresia aceleiași iubiri care își va găsi desăvîrșirea în eternitate. Naivitate? Se prea poate. Dar dincolo de formularea literară rudimentară nu se află oare arzătoarea dorință a omului de a se proiecta în absolut?

Cît de profund modificat apare sentimentul duratei la Villon! A tîi, pentru el, va însemna a se distruge. Îi vede pe ceilalți, dar se vede și pe el. Viața uritește, viața distruge; trupul și sufletul sînt prinse într-un necruțător vîrtej. Totuși, prin gîndirea sa, el rămîne om al evului mediu. La baza poeziei sale stă aceeași fundamentare teologică și filozofică. Omul, prin partea esențială a ființei lui, prin suflet, va reveni eternității. Dar cît zbulcîm se strecoară tocmai în această viziune la Villon! În sec. al XV-lea monismul a fost dat uitării, iar perspectiva eternității paradisiace a fost fărîmată de o concepție dualistă. Conștiința lui Villon va fi sfîșiată de groaznica nesiguranță între cele două veșnicii; una puțin probabilă: paradisul¹, „ou sont harpes et lus”, cealaltă înfricoșătoare: infernul² „ung enfer ou dampnez sont boullus”.

De aceea spre deosebire de omul începuturilor evului mediu, conștiința tulburată de teamă a lui Villon încearcă să se elibereze de coșmarul nemuririi. Și aceasta, nu prin refuzul conștient al gîndirii de a accepta dogmatica creștină (nici o clipă Villon n-a pus la îndoială învățătura bisericii) ci aruncîndu-se în lumea contingentelor care îi oferă o diversiune și un simulacru de veselie.

Simțurile de o mare acuitate ale acestui cleric (cărturar) umblat prin școlile bisericesti sînt ispitite de chemările universului sensibil. Prin această atitudine Villon se plasează în temporalitate și contingentă, cu setea lui imensă de a fi, și nu în eternitatea transcendentă. Numai în timp, în timpul uman, lăcomia lui de viață poate adulmeca toate formele plăcerii: satisfacțiile trupului și ale inimii:

„Mieulx vault vivre soubz gros bureau
Povre, qu'avoit esté seigneur
Et pourrir soubz riche tombeau!”³.

Etre, vivre, mener son état sînt cuvinte esențiale prin care poetul atinge efecte de o vigoare primară.

Dar înțeleasă astfel existența, a fi pentru Villon nu înseamnă numai a dura în timp, ci înseamnă și a avea. A avea tot ce poate oferi lumea exterioară și a se avea pe sine ca ființă capabilă să-și însușească prin simțuri toate plăcerile condiționate de diversitatea înconjurătoare. Dacă a fi definește mai mult existența în timp, a avea o definește în spațiu; iar posedarea după cum vom vedea, va fi și ea dublă.

Printre plăcerile vieții un loc de frunte îl ocupă femeia. Villon invocă feminitatea, nu o dată, în ceea ce are mai suav, sau mai carnal, exprimându-și sensualitatea fără reticențe:

„Corps femenin, qui tant es tendre,
Poly, souef, si precieux“⁴

sau în „Les regrets de la belle heaulmiere“:

„Et ces belles levres vermeilles?“
„Ces gentes espaulles menues,
Ces bras longs et ces mains traictisses,
Petiz tetins, hanches charnues“⁵.

A fi cu orice preț, este dorința lui Villon, chiar în pofida onoarei și a integrității morale:

Vente, gresle, gelle, j'ay mon pain cuit“⁶.

sau în aceeași baladă își afișează înjositoarea poziție de întreținut:

„Au vin m'en fuis, sans demener grant bruit;
Je leur tens eaue, frommage, pain et fruit.
S'ilz paient bien, je leur dis: „Bene stat;
Retournez cy, quant vous serez en ruit.
En ce bordeau ou tenons nostre estat!“⁷.

Nepăsarea și cinismul care adesea însoțesc această dorință de a fi, ne fac să ghicim și teama existențială care stă la baza lor.

Avuția care procură multiple plăceri nu a fost o neglijabilă ispită pentru Villon. Se știe doar că a furat și aceasta desigur nu pentru a avea o coajă de piine.

„Il n'est tresor que de vivre a son aise“⁸.

Acest senzual vinează trăiri rafinate avînd o orchestrație bogată în redarea senzațiilor și a impresiilor. Îl încîntă rotunjimea formelor (poly, tendre, rondelet) și plasticitatea lor, căldura și moliciunea unui gingaș culcuș: „couche molle“ sau „mol duvet“; traiul molcom: „douce

¹ François Villon, *Oeuvres*, La Cité des Livres, Paris, 1930, p. 101 (Ballade pour prier Nostre Dame).

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, p. 75 .

⁴ *Ibidem*, p. 76.

⁵ *Ibidem*, p. 84 (Les regrets de la Belle Heaulmiere).

⁶ *Ibidem*, p. 133 (Ballade de la Grosse Margot).

⁷ *Ibidem*, p. 132.

⁸ *Ibidem*, p. 126 (Les contrediz de Franc Gontier).

vie“, luxul în sine îl încintă, după cum reiese din evocarea acestui interior ce servește drept cadru unei scene erotice:

„Les ung brasier, en chambre bien natee“⁹.

Nici simțul gustativ nu e absent din această orchestrare:

„Boire ypocras. . . .“¹⁰.

Villon pune rafinament chiar în sexualitatea brutal exprimată:

„[.] a jour et nuytee,
Rire, jouer, mignonne et baisier,
Et nu a nu, pour mieulx des corps s'aisier“¹¹.

Dorința poetului de a avea toate acestea e exprimată cu mai mare violență prin faptul că nu este el actorul acestei scene, ci doar un simplu și biet spectator care privește „par ung trou de mortaise“¹² ca „să(-și) stîmp(ere) dorul“. Dar concluzia îl reprezintă pe Villon: „Il n'est tresor que de vivre a son aise“¹³.

Vedem deci că Villon se aruncă în viață, ca într-un refugiu. Dar a trăi însemnează a dura în timp, ca ființă schimbătoare, finită, supusă distrugerii. Atitudinea spirituală a lui Villon față de viață nu este o atitudine de filozof. Înarmat cu înțelepciunea omului de rînd, el ia viața așa cum este, mai degrabă și-o joacă ca pe un joc de noroc, fără să încerce s-o înțeleagă în cauzalitatea și în finalitatea ei.

Meditațiile lui se limitează la constatările obișnuite ale omului mediu, înțelepciunea lui, la precepte curente, cînd de natură cinică sau epicureană, cînd grave, de inspirație creștină, atitudini de împrumut, dar totdeauna izvorite dintr-un fond de sensibilitate greu încercată de o spaimă fundamentală. Și tocmai în această sensibilitate trebuie căutată valoarea poeziei lui.

*

În curînd Villon cel șugubăț și cinic din „*Lais*“-uri, cel care încearcă să trăiască clipa, prin povețele pe care le dă, va descoperi amarul adevăr în „*Testament*“, anume, că „a fi“ de fapt însemnează „a nu fi“, că suprema lege a lumii sensibile este căderea ei ireversibilă în neființă. De nenumărate ori Villon își repetă această obsedantă gamă descrescendă: „os, cendre, pouldre, rien“.

⁹ *Ibidem*

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ *Ibidem.*

¹² *Ibidem*

¹³ *Ibidem.*

Conștiința lui adânc angajată în cimpul existențial se va dovedi pasivă și neputincioasă în fața trecerii.

Întreaga dramă a vieții lui Villon poate fi explicată prin structura lui temperamentală. Ființă prin excelență pasivă, angajat pînă la refuz într-un flux vital negativ, el nu schițează nici cel mai mic gest de protest, ori vreo încercare conștientă de oprire, sau de fixare. Pînă și opera lui este scrisă parcă sub semnul contingenței și nu ca expresie a unei voințe de a atinge prin ea o stare de permanență. Ea pare a fi nu un răspuns al omului față de disoluție, ci un produs, și ea, al ireversibilei dizolvări.

Pînă și bucuria nu apare ca o cucerire, ci ca un dat, poetul plasindu-se mereu în urma ei, docil, alunecînd pe pantă. Această atitudine e ilustrată de versul atît de revelator pentru temperamentul lui:

„Ou sont les gracieux gallans
Que je *suivoie* ou temps jadis”¹⁴.

Verbul *suivre*, ca sens, pasiv prin excelență, trădează lipsa de voință, incapacitatea de a opune rezistență tentației, dar și acțiunii de distrugere exterioară. Villon este omul care *suferă* tot binele și răul, bucuria și amarul care vin din afară, căci pasivitatea lui în rău este tot atît de mare. Opera lui este plină de exemple de acest sens. Pasivitatea este exprimată prin verbul *duire* în versurile:

„Je suis paillart, la paillarde me duit”¹⁵.

sau

„[...] Chascun bien s'entresuit. (*suivre*)

sau „être battu“ în „De moi, povre, je vueil parler:

J'en fus batu comme a ru toiles,
Tout nu, ja ne le quier celer”¹⁶.

Pasivitatea, neputința de a se apăra reies și din imaginile pinzei bătute și a trupului despuiat.

În fața dezagregării universale surprindem aceeași atitudine punctată doar de cite o întrebare retorică, fără ca spiritul lui să aibă măcar umbra unei tentații de a găsi vreo soluție lăuntrică, alta decît a se pune la unison cu fatala negare ivită din străfundul ființelor și a lucrurilor care îl inconjoară.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, p. 133. (Ballade de la Grosse Margot).

LE SENTIMENT DE LA DURÉE CHEZ VILLON (I)

(Résumé)

L'article sur „*Le Sentiment de la durée chez Villon*“ se propose de définir le sentiment existentiel et l'univers poétique de Villon à partir de son intuition du temps. Pour échapper à l'obsession de l'au-delà et pour se sentir vivre, Villon se jette tout d'abord dans la temporalité et la contingence. Mais bientôt il découvre qu'*être* est synonyme de *ne pas être*. Ayant la mentalité du Moyen—Âge, sa pensée ne propose aucune solution pour surmonter l'impasse de la durée et son drame existentiel.

CATEGORIA CUVINTELOR INCLUSIVE

G. GRUIȚA

Considerăm *inclusiv* orice cuvînt care exprimă o pluralitate și care are capacitatea de a *include* în această pluralitate pe unul dintre protagoniștii comunicării (sau chiar pe amîndoi).

1. *Inclusivele obligatorii* se caracterizează prin prezența trăsăturii [+Emitător] sau [+Receptor] ca o marcă semantică inerentă, adăugată aceleia de [+Pluralitate]. Inclusivele obligatorii ale limbii române sînt: *noi* — trăsătură semantică obligatorie [+Emitător] și *voi (dv.)* — trăsătură semantică obligatorie [+Receptor].

2. *Inclusivele facultative* se definesc, în opoziție cu cele obligatorii, prin aceea că includerea polilor comunicării în pluralitatea exprimată de ele apare ca o posibilitate, dar nu ca o necesitate. De exemplu, în *Unii citesc zărele*, pronumele *unii* este non-inclusiv; în schimb, în formulările *Unii citim zărele* sau *Unii citiți zărele*, include în pluralitatea sa pe vorbitor, respectiv pe ascultător.

O altă deosebire ar fi aceea că, întrucît inclusivele facultative nu marchează formal cuprinderea emitătorului sau a receptorului, această informație se exprimă numai sintagmatic, prin persoana verbului predicat, adică printr-un acord ad sensum, neredundant:

$$\begin{array}{l} \text{Toți} \begin{cases} \text{am citit} [+ \text{Emitător}] [+ \text{Receptor}]; \\ \text{ați citit} [- \text{Emitător}] [+ \text{Receptor}]; \\ \text{au citit} [- \text{Emitător}] [- \text{Receptor}]. \end{cases} \end{array}$$

După cum se poate vedea și în exemplul de mai sus, dubla posibilitate semnatică (includerea sau non-includerea polilor comunicării) lasă inclusivelor facultative, în opoziție cu cele obligatorii, totală libertate de selecție în ceea ce privește persoana predicatului. Cu alte cuvinte, regula de acord cu inclusivele facultative reclamă forma de plural a predicatului, dar nu impune restricții de persoană. Libertatea de selecție a persoanei verbului poate fi însă limitată de modificatorii cuvîntului inclusiv. Acest rol restrictiv îl au atributele pronominale partitive exprimate prin inclusivele obligatorii (*noi*, *voi*, *dv.*) și se manifestă astfel: *noi* exclude persoana II-a, *voi (dv.)* exclude persoana I:

$$\begin{array}{l} \text{Cîțiva dintre noi} \begin{cases} \text{vom reveni}; \\ * \text{veți reveni}; \\ \text{vor reveni}. \end{cases} \quad \text{Cîțiva dintre voi} \begin{cases} * \text{vom reveni}; \\ \text{veți reveni}; \\ \text{vor reveni}; \end{cases} \end{array}$$

Reluarea sau anticiparea inclusivelor facultative prin formele atone ale pronumelui personal beneficiază de aceeași libertate de selecție a persoanei:

$$\begin{array}{l} \text{Pe unii} \begin{cases} \text{ne-a lăudat}; \\ \text{v-a lăudat}; \\ \text{i-a lăudat}. \end{cases} \quad \text{Unora} \begin{cases} \text{ne-a plăcut filmul}; \\ \text{v-a plăcut filmul}; \\ \text{le-a plăcut filmul}. \end{cases} \end{array}$$

La fel ca la verb, atributele pronominale partitive exprimate prin *noi*, *voi* (*dv.*) limitează capacitatea selectivă a inclusivelor facultative: **Pe unii dintre noi v-a văzut*; **Unora dintre voi ne-a plăcut filmul*.

O mențiune specială se cuvine a fi făcută în legătură cu pronumele nehotărâte *fiecare*, *oricare*, *nici unul*, *nici una*. Deși sînt la singular, prin conținutul lor generalizant ele proiectează calitatea unui exemplar asupra întregii clase¹. În acest fel devin echivalente semantice ale unor cuvinte la plural (*toți*, *toate*), fapt care le permite să apară ca inclusive facultative:

nu ne-am mai întors;
Nici unul
nu v-ați mai întors.

Spre deosebire de celelalte inclusive însă, aceste pronume fac altfel selecția persoanei verbale: persoana I sau a II-a plural (cînd sînt inclusive) și persoana a II-a singular (cînd sînt non-inclusive):

Fiecare $\left\{ \begin{array}{l} \text{am trecut prin aceste încercări;} \\ \text{— ați trecut prin aceste încercări;} \\ \text{a trecut prin aceste încercări}^2. \end{array} \right.$

Inclusivele facultative reprezintă în limba română o clasă destul de numeroasă, cu membri care aparțin la cele mai diverse categorii de pronume, numerale, substantive, după cum se poate vedea din citatele de mai jos.

a) Pronume

— Nehotărâte (*unii*, *alții*, *mulți*, *pușini*, *fiecare*, *oricare*, *nici unul*, *cîțiva* etc.):

Ori toți să muriți, ori toți să scăpăm (Caragiale, *Teatru*, București, 1971, p. 56).

Și unii și alții luptăm pentru aducerea unor vremi mai bune (Contemporanul, I.V. 1970, p. 7, col. 3).

Inscamnă că fiecare ne-am făcut datoria și putem merge mai departe (Contemporanul, 25. VIII. 1972, p. 4, col. 7).

— Interogativ-relative (*care*, *cîți*, *cîte*):

Mă întreb cîți am mai avea astăzi acest curaj (Luceafărul, 22. VII. 1972, p. 8, col. 5).

Care ați trecut de 50 de ani veți fi mobilizați pe loc (România literară, 13. I. 1972, p. 20, col. 3).

— Demonstrative (*aceștia*, *accia*, *ceilalți* etc.):

Accia care am trăit această istorie a informaticii în țara noastră avem dreptul să ne bucurăm (Contemporanul, 6. II. 1971, p. 1, col. 3).

¹ Cf. Maria Manoliu Manea, *Sistematica substitutelor din româna contemporană standard*, București, 1968, p. 102.

² Nu negăm capacitatea lui *fiecare*, *oricare* etc. de a fi coocurente cu predicte la persoana a III-a plural (Cf., de pildă, exemplele din GLR, ed. a II-a, vol. II, p. 111). Aceste formulări sînt însă respinse de limba literară.

Ceialtați veniți mâine și-o să mai vedem (România literară, 30. IV. 1970, p. 13, col. 2).

b) Numerele cu valoare substantivală (de la *doi* în sus)

— Cardinale propriu-zise:

De multe ori cei doi ne alegeam mai la o parte (Blașa, *Hronicul și cântecul vîrstelor*, București, 1965, p. 38).

Patru o să rămîneți aici, iar trei le încercăm mirosul pe partea aialaltă (Steaua, 1966, nr. 9, p. 52).

— Ordinale (*primii, ultimii*):

Primii o să cam dîrdîim de frig (Făclia, 20. V. 1972, p. 2, col. 5).

— Colective (*amîndoi, ambii, tustrei, tuspătru* etc.):

Amîndoi avem un nume (Alexandri, *Poczi*, vol. I, București, 1957, p. 267).

Stam tuspătru în cerc în fața casei Bănățeanului și ascultam (Blașa, *Hronicul...*, p. 34).

— Fraționare (*sfert, jumătate, treime* etc.):

Jumătate am fost salvați, dar în ce stare? (Tribuna, 13. I. 1972, p. 6, col. 2).

c) Substantive colective și partitive (*mulțime, serie, grup, rest, parte, majoritate* etc.):

Iar restul am fost înaintați Consiliului de Război (România literară, 13. I. 1972, p. 20, col. 3).

S-a ales că majoritatea ne-am întilnit la Sibiu (Blașa, *Hronicul...*, p. 157).

d) Substantive la plural, care denumesc persoane sau lucruri personificate (*studenți, elevi, copii, soldați, romani* etc.):

Rumânii din Țara Rumâncască, avînd pînă acum a face cu grecii, ne-am învățat să sîșim și să pipîim (I. H. Rădulescu, *Pagini alese*, București, 1965, p. 185).

Locuim la aceeași gazdă, iar micii chiriași eram cam acciași (Blașa, *Hronicul...*, p. 64).

Cuvintele din ultima categorie, deși pot să apară ca inclusive, după cum ilustrează exemplele citate, sînt atestate însă mai rar în această ipostază. De obicei ele sînt însoțite, în asemenea cazuri, de alte cuvinte inclusive (numerele și pronume cu valoare adjectivală):

Toți oamîinii iream clăcaș (*Grăul nostru*, București, 1906, p. 230).

Din România am participat 15 istorici, lingviști și folcloriști (Făclia, 28. II. 1971, p. 4, col. 4).

Cîteva suflete tinere ne-am adunat avîntul tinereșe în jurul acestor file (România literară, 30. IV. 1970, p. 13, col. 2).

Concluzii. Considerăm conceptul de *cuvînt inclusiv*³ ca fiind absolut necesar gramaticii, deoarece servește unei mai exacte descrieri a limbii.

³ Denumirea propusă de noi o dăm ca provizorie, deoarece „inclusiv“ nu înseamnă „care include“, sens cu care este utilizat aici.

Legitimînd clasa inclusivelor, formulări ca *Unii plecăm, unii plecați*, nu vor mai fi taxate, de pildă, drept abateri de la regula generală de acord, ci ca manifestări normale ale altei reguli, care privește o clasă lexicală cu un statut combinatoriu particular.

THE CATEGORY OF INCLUSIVE WORDS

(S u m m a r y)

The author tries to identify the class of inclusive words and to establish their syntactico-semantic status. He considers as an inclusive word any word expressing a plurality and being able to include into this plurality one of the protagonists of the communication (or even both of them).

⁴ Cf. *GLR*, ed. a II-a, vol. II, p. 110—112.

REDUNDAȚA CONECTIVELOR

VIOREL HODIȘ

I. Prin *redundantia* latinii înțelegeau fenomenul de „revărsare, abundență; stil încărcat [...]”¹.

Preluat de lingviștii, logicienii moderni, precum și de către ciberneticieni, termenul *redundanță* este utilizat, alături de (și în corelație cu) cel de *entropie*, în tehnica procesului de comunicare a mesajelor la distanță. „Excesul relativ al numărului de semne utilizate într-un mesaj în raport cu numărul strict care ar fi fost necesar pentru a transporta aceeași cantitate de imprevizibilitate (entropie, n.n., V.H.) se numește redundanță”².

Redundanța și entropia se află într-o relație de inversă proporționalitate. Spre exemplu, entropia ultimului morfem din secvența *fată leneș-ă* este minimă, în timp ce redundanța sa este maximă, în sensul că apariția acestuia este total previzibilă, astfel că „ne-am putea lipsi de acest morfem fără nici o pagubă (am putea zice foarte bine numai *fată lenes*)”³.

Redundanță este, deci, partea superfluă, pleonastică, omisibilă a mesajului, care nu sporește informația, ci o repetă. Aceasta nu înseamnă, însă, că toate segmentele redundante dintr-o limbă trebuie neapărat omise. Acestea „nu sînt inutile în măsura în care întăresc siguranța comunicării”⁴.

„Il n'y a pas de syntaxe sans redondance [qui] conserve l'information [et] fonctionne comme facteur de cohésion syntagmatique”⁵. Înțelegerea optimă a unui mesaj este asigurată de prezența celui echilibru absolut necesar între ceea ce mesajul aduce nou, imprevizibil, neredundant, pe de o parte, și ceea ce este previzibil, redundant, avînd o entropie nulă, pe de altă parte. „Dacă mesajul ar conține exclusiv imprevizibilitate [...] el ar fi îninteligibil”⁶.

II. Problema redundanței a fost avută în vedere — în cercetarea lingvistică românească — mai mult la nivelele fonologic și morfologic, mai puțin la nivel sintactic. Iată de ce ne vom ocupa, în cele ce urmează, cu redundanța unor mijloace de exprimare a raporturilor sintactice, prepoziții și conjuncții, numite de unii specialiști *c o n e c t i v e*.

¹ Vezi *Dicționar latin—român*, București, 1962, s.v. *redundantia*.

² Vezi A. A. Moles, A. Noiray, *La pensée technique*, în *La philosophie. Les idées, les oeuvres, les hommes*, ed. a II-a, [s.l., s.a.], p. 515. Ap. „Contemporanul” nr. 17 (1590), 1977, p. 2/2.

³ Vezi S. Marcus ș.a., *Introducere în lingvistica matematică*, București, 1966, p. 261.

⁴ *Ibidem*, nota 2.

⁵ Vezi *Dictionnaire de linguistique*, Larousse, Paris, 1973, p. 412.

⁶ Vezi „Contemporanul”, loc. cit.

Considerăm necesare citeva precizări preliminare:

1°. Fiind cuvinte cu regim, prepozițiile și conjuncțiile subordona-toare impun relații sintactice echivalente, primele subordonând părți de propoziție (conectiv intrapropoziționale), ultimele propoziții (conectiv interpropoziționale)⁷. Astfel, în *teama de moarte* și *teama că moare* avem subordonări echivalente sintactice.

2°. Neavînd regim, conjuncțiile coordonatoare servesc atît intrapropozițional, coordonînd părți de propoziție, cit și interpropozițional, coordonînd propoziții sau părți de propoziție cu propoziții⁸.

3°. Alături de prepoziții și conjuncții avem în vedere și locuțiunile acestora, precum și pronumele, adjectivele și adverbele relative.

III. Cîtă vreme avem un singur conectiv subordonator, realizînd o s i n g u r ă relație de subordonare, redundanța respectivului conectiv este minimă, apariția acestuia fiind teoretic imprevizibilă. Spre exemplu, substantivului *mersul* îi pot succeda o mulțime de conectiv subordonînd atributul sau atributiva: *mersul cu* (trenul), *la* (plimbare), *împotriva* (voinței) etc.; *mersul ca să* (cumpere), *cum* (se cade), *unde* (trebuie) etc. Verbului *vorbește*, de asemenea, îi pot urma mai multe conectiv introducînd complementul sau completiva: *vorbește contra* (adevărului), *cu* (patimă), *din* (amintiri) etc.; *vorbește că* (vine), *cum* (ți-e portul), *dacă* (vrei) etc.

Se impune, la fel, afirmația că, avînd un singur conectiv coordonator, marcînd o s i n g u r ă relație de coordonare, redundanța acestuia va fi minimă. *soțul și familia, soțul sau familia* etc.: *citește și scrie, citește sau scrie* etc.

Redundanța conectivelor crește atunci cînd raportul sintactic se m u l t i p l i c ă, fie că este vorba despre cel de subordonare: *mersul cu trenul, cu avionul, cu vaporul; vorbește dacă vrei, dacă știi, dacă poți* etc., fie că este vorba despre raportul de coordonare: (un triumghi este) *dreptunghic sau ascuțit sau isoscel: Ion a venit și a dormit și a plecat* etc.

Vom putea afirma că dublarea (triplarea etc.) conectivelor, mai precis acelea dintre ele care constituie r e p e t ă r i ale raportului respectiv, prezintă redundanța maximă. Neaducînd nimic nou, entropia acestora este nulă, motiv pentru care adeseori sînt omise atît în vorbire cît și în scris. „Este foarte vie tendința de a nu repeta o prepoziție atunci cînd introduce două componente coordonate între ele“, afirmă acad. Al. Graur⁹, constatare întrutotul valabilă și pentru conectivul subordonatoare interpropoziționale, astfel încît subordonări ca cele de mai jos vom găsi foarte frecvent în limba română actuală:

*mersul cu trenul, avionul și vaporul,
vorbește dacă vrei, știi sau poți.*

⁷ Vezi D. D. Drașoveanu, *Legături sintactice de la stînga la dreapta*, în „Cercetări de lingvistică“, an. XIV, nr. 2, Cluj, 1969, p. 241.

⁸ Idem, *Observații asupra cuvintelor relaționale*, în „Cercetări de lingvistică“, an. XIII, nr. 1, Cluj 1968, p. 24—26.

⁹ Al. Graur, *Gramatica azi*, București, 1973, p. 219.

O particularitate prezintă repetarea coordonării, în sensul că, aici de regulă nu ultimul, ci primul conectiv — considerat total redundant — este omis:

(un triunghi este) *drept, ascuțit sau isoscel*,
Ion a venit, a dormit și a plecat.

Indiferent de lungimea lanțului coordonat (raporturile sintactice pot fi multiplicare, teoretic, oricât) întotdeauna vom considera neredundant primul conectiv subordonator și ultimul coordonator, motiv pentru care acestea vor fi menținute, în timp ce toate celelalte — avînd entropia nulă și redundanța maximă — pot fi omise. Pot fi omise tocmai datorită faptului că prin aceasta nu este afectată cu nimic structura de rezistență sintactică a mesajului, conectivele omise fiind considerate „prezente“ în absență, prin subînțelegere.

Observăm, deci, că în timp ce conectivele subordonatoare se subînțeleg din stînga în dreapta, cele coordonatoare urmează sensul invers, ceea ce constituie încă o deosebire între aceste două categorii de conective, respectiv între cele două feluri de relații sintactice:

Mai facem mențiunea că unele conective subordonatoare, în speță locuțiunile, grație faptului că se compun din mai multe cuvinte, prezintă o ipostază intermediară a subînțelegerii, în sensul că uneori sînt repetate parțial, fragmentar, ca dovadă că, în conștiința vorbitorilor, redundanța acestora are o valoare intermediară:

„[...] sînt considerate de individ ca fiind datorii față de alți oameni, față de familie, de patrie, de stat, de societate“ („Scînteia”).

„Cu toate că realizarea unității statale în 1918 a creat condiții [...] că în deceniile care au urmat economia și viața [...] au cunoscut o anumită dezvoltare, totuși [...] marile probleme [...] nu au putut fi rezolvate“ („Scînteia”).

Merită menționată, în această ordine de idei, o particularitate a lanțului de elemente subordonate organizate, prin coordonare, în grupuri simetrice, unde atît conectivul subordonator cît și cel coordonator sînt prezente cite o singură dată pentru fiecare grup:

„[...] caută să sesizeze, în structurile limbii române, legătura dintre limbă și gîndire, dintre gramatică și logică, dintre morfologie și sintaxă [...]“ (D. Macrea, *Limbă și lingvistică română*, București, 1973, p. 278).

IV. Constatările de mai sus nu trebuie considerate atît noime riguroase cît formule uzuale ale sintaxei române așa-numite standard. Cum, însă, în genere este acceptată ideea că abaterile de la uzanțe sporesc expresivitatea¹⁰, este firesc să întîlnim și în acest domeniu „inevații“, atît

¹⁰ Vezi I. Jordan, *Stilistica limbii române*, București, 1975, p. 19 ș.u.

în limbajul beletristic, cît și în cel diurn, familiar. Astfel, nu ne va contraria o coordonare cu conectivele respective subînțelese din stînga spre dreapta (*îmi petrec concediul acasă sau la munte, la mare*), după cum nu ne va surprinde omiterea oricărui conectiv, atît coordonator cît și subordonator, în trecerea de la hipotaxă la parataxă, acolo unde — grație contextului — redundanța acestora este evidentă (*dai, n-ai; ai carte, ai parte; muncești, cîștigi, trăiești* etc.).

În scopul elaborării unei gramatici a limbii române mai bune, mai riguroase, cu un mai accentuat caracter științific, credem că trebuie să cunoaștem mai adînc, în primul rînd, mijloacele de realizare a mecanismului său sintactic. Conectivele constituie o parte importantă a acestor mijloace.

Se mai poate reține, de asemenea, concluzia că „odată cunoscute entropia și redundanța limbii române, vom putea realiza progrese esențiale în elaborarea unei gramatici riguroase, științifice [...]”¹¹.

LA REDONDANCE DES CONNECTEURS

(R é s u m é)

Appliquée jusqu'ici plutôt aux valeurs sémantiques, nous trouvons intéressante l'idée du transfert de la notion de *redondance* au mécanisme de la construction du message linguistique.

Ainsi, basé sur une analyse de différentes hypostases constructionnelles, l'auteur arrive-t-il à la conclusion que, dans la multiplication par la coordination des éléments syntaxiques, les connecteurs connaissent le phénomène de la redondance totale, ce qui se concrétise — au niveau du texte — par leur non-répétition. La non-répétition est suppléée par le sous-entendu, de sorte que le péril du décodage erroné par l'interlocuteur (ou lecteur) est, réellement, inexistant.

Le sous-entendu des connecteurs omis se fait soit de gauche à droite (les connecteurs de la subordination — prépositions et conjonctions), soit de droite à gauche (les conjonctions de la coordination).

¹¹ Vezi S. Marcus, *op. cit.*, p. 262.

CÎTEVA TIPURI DE CALC

L. BALÁZS

0. Perfecționarea metodelor de cercetare și descoperirea unor date noi impun revizuirea periodică și nuanțarea unor concepte care, la un moment dat, păreau definitiv elaborate. Ne propunem să abordăm în cele ce urmează unele aspecte ale problemei calculului lingvistic.

1.1. Fenomen sesizat încă de H. Paul¹ sub denumirea de „imitare a formei interne”, calcul a fost studiat de numeroși lingviști străini și români², cu contribuții remarcabile, dar o caracterizare suficient de exactă și o clasificare a calcurilor după criterii unitare nu s-au făcut decât prin cartea lui Th. Hristea³. Lucrarea lui Th. Hristea inventariază toate tipurile de calc cunoscute (sau identificate) pînă atunci și dă totodată și o clasificare corespunzătoare: calcuri lexicale și calcuri gramaticale; cele lexicale se împart în „semantice” și „de structură”, iar cele gramaticale în morfologice și sintactice. Se mai vorbește despre calcuri frazeologice și lexico-frazeologice, despre calcuri totale și parțiale și se face o distincție clară și binevenită între calcuri și traduceri.

1.2. Cum reiese și din bogata listă a calcurilor, calcul este considerat o imitație: imitarea unei structuri. De aceea ne vine greu să acceptăm termenii propuși: calc semantic și calc de structură. Și calcurile semantice sînt „de structură”, întrucît, cum arată I. Ștefan⁴ în definiția (calificată drept „bună” de Th. Hristea⁵) dată acestui fenomen, calcul semantic „constă în preluarea de către un cuvînt a sensului sau a sensurilor unui cuvînt străin pe care acesta le are în plus față de sensul comun al celor două cuvinte”.

1.2.1. Ținînd seama de caracterul structurat al conținutului unui cuvînt polisemantic, schema efectuării unui calc semantic se înfățișează astfel⁶: $A\{1, 2\} \rightarrow B\{1, \emptyset\} = B\{1, 2\}$. De exemplu: $A =$ sl. *světú*, $1 =$ = lumen, $2 =$ mundus, $B =$ rom. *lume*.

1.2.2. Ne întrebăm, însă, dacă nu este cu putință și schema $A\{1\} \rightarrow B\{1, 2\} = B\{1\}$, care arată că se elimină un sens al cuvîntului poli-

¹ Cf. Hermann Paul, *Prinzipien der Sprachgeschichte*, ed. a II-a, Halle, 1886, p. 339.

² Din bogata bibliografie, vezi Kr. Sandfeld, *Linguistique balkanique*, Paris, 1930, p. 31 și urm.; Sextil Pușcariu, *Limba română*, vol. I, ed. a II-a, București, 1976, p. 165, 171, 204, 264, 273—274, 279, 282, 284, 287, 288, 293, 311—312, 313, 316, 382—384; E. Seidel, *Elemente sintactice slave în limba română*, [București], 1958, vezi Anexa nr. 2; I. Rîzescu, *Contribuții la studiul calculului lingvistic*, București, 1958; Uriel Weinreich, *Languages in Contact*, ed. a V-a, Haga, 1967, p. 30—31, 37—42.

³ Th. Hristea, *Probleme de etimologie*, București, 1968, p. 145—202.

⁴ I. Ștefan, *Calcul lingvistic*, în LR, XII, 1963, nr. 4, p. 342.

⁵ Cf. Th. Hristea, *op. cit.*, p. 153, nota 1.

⁶ Prin A, a notăm limba sau elementul lingvistic de la care pornește influența, deci limba *model*, iar prin B, b notăm limba *replică* sau un element al ei; pentru termeni, cf. U. Weinreich, *op. cit.*, p. 31.

semantic după modelul unui cuvînt monosemantic. Deoarece această variantă a calculului semantic n-a fost descrisă pînă acum⁷, am vrea s-o exemplificăm cu un material furnizat de bilingvismul român-maghiar. La Suatu (jud. Cluj), cuvîntul *fată mare* nu mai are și sensul de „fată fecioară”, pentru că, în graiul maghiar din comună, cuvîntul corespunzător *nagyleány* are numai sensul de „fată de măritat”. În cursul însușirii limbii române de către maghiari, rom. *masă* are la început doar sensul de „mobilă”, nu și „mîncare”, „ora mesei”, căci maghiarul *asztal* este monosemantic.

1.2.3. Un calc semantic poate consta și într-o nouă repartizare a sensurilor a două cuvinte polisemantice. Este posibilă, prin urmare, și schema: $a \{1, 2, 3, 4, 5, 6\} \rightleftharpoons b\{1, 2, 3, 4, 7, 8\} = b\{1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8\}$ sau $a \{1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8\}$. De exemplu: $a = \text{rom. } ochi$, $b = \text{magh. } szem$. 1 = organ al vederii, 2 = verigă într-un lanț, 3 = împletitură, 4 = geam, (sensuri comune), 5 = vîrtej de apă, 6 = mîncare de ouă (numai în limba română), 7 = bob/de grîu/, 8 = fir/de nisip, de praf/ (numai în limba maghiară). Călăuzindu-se după structura semantică a cuvîntului din limba model, un maghiar introduce în *ochi* sensurile 7,8 și elimină sensurile 5 și 6; un român introduce în *szem* sensurile 5 și 6 și elimină sensurile 7 și 8. Rezultatul este, în ambele cazuri, identitatea structurii semantice a cuvintelor a și b .

2. Coborînd la nivelul structurii semice și acceptînd că sensul este un fascicol de mărci semantice distinctive numite seme⁸, constatăm că și aici sînt posibile următoarele situații: (1) $a \{s_1 s_2 s_3\} = b\{s_1 s_2 s_3\}$ (2) $a\{s_1 s_2 s_3 s_4\}$ iar $b\{s_1 s_2 s_3\}$; (3) $a\{s_1 s_2 s_3\}$ și $b\{s_1 s_2 s_4\}$. Exemple: (1) $a = \text{pădure}$, $b = \text{erdő}$; (2) $a = \text{supă}$, $b = \text{leves}$ sau $a = \text{hegyes}$, $b = \text{ascuțit}$; (3) $a = \text{fluviu}$, $b = \text{folyam}$. În situația (1) nu se produce nici un fel de interferență. În situația (2), cînd în structura semică se introduce un nou sem, se produce o restrîngere a sensului (prin primirea semului „neacrit”, magh. *leves* își restrînge sensul); cînd se elimină un sem din structura semică, sensul se lărgeste (pierzîndu-și semul „neacrit”, rom. *supă* își lărgeste sensul). În situația (3) se produce o deplasare a sensului, eliminîndu-se un sem și adăugîndu-se un altul (se pierde, de ex., semul₃ „se varsă în mare” și se adaugă semul₄ „cu debit mare”, sau invers, se elimină s_4 și se adaugă s_3).

3. Analiza calcurilor semantice demonstrează că termenul *calc de structură* este valabil și pentru calcurile semantice. De aceea propunem o altă terminologie, care are în vedere cele două planuri solidare ale limbii (planul semantic și cel al expresiei): *calc semantic* și *calc de expresie* sau, mai simplu, *calc intern* și *calc extern*.

4. La tipurile și subtipurile de calc semnalate pînă acum se mai adaugă un tip: calchierea unor paradigme întregi, lexicale sau gramaticale.

4.1. Cîmpul caracterizat prin conceptele „a (se) naște”, „a trăi”, „a muri” are, în limba română, patru termeni principali, nefăcîndu-se o dis-

⁷ Numai L. Derooy, în *L'emprunt linguistique*, Paris, 1956, p. 265, vorbește despre „simplificarea polisemiei”.

⁸ Cf. *Tratat de lingvistică generală*, București, 1971, p. 198.

tincție atât de tranșantă, obligatorie, între termenii cu care se denumește moartea unui om sau a unui animal. Pentru același câmp, maghiara are cinci termeni, deosebind pe *meghal* „moare un om“ de *megdöglik* „piere, se prăpădește un animal“. După modelul structurării oferite de limba maghiară, vorbitorii bilingvi din nord-vestul țării (de ex. din Pișcolt)⁹ au introdus în graiul lor termenul *a se diuglui* <magh. *dögleni*. Schematic: $A\{1-2, 3, 4-5\} \rightarrow B\{1-2, 3, 4\} = B\{1-2, 3, 4-5\}$. Completarea câmpului s-a făcut aici printr-un împrumut, dar se poate realiza și printr-un lexem de formație internă. Identitatea celor două câmpuri se poate obține, evident, și prin eliminarea termenului în plus, când câmpul mai puțin „dens“ constituie modelul.

4.2. Este posibil ca un câmp să se extindă, ocupând întreaga zonă a câmpului corespunzător din limba model. Astfel, în unele graiuri (de ex. la Suatu), câmpurile „*arbore*“ (cu subdiviziunile „*copac*“ și „*pom*“) și „*lemn*“ s-au unit după modelul limbii maghiare în care câmpul „*fa*“ se structurează în „*copac*“, „*pom*“ și „*lemn*“. Acesta este motivul pentru care se aud expresii ca *lemn de pere*, *lemn de măr* sau propoziții ca *În mijlocul câmpului a stat un lemn mare*.

4.3. Calcurile la nivelul câmpurilor se pot manifesta în chip foarte variat și în structura gramaticală. În română, câmpul „*timp gramatical*“ se divide, la indicativ, în 7 sectoare, dintre care 4 se folosesc în mod curent: imperfectul, perfectul compus, prezentul și viitorul I. În limba maghiară actuală se folosește o singură formă de trecut. Identificând una din formele de trecut (de obicei perfectul compus) cu unica formă din limba maternă, vorbitorul maghiar acordă perfectului compus valoarea integrală a formei de trecut din limba proprie și, în consecință, elimină din uz celelalte forme de trecut. Cele două câmpuri devin identice.

5. La originea sa, fiecare calc presupune o cunoaștere profundă, analitică, a limbii care stă la baza imitației. Calcul e posibil numai atunci, când modelul este analizabil și când limba replică posedă mijloace de a reda structura modelului. Studiul extins și asupra structurii semice demonstrează că pot exista calcuri semantice și acolo unde efectuarea unui calc de expresie nu mai e cu putință.

QUELQUES TYPES DE CALQUES

(Résumé)

L'article présente quelques types de calque sémantique, en démontrant que la littérature de spécialité est loin d'être épuisée dans ce domaine-là. On présente le type „classique“ de calque sémantique (l'acquisition d'un nouveau sens) ainsi que les phénomènes d'élimination d'un sens et de réarrangement de la structure sémantique du mot polysémique. On s'occupe ensuite de l'effet de l'addition, de l'élimination et de la substitution d'un sème dans la structure sémique du sens. Pour finir, on signale le calque sur un champ lexical entier et ses résultats. L'auteur tire la conclusion qu'on ne peut pas mettre en opposition le calque de structure et le calque sémantique, par le fait que celui-ci est conditionné aussi par la présence d'une structure. Selon les deux plans de la langue, on propose d'employer les termes CALQUE D'EXPRESSION et CALQUE SÉMANTIQUE ou, plus simplement, C. EXTERNE et C. INTERNE.

⁹ Informație primită de la conf. dr. C. Săteanu.

MODIFICĂRI TIPOLOGICE ALE LIMBII ROMĂNE DATORATE INFORMAȚIEI LINGVISTICE ANTICIPATE

EMESE KIS

Ținând seama de faptul că *informația lingvistică* constă din acele elemente de conținut oferite de un semn lingvistic care sînt noi în raport cu datele semnelor comunicate în prealabil¹, este foarte firesc ca tipologia informațională² să ofere o metodă ad-hoc pentru a scoate în relief tocmai ceea ce este specific unei limbi și numai ei. Limba română, izolată de romanitatea apuseană, formată mai devreme decît celelalte limbi romanice³, are trăsături care o deosebesc atît de latină cît și de celelalte limbi romanice, precum și de limbile învecinate geografic. Asemenea trăsături, care individualizează limba română⁴, la o analiză atentă, se dovedesc a fi de fapt rezultatul unor modificări în statutul informațional al limbii.

1. Considerăm că fiecare nivel lingvistic (fonologic, morfologic, sintactic) într-un moment oarecare de evoluție este dotat cu o relație de succesiune, neintervertibilă a semnelor unitate, caracteristice nivelului, numită de noi relație de ordonare totală (nereflexivă, nesimetrică, tranzitivă). Dacă relația de ordonare totală a unui moment dat transformă relația de ordonare totală a unui moment anterior într-o relație de ordonare parțială (reflexivă, antisimetrică, tranzitivă), atunci vorbim de *dislocarea informației lingvistice*. Dacă în cursul dislocării componenta informațională a unui semn aflat la dreapta celui alt se suprapune peste componentele semnului aflat mai la stînga, atunci vorbim de *anticiparea informației lingvistice*. În continuare, ne interesează numai acele trăsături ale nivelului fonologic, morfologic, sintactic care sînt rezultatul procesului de anticipare a informației lingvistice în limba română.

¹ E. Kis, *Anticiparea informației morfologice în evoluția limbii române*, în StUBB, Philologia, 1, 1966, p. 107—113, id., *Procès d'anticipation de l'information linguistique à différents niveaux*, în CLTA, V, 1967, p. 89—96; A. Goția, *Caracterul conservator al anticipării informației lingvistice*, în StUBB., Philologia, 1, 1978, p. 38—41.

² J. W. Oller, jr., *Coding Information in Natural Languages*, New-York, 1972 passim; E. Kis, *On an Informational Typology*, în „Acta Universitatis Carolinae”, Philologia 3, Linguistica Generalia, I, 1974, p. 10—15; id., *The Variability of Typological Features in the Evolution of the Romanian Language*, în ACIL, III, 1970, p. 513—519; V. Skalička, *Sprachtypologie und Sprachentwicklung*, în „To Honor Roman Jakobson, Essays on the Occasion of His Seventieth Birthday”, Haga-Paris, 1976, p. 1827—1831.

³ D. Macrea, *Probleme de lingvistică română*, București, 1961, p. 19.

⁴ S. Pușcariu, *Locul limbii române între limbile romanice*, București, 1920; D. Macrea, *op. cit.*, p. 48—51; P. Bec, *Manuel pratique de philologie romane*, II, Français, roumain, sarde, rhétorfioulan, franco-provençal, dalmate. Phonologie. Index. Avec la collaboration pour le roumain de Octave Nandriș, pour le dalmate de Žarko Moljačić, Paris, 1971, p. 152, 164, 189—197.

1.1. Pentru nivelul fonologic pornim de la trăsăturile românei primitive comune⁵. Constatăm că prin anticiparea timbrului unui iod imediat următor în succesiunea vorbirii s-a modificat intervalul sistemului fonologic al latinei, creindu-se seria românească a africatelor *ț, dz, ȕ, ȓ*, a fricativelor *ș, j*. Cuplurile *ea, oa* provenite din metafohia lui *e* și *o* accentuați sint de asemenea rezultatul unei anticipări. Prin aceste deplasări informaționale, romanica carpato-dunăreană încetează de a mai fi o limbă în care predomină consoanele neutre.

1.2. Un alt pas anticipativ în modificarea sistemului fonologic este organizarea consoanelor finale în perechi dur/moale, respectiv în corelație rotunjit/nerotunjit⁶.

1.3. O modificare sistemică de natură informațională iterativă reprezintă crearea sinarmonismului. Aici facem distincție între sinarmonismul intrasilabic, adică potrivirea timbrului fonemelor din aceeași silabă (ca în *băiat-băieți, invăț-invеți*) și cel propriu-zis sau intersilabic⁷, cu alte cuvinte uniformizarea de timbru a fonemelor care aparțin unor silabe diferite (ca în *sămînță-semințe, dăpânind-depene*).

2. Specificul următor întrece acest nivel, fiind de natură intercompartimentală (morfofonologică). Este vorba de recțiunea intersilabică definită de Em. Vasiliu (contraargumentele ulterioare le considerăm inoperante), și anume de faptul că anumite desinențe regizează timbrul vocalei din temă⁸. La o temă de tipul *a, ă*, se pot atașa doar formanții de tip *a, ă, i*. Tema de tip *e, i* este reperabilă doar în prezența formanților *0, e, i* (ca în *piară, (a) pieri, față — feței*). Spre deosebire de cea din limbile aglutinante, această „armonie vocalică“ este de natură regresivă și subordonată funcțional morfologiei⁹.

3. La nivelul morfologiei, apar două trepte distincte de complexitate: anticiparea intratematică și cea extratematică a informației.

3.1. Spre deosebire de faza română primitivă comună, în evoluție spre etapa actuală, limba a specializat indici intratematici opoziționali reciproci: opoziția *e/ea* devine echifuncțională cu *ea/e* (*cere/ceară, dar creează/creeze*).

3.2. Din două anticipări cocurente, una dă o informație mai vagă, cu un grad de entropie mai mare, cealaltă una precisă (*ț* indică precis persoana la verb, numărul la nume în *îmbăt/îmbеți, făt/feți*; *e*, în schimb, apare la mai multe variante paradigmactice).

3.3. Încărcarea funcțională a temei, reducerea și amuțirea desinențelor scade treptat numărul unităților morfologice, compensind reduce-

⁵ D. Macrea, *loc. cit.*

⁶ E. Petrovici, *Corelația de timbru a consoanelor dure și moi în limba română*, în SCL, I, 1950, p. 172—232; id., *Corelația de timbru a consoanelor rotunjite și nerotunjite în limba română*, în SCL, III, 1952, p. 127—185.

⁷ E. Petrovici, *Fenomene de sinarmonism în fonetica istorică a limbii române*, în CL, II, 1957, p. 97—129.

⁸ Em. Vasiliu, *Alternanțele fonologice din punctul de vedere al reacțiunii*, în SCL, VI, 1955, p. 43—49; id., *Din nou asupra alternanțelor fonologice în limba română*, în SCL, VII, 1956, p. 97; E. Kis, *art. cit.*, în StUBB, Philologia, 1, 1966, p. 107—113; id., *art. cit.*, în CLTA, V, 1967, p. 94—96.

⁹ P. Bec, *op. cit.*, p. 222; E. Kis, *art. cit.*, în CLTA, V, 1967, p. 94—96.

rea în inventar prin îmbogățirea relațională, cum s-a întâmplat la desinențele de gen.

3.4. Anticiparea extratematică degajează centrele tonice, dezvoltând structurile analitice indetașabile, respectiv detașabile, cum ar fi formele de perfect, de viitor, modurile dependente de context, diateza pasivă la verb, procliza articolului la nume, gradele de comparație la adjectiv¹⁰. Prin anticiparea extratematică, latina de tip sintetic a devenit o limbă de tip analitic. Incluziunea formelor atone ale pronumelui personal în structura endocentrică a verbului apropie limba română de limbile polisintetice.

4. La nivelul sintaxei, anticiparea sau reluarea informației de complement direct și indirect în interacțiune cu anticiparea extratematică include formele atone ale pronumelui personal în structura endocentrică a verbului. Dintre limbile romanice care au acest din urmă specific polisintetic, limba română permite inserarea celor mai numeroase componente coocurente (spre ex. *să mi ți-l aducă*).

5. În concluzie, iată trăsăturile tipologice modificate de procesul de anticipare a informației în limba română:

5.1. Spre deosebire de celelalte limbi europene, limba română este o limbă *relațională* prin excelență, prin faptul că reducerea unităților funcționale în inventar o compensează combinându-le între ele.

5.2. Româna se deosebește de limbile indo-europene continentale prin numărul maxim de serii paradigmatic corelative; o considerăm deci *paradigmatic-corelativă*.

5.3. În opoziție cu limbile vecine, prin încărcarea funcțională a temei româna creează un focar informațional dinamic, și anume accentul tonic verbal și nominal. Silaba accentuată biinformativă, alături de informația lexicală inerentă, cumulează și informația gramaticală, degajând desinențele și devenind astfel o limbă de tip *cumulativ*.

5.4. Intercalând, în cursul anticipării, un număr maxim de componente în structura analitică endocentrică a verbului, româna prezintă un grad mai înalt de *proiectivitate* decât oricare dintre limbile romanice.

5.5. Oponându-se atît limbilor învecinate cit și celor romanice, prin interacțiunea „armoniei vocalice“ condiționate morfologic și a sinarmonismului intersilabic, româna se caracterizează prin structuri *sintagmatic corelative*.

6. Concluziile de mai sus se cer însumate într-una generală:

Specificul informațional al latinei carpato-dunărene, prezent în toate momentele evoluției ei pînă în stadiul actual de română contemporană, constă în anticiparea *informației lingvistice*: cele mai importante trăsături noi față de latină și deosebitoare față de limbile înrudite sau vecine au fost dobîndite prin faptul că vorbitorul român al tuturor timpurilor are în vedere mai ales dinamica celor ce urmează să fie comunicate și mai puțin inerția datelor deja transmise. În acest sens, româna este o limbă tipic *prospectivă*.

¹⁰ *Gramatica limbii române*, vol. I, *Vocabularul, fonetica și morfologia*, București, 1954, p. 271—274, 126, 130.

MODIFICATIONS TYPOLOGIQUES DE LA LANGUE ROUMAINE
DUES A L'INFORMATION LINGUISTIQUE ANTICIPÉE

(R é s u m é)

Entre les deux pôles typologiques, le type ségréatif latin et le type osmotique roumain, créé par l'anticipation de l'information linguistique, il s'établit une sorte de hiérarchie spécifique: le roumain s'oppose à toutes les langues européennes par ses qualités *relationnelles*: il réduit les unités fonctionnelles de l'inventaire en les combinant. Le nombre maxime de *séries paradigmatiques-corrélatives* fait qu'il se distingue de toutes les autres langues indoeuropéennes. C'est l'information lexicale et gramaticale *cumulée* qui le distingue de toutes les langues voisines. L'anticipation linguistique extrathématique fait dégager les centres toniques tout en faisant appel aux structures analytiques indétachables et détachables. Ces dernières lui impriment le degré le plus haut de *projectivité* parmi les langues romanes.

L'anticipation de l'information phonétique fait croître le nombre des phonèmes et dirige leur distribution vers l'harmonie vocalique conditionnée en aboutissant aux *structures syntagmatiques corrélatives*, qui le font s'opposer tant aux langues en contact autant qu'aux langues romanes.

Grâce à l'anticipation de l'information linguistique le roumain este devenu une langue *prospective* typique.

CONSERVĂRI TIPOLOGICE PRIN ANTICIPAREA INFORMAȚIEI LINGVISTICE ÎN ROMÂNĂ

ANTON GOȚIA

0.0.1. Aspectele conservării tipologice cuprinse în studiul nostru implică o selecție a faptelor bazată pe viziunea: 1. comparativă¹; 2. istorică²; 3. interpretarea lor cu ajutorul teoriei informaționale³ și tipologice⁴. Toate aceste considerații lasă deschisă problema esențială a limitelor tipologice ale deplasării informației lingvistice în general și ale anticipării acesteia în particular⁵.

1.0.0. Definim informația lingvistică⁶ drept elementele noi în raport cu cunoștințele prealabile cuprinse în (sau sugerate de) semnificantul unui semn lingvistic sau al unui grup de asemenea semne.

1.1.0. Considerînd semnele lingvistice prezente în două etape succesive ale limbii, avem două secțiuni sincronice, tangente sub aspect diacronic, dotate cu un raport sintagmatic de excludere reciprocă a elementelor. Dacă raportul sintagmatic de excludere reciprocă a elementelor din cea de a doua secțiune îl transformă pe cel din prima în raport de intersecție, atunci vorbim de deplasarea informației lingvistice. Dacă această deplasare face ca informația sugerată de un semnificant oarecare să fie ambiguă, imprecisă și să se lămurească de un semnificant următor, atunci vorbim de anticiparea informației lingvistice. Dacă informația cuprinsă într-un semnificant este clară, semnificantul următor reluînd-o, fără să aducă o precizare în plus, atunci vorbim de reluarea informației lingvistice.

2.0.0. Fenomenele tipoconservatoare, fiind toate de natură anticipativă, urmează să fie analizate după nivelurile lingvistice (fonologic, morfologic și sintactic).

¹ Helmuth Frisch, *Morphoneme als Elemente zu einer vergleichenden Typologie des Französischen, Italienischen und Rumänischen*, Bochum, 1972, p. 113—121.

² V. Skalička, *Sprachtypologie und Sprachentwicklung*, în *To Honor Roman Jakobson, Essays on the Occasion of His Seventieth Birthday*, Haga-Paris, 1967, p. 1827—1831.

³ Em. Vasiliu, *Fonologia istorică a dialectelor dacoromâne*, București, 1968, p. 16 și urm.; J. W. Oller, jr., *Coding Information in Natural Languages*, New York, 1972, passim.

⁴ J. P. Hugues, *The Science of Language. An Introduction to Linguistics*, New York, 1964, p. 81 și urm.; Emese Kis, *Încadrarea substantivelor de origine maghiară în sistemul morfologic al limbii române*, București, 1975, p. 44 și urm.

⁵ Emese Kis, *Procès d'anticipation de l'information linguistique à différents niveaux*, în *Cahier de linguistique théorique et appliquée*, V, 1967, p. 89—96.

⁶ Vezi Emese Kis — Anton Goția, *Rolul tipologic al anticipării informației lingvistice*, comunicare în cadrul S.R.L.R., filiala Cluj-Napoca, 11 februarie, 1977; Emese Kis, *Modificări tipologice ale limbii române datorate informației lingvistice anticipate*, în *StUBB. Philologia*, I, 1978, p. 33—36.

2.1.0. În fonologie, apariția seriei vocalelor centrale (*ă, î*, alături de *a*) asigură menținerea consoanelor cu timbru neutru. Degradarea vocalelor înainte de accent (lat. *mulierem* > rom. *muiere*), metafonia lui *e* și *o* accentuați (lat. *hibernam* > rom. *iarnă*; lat. *hostem* > rom. *gaste*)⁷ asigură, la rindul lor, prezența pe mai departe a lui *î* și *u* în sistemul fonologic.

2.2.0. În analiza faptelor sistemului morfologic vom ține seamă de raportul format/funcțiune introdus de J. P. Hughues⁸. Considerăm formantul unitatea prezentă la nivelul expresiei, iar funcțiunea drept entitate corespunzătoare la nivelul conținutului. Pe baza acestui raport constatăm că tipul limbii latine se caracterizează prin raportul formant/funcțiune =/≠ 1, spre deosebire de limbile aglutinante, unde apar situații de raport formant/funcțiune = 1 (magh. *k* = semn al pluralului — *cipō* sg., *cipōk* pl.; *t* = semn al acuzativului — *cipōt* sg., *cipōket* pl.⁹).

2.2.1. Considerînd unul din formanții limbii latine, *-us*, observăm că, atît sintagmatic, cit și paradigmatic, îndeplinește mai multe funcții, deci raportul formant/funcțiune este =/≠ 1. Același *-us* indică simultan numărul, genul, declinarea, cazul; el trimite fie la complexul de funcții sg. m. N. II, fie la sg. n. N-Ac-V., III, fie la sg. m. N-V., IV, fie la sg. m. G. IV, fie la pl. m. N.-Ac., IV.

Raportul formant/funcțiune, privit în alt sistem de referințe, este de asemenea nonunitar, adică același complex de funcțiuni este exprimat nu numai prin formantul *-us*, ci și prin alți formanți. Dacă facem abstracție de apartenența la o declinare oarecare, formantul *-us* își are omoformanții¹⁰ săi echifuncționali.

În situațiile care urmează, opozițiile *-us/-x* devin improprii la nivelul conținutului, opunîndu-se, în schimb, la nivelul expresiei: *-us/-a* echifuncționali pentru sg. f. N. (*nurus* IV / *schola* II)

<i>-us/-a</i>	echifuncționali	pentru	sg. f. N.	(<i>nurus</i> IV / <i>schola</i> II)
<i>-us/-um</i>	„	„	sg. N.	N-Ac-V. (<i>tempus</i> III / <i>scannum</i> II)
<i>-us/-ae</i>	„	„	sg. f. G.	(<i>nurus</i> IV / <i>silvae</i> I)
<i>-us/-i</i>	„	„	sg. m. G.	(<i>fructus</i> IV / <i>campi</i> II)
<i>-us/-is</i>	„	„	sg. m. N.	(<i>campus</i> II / <i>civis</i> III)
<i>-us/-e</i>	„	„	sg. n. N-Ac-V.	(<i>tempus</i> III imp. / <i>mare</i> III par.)
<i>-us/-es</i>	„	„	sg. m. N-V.	(<i>fructus</i> IV / <i>dies</i> V)
<i>-us/-u</i>	„	„	sg. n. N.	(<i>tempus</i> III / <i>cornu</i> IV)

2.2.2. În cursul anticipării de către temă a funcțiilor desinenței, formantul *-us* analizat în epoca latinei se reduce, în româna primitivă comună, treptat la *-u*¹¹. Reducerea suportului fonetic al formantului.

⁷ I. Jordan, *Diftongarea lui e și o accentuați în pozițiile ă, e, Iași, 1920*, passim.

⁸ J. P. Hughues, *loc. cit.*

⁹ Bărczi Géza — Benkő Loránd — Berrár Jolán, *A magyar nyelv története*, Budapest, 1967, p. 400.

¹⁰ A. Ernout, *Morphologie historique du latin*, Paris, 1953, p. 25. 47—49. 64—66.

¹¹ D. Macrea, *Introducere în gramatica istorică a limbii române*, București, 1975, p. 31.

degrevarea lui funcțională parțială nu atinge valoarea raportului formant/funcțiune \neq 1, în sensul că acesta rămîne, cu unele modificări în distribuția contextuală, nonunitară.

În flexiunea nominală formantul *-u* este tot plurifuncțional. El realizează fie sg. m. N-Ac-G-D., fie sg. n. N-Ac-G-D., fie sg. f. N-Ac., fie pl. f. N-Ac. Nonunitatea raportului formant/funcțiune reiese și din opozițiile distribuționale improprie la nivelul conținutului, în care același complex de funcții este exprimat nu numai prin *-u*, ci și prin alți formanți:

<i>-u/-ă</i>	echifuncționali pentru	sg. m. N-Ac-G-D. (<i>bărbatu</i> II / <i>tată</i> I)
"	"	sg. f. N-Ac. (<i>noru</i> II / <i>casă</i> I)
<i>-u/-e</i>	"	sg. m. N-Ac-G-D. (<i>bărbatu</i> II / <i>frate</i> III)
"	"	sg. f. N-Ac. (<i>noru</i> II / <i>ține</i> III)
"	"	sg. n. N-Ac. (<i>ceru</i> II / <i>nume</i> III)
"	"	pl. f. N-Ac. (<i>mănu</i> II / <i>ape</i> I)
<i>-u/-i</i>	"	pl. f. N-Ac-G-D. (<i>mănu</i> II / <i>vulpi</i> III) ¹² .

2.2.3. Formantul *-u*, care în româna primitivă comună, îndeplinește funcția de desinență a substantivelor masculine, anticipează pe parcurs funcția de articol hotărît al masculinelor, indicațiile gramaticale cuprinse anterior în desinență trecînd, de această dată, pe seama încărcării funcționale a temei. Astfel, în limba română contemporană, semnalăm apariția istorică a desinenței, Ø, cu multiplele sale funcțiuni, expresie și a economiei limbii¹³. Desinența s-a modificat, deci, dar raportul formant/funcțiune a rămas tot diferit de 1. Nonunitatea raportului rezultă și din exprimarea aceleiași complex de funcții prin mai mulți formanți, după cum dovedesc opozițiile:

<i>-Ø/-e</i>	echifuncționali pentru	sg. m. N-Ac-G-D. (<i>om</i> II / <i>frate</i> III)
"	"	sg. n. N-Ac-G-D. (<i>foc</i> II / <i>nume</i> III)
<i>-Ø/-ă</i>	"	sg. m. N-Ac-G-D. (<i>om</i> II / <i>tată</i> I) ¹⁴ .

2.3.0. Acordul anticipativ, ca o formă a iterației informaționale, a existat și în limba latină. În ciuda schimbărilor informaționale survenite, în ciuda creșterii cazurilor de dezacord și a acordului după sens, potrivit celor constatate de G. Gruiță¹⁵, iterația informațională prin acordul gramatical, nu numai că nu și-a pierdut din importanță, ci chiar manifestă o tendință de stabilizare, fiind tot o trăsătură constantă, tipologică.

3.0.0. În concluzie:

3.1.0. Antipicarea intertematică, creînd centrul dinamic egal cu accentul tonic al cuvîntului plin, menține raportul formant/funcțiune \neq 1.

3.2.0. Ea degajează treptat desinențele verbale și nominale, apelînd la desinența Ø.

¹² *Istoria limbii române*, vol. II, București, 1969, p. 214—217.

¹³ Sextil Pușcariu, *Le morphème et l'économie de la langue*, în *Études de linguistique roumaine*, Cluj—București, 1938, p. 260 și urm.

¹⁴ *Gramatica limbii române*, vol. I, București, 1963, p. 87—88.

¹⁵ Gligor Gruiță, *Acordul în limba română*, rezumatul tezei de doctorat, (fără loc), 1976, p. 23 și passim.

3.3.0. Ea reduce inventarul formațiilor, făcînd apel la relațiile dintre ei, și mărește gradul de plurifuncționalitate.

3.4.0. Limba română a păstrat tipul flexional moștenit din latină și, morfologic, nu s-a apropiat de limbile de tip aglutinant, unde raportul formant/funcțiune prezintă și situații de $= 1$.

3.5.0. Iterația anticipativă prin acord, nu numai că nu pierde din importanță, ci se extinde și la distanță prin adăugare de mai multe mărci distinctive.

3.6.0. Toate trăsăturile tipoconservatoare sînt expresie a economiei limbii.

TYOLOGICAL CONSERVATIONS BY THE LINGUISTIC INFORMATION ANTICIPATION IN ROMANIAN

(S u m m a r y)

The aspects of the typological conservation included in our survey imply a fact selection based upon a comparative and historical outlook and their interpretation in the light of the theory of information and the typological theory. All these remarks leave open the essential problem of the typological limits of the linguistic information shift (phonetic, morphological and syntactical information), particularly that of its anticipation in the evolution process from Latin to Romanian.

NOTE PE MARGINEA CONCEPTULUI DE PROCES

G. G. NEAMȚU

0. După cum este cunoscut, trăsătura definitorie în conținut a verbului este aceea de a exprima acțiuni sau stări¹, unii autori² menționând, prin detalieri, și *devenirea, existența* etc.

Cu un termen general și «fericit», deși nu lipsit, după unii lingviști, de o anumită improprietate³, *acțiunea, starea, devenirea* etc. au fost numite de A. Meillet⁴ **proces** (din lat. *processus*). Termenul cunoaște o răspândire rapidă și largă — cf. fr. *procès*; germ. *Vorgang*; rus *процессуал'ност'* —, deși e considerat oarecum insuficient „naturalizat“ în lingvistică, din moment ce el este tradus de regulă⁵ prin *acțiune, stare* etc., dar e prezent în aproape toate definițiile ce vizează conținutul verbului.

0.1. Ceea ce caracterizează în comun *acțiunea, starea, devenirea* etc. este faptul că deopotrivă *integrează existența* — lumea obiectelor (ființe, lucruri etc.) — *în timp, exprimă manifestarea existenței*.

Legind conceptul de *proces* de acela al **timpului, categorie verbală fundamentală**⁶, *procesul* devine echivalent cu „tot ceea ce trece“⁷, individualizându-se prin trăsătura „în desfășurare“ („verlaufende Prozesse“⁸).

La critica făcută de L. Hjelmslev⁹ acestui termen, aceea că există și alte clase lexico-gramaticale, în primul rând substantive, al căror conținut este *procesul* și totuși nu sint verbe, vom spune că există o deosebire fundamentală între felul cum este prezentat procesul la verb și la substantiv: verbul îl exprimă în desfășurarea lui, substantivul îl denumește ca obiect (văzut static). *Verbul exprimă procese, substantivul denumește obiecte*¹⁰.

¹ Cf. *Gramatica limbii române*, Academia Republicii Socialiste România, ed. a II-a, București, 1963 (tiraj 1966), vol. I, p. 202.

² Cf. Maurice Grevisse, *Le bon usage*, Paris, 1964, p. 509.

³ Cf. Louis Hjelmslev, *Le verbe et la phrase nominale*, în „Travaux du Cercle linguistique de Copenhague“, XII, 1959, p. 169.

⁴ *Linguistique historique et linguistique générale*, Paris, 1921, vol. I, p. 174—175.

⁵ Cf. Maurice Dessaintes, *Eléments de linguistique descriptive en fonction de l'enseignement du français*, La Procure, 1960, p. 69; Maurice Grevisse, *lucr. cit.*, p. 509; Walter von Wartburg, Paul Zumthor, *Précis de syntaxe du français contemporain*, 2e éd., Bern, 1958, p. 181.

⁶ Cf. André Martinet, *Elemente de lingvistică generală*, traducere și adaptare la limba română de Paul Miclău, București, 1970, p. 186.

⁷ Maurice Dessaintes, *lucr. cit.*, p. 69.

⁸ Wilhelm Schmidt, *Grundfragen der deutschen Grammatik, Eine Einführung in die funktionelle Sprachlehre*, 4 Auflage, Berlin, 1973, p. 196.

⁹ *lucr. cit.*, p. 169.

¹⁰ Cf., pentru accepțiunea gramaticală a termenului „obiect“, Mircea Zdrenghea, *Limba română contemporană — morfologia* (curs litografiat), Cluj, 1970, p. 44.

1. *Procesul*, prin latura sa temporală, caracterizează toate verbele, *indiferent de gradul de abstractizare semantică*. În caz contrar ar trebui să eliminăm *procesul* ca trăsătură semantică din definițiile verbului sau să excludem, bazați pe un criteriu greu de formulat, *anumite* verbe (cite și care?!) din sistemul verbal, trecându-le printre auxiliare sau morfeme cu un statut special.

2. *Procesul* se fenomenalizează prin *acțiuni, stări, deveniri* etc., între ele și proces stabilindu-se raportul dintre *particular* și *general*. Din această cauză nu se poate egaliza *procesul* cu *acțiunea* și nici stabili o opoziție între *stare* și *proces*, așa cum consideră E. Benveniste¹¹ și G. Galichet¹².

Probabil că aceste sinonimii și opoziții discutabile (proces = acțiune; proces ↔ stare) îl fac pe Benveniste să afirme despre *a avea* că „nu enunță nici un proces“, ci „este un verb de stare“ sau că el „imite seulement l'énoncé d'un procès“¹³.

Vom accepta cele afirmate de Benveniste, în special paralelismul dintre *a fi* (cel considerat «copulativ») și *a avea*, ambele verbe fiind de stare, fără a se opune esențial în planul conținutului unul altuia¹⁴, dar vom înțelege în loc de *proces* „acțiune“. Concluzia imediată este că, precum *a avea*, și *a fi* este un verb de stare, „prin excelență verbul stării“¹⁵, caracterizat adică prin facultatea de a exprima *procesul*.

În același sens se impune reinterpretată și afirmația lui Galichet cu privire la *a fi*, ca dînd „l'illusion d'un procès“¹⁶, adică dînd „iluzia unei acțiuni“.

3. Opoziția *verbe de stare / verbe de acțiune* (extinsă de Vinogradov¹⁷ și asupra propozițiilor, după cum exprimă *starea statică*, respectiv *starea dinamică*) nu se susține decît la nivel semantic, existînd foarte puține limbi — româna nu este printre acelea — care să opună aceste clase și la nivelul expresiei, al flexiunii¹⁸.

Dealtfel chiar și în plan semantic limita dintre *acțiune* și *stare* este destul de greu de precizat. Un verb ca *a face*, substituit prin excelență al verbelor de acțiune, este interpretat de Galichet¹⁹ drept verb de stare (în exemplul *Trois et deux font (= sont) cinq*), iar *a fi*, unanim acceptat ca verb de stare, este analizat de același autor²⁰ ca verb de

¹¹ «Être» et «avoir» dans leurs fonctions linguistiques, în *Problèmes de linguistique générale*, [Paris-Mesnil-Ivry], 1966, p. 197.

¹² *Essai de grammaire psychologique*, Paris, 1947, p. 27.

¹³ *Lucr. cit.*, p. 197.

¹⁴ Cf. E. Benveniste, *lucr. cit.*, p. 197—198; cf. și Lucien Tesnière, *Éléments de syntaxe structurale*, 2e éd., Paris, 1965, p. 73, pentru conceperea lui *a avea* ca „un verbe être retourné, auquel vient s'ajouter l'idée de possession“.

¹⁵ E. Benveniste, *lucr. cit.*, p. 199.

¹⁶ *Lucr. cit.*, p. 27.

¹⁷ Apud Ecaterina Teodorescu, *În legătură cu propozițiile verbale sau nominale*, în *Omagiul lui Alexandru Rosetti*, București, 1965, p. 899—900.

¹⁸ Cf., pentru cazul aparte al limbii bace, Lucien Tesnière, *lucr. cit.*, p. 72.

¹⁹ *Lucr. cit.*, p. 27.

²⁰ *Lucr. cit.*, p. 27.

acțiune (în exemplul dat de noi *la matière est (= existe)*), vorbind nu de verbe de stare și verbe de acțiune, ci de diferite valori ale verbelor, în funcție de întrebuintare²¹.

4. În concluzie, dacă *a fi* este un verb de stare, iar starea este o fenomenalizare a procesului, înseamnă că toate verbele, inclusiv *a fi* («copulativ»), situat la periferia semantismului verbal, exprimă procese.

NOTE CONCERNING THE CONCEPT OF *PROCESS*

(Summary)

In interpreting the concept of *process*, the author maintains that „the process“ has as its fundamental and characteristic dimension the notion of *time / tense*, and as actual facts the *action, state, causality*, etc.

Accordingly, all verbs, *to be* („copulative“) included — a status verb — express a process.

²¹ *Lucr. cit.*, p. 27.

UNE TENDANCE CONSTANTE DANS L'ÉVOLUTION DU LEXIQUE FRANÇAIS

IOAN BACIU

0. L'usure phonétique des mots est un trait général de l'évolution des langues avec seulement des différences de rythme. De ce point de vue la langue française nous semble se placer nettement au-dessus de la moyenne, du moins parmi les langues romanes dont elle est celle qui s'est le plus éloignée du latin.

L'aspect le plus frappant de l'usure phonétique du français c'est la réduction du volume des mots. Pendant la période de formation de la langue, ainsi qu'en ancien français, ce phénomène se réalisait par la voie, connue et étudiée en détail et depuis longtemps par la phonétique historique, des changements phonétiques (chute des finales et des contrefinales, synérèse, etc.). Depuis l'articulation est devenue tellement nette et tendue qu'on ne peut plus déceler aucun des phénomènes dont la conséquence était la réduction du volume des mots (au contraire, on entend prononcer des finales traditionnellement muettes, des *e* „muets“ sans fondement étymologique, etc.). Peut-on alors parler d'une tendance constante à la réduction du volume des mots? Oui, seulement, en français moderne, elle se réalise non plus par des moyens phonétiques, mais par des mécanismes qui relèvent du lexique: ce n'est plus un changement phonétique inconscient mais une intervention consciente des sujets parlants dictée par la tendance au moindre effort. C'est de quelques-uns des moyens effectivement mis en oeuvre de nos jours et des conséquences de leur application que nous voudrions parler dans ce qui suit.

1. *L'abréviation*, qui consiste à supprimer à la finale du mot une ou plusieurs syllabes redondantes¹: *accu*(mulateur)², *d'ac*(cord), *alu*(minium), *agrég*(ation), *amphi*(théâtre), *ampli*(ficateur), *anar*(chiste), *archéo*(logique), *aristo*(crate), *artich*(aut), *antipa*(thique), *auto*(mobile), *bénéf*(ique), *bac*(calauréat), *catho*(lique), *corpo*(ration), *conso*(mmation), *ciné*(matographe), *collabo*(rateur), *croco*(dile), *certif*(icat d'études), *choco*(lat), *conf*(érence), *cuti*(culaire), *chromo*(graphie), *cyclo*(touriste), *dactylo*(graphie), *diapo*(sitive), *déqueu*(lasse), *démago*(gue), *écolo*(giste), *extra*(ordinaire).

¹ En effet ce qu'on supprime n'est pas nécessaire pour l'identification du mot, du moins pour les „initiés“ (cf. note 5 ci-dessous). Il est intéressant de constater que ce type d'abréviation corrobore l'hypothèse de Bertil Malmberg selon qui, la quantité d'information étant maximale à l'initiale du mot pour décroître et devenir parfois nulle (redondance) vers la finale („Le milieu ou la fin du mot se laissent prévoir à partir de l'initiale“, *La notion de „force“ et les changements phonétiques*, dans *Studia Linguistica*, XVI (1962), no. 1, p. 41), les changements phonétiques de toutes sortes, y compris la chute de sons ou de syllabes, ont beaucoup plus de chances d'avoir lieu à la finale du mot.

² Les exemples sont pris dans la presse française et dans la région lyonnaise pendant les années 1976—1977.

sciences-éco(nomiques), *excit*(ant), *expo*(sition), *fac*(ulté), *fan*(atique, substantif), *fana*(tique, adjectif), *gym*(nastique) histoire-*géo*(graphie), *hebdo*(madaire), *info*(rmation), *imper*(méable), *inaltéra*(ble), *inox*(idable), *insti*(tuteur), *indic*(ateur, de police), *kilo*(gramme), *lino*(léum), *labo*(ratoire), *litho*(graphie), *lacrimo*(gène), *loco*(motive), *manif*(estation), *maso*(chiste), *math*(ématiques), *math*(ématiques) *élém*(entaires), *métro*(politain), *micro*(phone), *moto*(cyclette), *météo*(rologie), *mélo*(drame), *maxi*(mum), *mini*(mum), sciences-*nat*(urelles), *sous-off*(icier), *oto-rhino*(-laryngologiste), *ortho*(graphique, -graphe), *photo*(graphie), *phono*(graphe), *polycop*(ie), *perm*(ission), *polio*(myélite), *prof*(esseur), *philo*(sophie), *pseudo*(nyme), *psycho*(logie), *pull*(-over), sciences-*po*(litiques), *porno*(graphie, -graphique), *pro*(ducteur, de cinéma), *promo*(tion), *para*(chutiste), *pédé*(raste), *pneu*(matique), *pub*(licité), *rétro*(viseur), *récré*(ation), *ronéo*(type), *radio*(graphie), *rédac*(tion d'un journal), *Sarmar*(itain), *schizo*(phrène), *sana*(torium), *Sécu*(rité Sociale), *sensas*(ionnel), (Ecole) Normale *Sup*(érieure), *Non-spé*(cialiste, étudiant), *sympa*(tique), *stylo*(graphe), *sténo*(graphe), *sono*(risation), *saro*(phone), *stéréo*(phonique), *taxi*(mètre), *tec*(hnique) de *co*(mmerce), *télé*(vision), *tram*(way), *transat*(lantique), *typo*(graphe), *toxico*(mane), *vélo*(cipède), etc., etc. Même les noms propres de personne subissent ce type d'abréviation: *Ponia*(towski). Parfois l'abréviation est accompagnée de modifications graphiques visant la conservation de la prononciation: *sensationnel* devient *sensas*. Nous avons relevé un seul cas de suppression des syllabes initiales: (auto)*bus*, mais il est à se demander si ce n'est pas un emprunt à l'anglais. Enfin les substantifs, parfois même les adjectifs, ainsi tronqués reçoivent la marque graphique du pluriel: *des autos*, *des infos*, *des toxicos*, *des paras*, etc.

2. L'abréviation et l'adjonction du suffixe *-o(t)* qui semble être une extension due à la grande fréquence de cette voyelle à la fin de mots abrégés. Sur le modèle de *dactylo*, *kilo*, *lino*, *micro*, *polio*, etc. on aurait ajouté un *-o* dans: *facho* ou *fasco* (< *fasciste*), *frigo* (< *frigidaire*), *métallo* (< *métallurgiste*), *mécano* (< *mécanicien*), *proprio* (< *propriétaire*), *prolo* (< *prolétaire*), *bachot* (< *baccalauréat*, à côté de *bac*), *capitalo* (< *capitaliste*) etc. Dans des mots comme *occase* (< *occasion*), *combine* (< *combinaison*), *bide* (< *bidon*), il y a substitution d'un suffixe plus bref au suffixe initial.

3. *La siglaison*, qui consiste à réduire à l'intérieur d'un syntagme stable et ayant une certaine fréquence d'emploi chaque mot à son initiale, connaît actuellement une fortune extraordinaire. Rien que sur une seule page d'un manifeste électoral des syndicats d'étudiants... *U.N.E.F.*, *F.R.U.F.* et *U.G.E.*, nous avons relevé les sigles suivants: *U.E.R.*, *U.N.E.F.*, *C.L.E.F.*, *U.N.I.*, *A.N.E.F.*, *A.N.E.M.F.*, *F.N.E.F.*, *G.U.D.*, *M.A.S.*, *C.O.S.E.F.*, *I.U.T.*, *A.J.S.*, *C.R.O.U.S.*, *C.N.E.S.E.R.*, et cette liste: „23 organisations se sont associées à la protestation de l'*U.N.E.F.*: *C.F.D.T.*, *C.G.C.*, *C.G.T.*, *F.E.N.*, *F.R.U.F.*, *J.O.C.*, *J.O.C.F.*, *M.J.C.F.*, *M.J.R.G.*, *M.J.S.-E.S.*, *M.R.G.*, *M.N.E.F.*, *P.C.F.*, *P.S.*, *P.S.U.*, *S.G.E.N.*, *S.N.E.S.*, *S.N.E.P.*, *S.N.C.S.*, *S.N.E. Sup.*, *U.F.F.*, *U.G.E.*, *U.N.C.A.L.*“. Il y a en outre des sigles d'usage général comme: *S.N.C.F.* /èsensèèf/ (Société Nationale des Chemins de Fer), *H.L.M.* /achèlèm/ (Habitation Loyer Modéré), *C.R.S.* /sèèrès/ (Corps Ré-

publicain de Sécurité), *T.V.A.* /tévéa/ (Taxe sur la Valeur Ajoutée), *P.D.G.* /pédégé/ (Président — Directeur général), *S.A.M.U.* /samu/ (Service d'Aide Médicale d'Urgence), *R.A.T.P.* /ératépé/ (Régie Autonome des Transports Parisiens), *C.V.* /sévé/ (Curriculum Vitae), etc., dont la liste peut être allongée à souhait, ainsi que des sigles spécifiques à tel domaine ou milieu comme: *C.P.E.* (Conseil de parents d'élèves), *T.V.* (Travaux pratiques), *C.A.P.E.S.* (Certificat d'aptitudes pédagogiques à l'enseignement secondaire), *R.U.* (Restaurant universitaire), *E.N.A.* (Ecole Nationale d'Administration), *A.N.E.G.R.A.C.* (Association nationale des electriciens et gaziers résistants et anciens combattants), etc., etc. Même les noms de personne s'y prêtent dans un certain style: *V.G.E.* /végéeu/ (Valéry Giscard d'Estaing), *J.J.S.S.* (Jean-Jacques Servan-Schreiber).

4. Apparus par besoin d'économie et de rapidité, les sigles menacent de se transformer en quelque chose d'encombrant car leur nombre dépasse la capacité de la mémoire et beaucoup sont très difficiles à prononcer³. C'est ce qui explique le recours à des procédés comme:

— a. l'arrangement du syntagme à réduire à un sigle de telle façon que le sigle forme un ensemble facile à prononcer et à retenir (souvent grâce à la ressemblance avec un mot simple de la langue): *P.R.A.D.E.L.* (Pour une réalisation active des espérances lyonnaises) lié au nom d'un maire de la ville de Lyon, Louis Pradel, *G.R.E.C.E.* (Groupement de recherches et d'études pour la culture européenne) qui évoque le nom de la Grèce, *G.U.I.G.N.O.L.* (Groupement unique indépendant garantissant nouvelle orientation Lyon) qui évoque le personnage Guignol, *A.G.L.A.E.* (Agence générale d'abonnements étudiants) où il est retenu deux consonnes de l'adjectif *générale*, *G* et *L*, justement pour pouvoir former un sigle plus „motivé“, etc.

Parfois on renonce aux points après les initiales et/ou on emploie des minuscules: *Cel* (Compagnie d'énergétique linéaire), *Gamin* (Gestion automatisée de médecine infantile), *Audass* (Automatisation des directions d'action sanitaire et sociale), *Oasis* (Ordinateur d'alerte du service d'incendie et de secours), *UNICA* (Union internationale de cinéma amateur), etc.

— b. le choix pour former le sigle non pas (seulement) d'initiales, mais aussi de syllabes initiales⁴, le tout prenant carrément l'allure d'un mot simple: *Aderly* (Association pour le développement de la région lyonnaise), *Curly* (Communauté urbaine de Lyon), *Semaly* (Société d'étude pour le métro à Lyon), *Ceracap* (Centre Rhône Alpes du caoutchouc et des plastiques), *Sernam* (Service National des Messageries), *Maclly* (Maison des associations culturelles lyonnaises), etc.

³ G. Redard (*Du sigle au néologisme. Etymologica. Walter von Warburg zum siebzigsten Geburtstag*, Tübingen, 1958, pp. 587—596) parle de „cette algèbre pesante et barbare“.

⁴ K. E. M. George (*La siglaison et les dérivés de sigles en français contemporain*, dans le *Français Moderne*, no. 1, 1977, pp. 33—40) mentionne une tendance à utiliser des lettres autres que les initiales „en vue de créer des sigles à prononciation syllabique“ (p. 34), mais ne mentionne pas explicitement les sigles formés de syllabes initiales.

— **c.** dans les styles publicitaire et commercial la siglaison à syllabes initiales se transforme en une sorte de composition où deux fragments de mots fusionnent en un seul mot nouveau: *Locatel* (*Location téléviseurs*), *Indo* (*Industrie optique*), *Radiauto* (*radio + auto*), *Cablyon* (*câbles + Lyon*), *Matelyon* (*matériaux + Lyon*) *Pantalyon* (*pantalon + Lyon*), *Locamion* (*location + camions*), *Fournifleur* (*fournitures + fleurs*), etc. On remarquera que si la jonction des deux fragments de mots se fait autour d'un son ou d'une syllabe se retrouvant dans les deux mots de base, on ne sait pas trop identifier les deux éléments du „composé“: *Locamion* est-il formé de *Loc + amion* ou de *Lo + camion*?

Enfin, dans certains cas, les deux éléments du composé fonctionnent comme des abréviations en dehors du composé: *Infosup* (revue d'information de l'enseignement supérieur) et *info, sup* (cf. 1 ci-dessus), les abréviations *sténo* et *dactylo* donnent *sténodactylo*, etc. Abréviaion et siglaison se combinent dans *restau-U.*, variante du sigle *R. U.*

5. Les faits de langue présentés ci-dessus appellent quelques commentaires:

— **a.** ils sont puisés dans tous les niveaux de langue, dans les registres oral et écrit. Il y en a qui sont anciens ou qui sont entrés dans la langue commune des Français, d'autres sont tout récents (le *R.P.R.* — Rassemblement pour la République — de J. Chirac et à sa suite le *R.P.L.* — Rassemblement pour Lyon — de J. Soustelle datent du printemps 1977, par exemple), d'autres appartiennent à un groupe social (un *R.U.*, par exemple), à une ville (celle de Lyon pour nombre d'exemples donnés ici).

— **b.** la majorité des abréviations et surtout des sigles fonctionnent dans des sous-systèmes de la langue. Ceci explique leur caractère de mots techniques⁵ ainsi que la possibilité d'utiliser sans danger de confusion des homonyme: *la radio*(graphie) et *la radio*(transmission) (on peut y ajouter *le radio*(télégraphiste) qui est masculin).

— **c.** la siglaison n'est applicable qu'à des syntagmes nominaux (les rares exceptions ont presque toutes un caractère ludique ou de formules administratives⁶), tandis que l'abréviation se rencontre dans les adjectifs également. Les deux procédés concernent donc des mots suffisamment longs et invariables (l'abréviation ou la siglaison frapperait en premier lieu la finale qui contient la marque de la flexion dans le verbe, par exemple).

— **d.** les sigles fonctionnent parfois, avant qu'ils ne deviennent généralement connus d'habitude, comme les pronoms substitués, ce qui témoigne de l'économie syntagmatique qu'ils réalisent. Quand le *Progrès* (Lyon) du 30 janvier 1977 annonce que le „Centre national d'art et de culture Georges Pompidou qui se veut le berceau de la culture populaire ouvre ses portes mercredi au public“ et que „Son directeur, M. Robert Bordaz, définit ainsi les objectifs du C.N.A.C. ...“ (p. 1), *C.N.A.C.* prend

⁵ „... on constate que l'usage des sigles est réservé dans une large mesure aux initiés“ (K. E. M. George, *op. cit.*, p. 34).

⁶ Cf. les exemples donnés par K. E. M. George, *op. cit.*, p. 35: *S.V.P.* (s'il vous plaît), *PPH* (passera pas l'hiver), *BSC* (bientôt sous chrisanthèmes), etc.

son sens par référence au syntagme souligné précédemment mentionné et qui joue le rôle d'un antécédent. Cf. aussi: „Elle a été organisée par l'équipe d'écologie marine du Centre Océanologique de Bretagne (C.O.B.) et dirigée par M. Laubier, chef du Département scientifique du C.O.B.“ (Brèves Nouvelles de France du 30.11.74, p. 8). Ce procédé n'est pas sans rappeler des usages propres à certaines disciplines scientifiques, les mathématiques par exemple, qui, par la vulgarisation des sciences, pénètrent dans la langue commune.

— e. l'abréviation et surtout la siglaison introduisent des sonorités nouvelles dans la langue et enrichissent le stock de radicaux de base qui peuvent être le point de départ de dérivés: *E.N.A.* a donné *énarque*, *O.N.U.* a donné *onusien*, *C.A.P.E.S.* — *capésien*, *sciences-po* — *sciences-piste*⁷, etc. Bien sûr la plupart des abréviations et des sigles sont éphémères et parmi ceux qui résistent il y en a peu qui donnent des dérivés. N'empêche que pour le linguiste l'ampleur que prennent de nos jours l'abréviation et la siglaison représente une nouvelle manifestation d'une vieille tendance, tandis que les dérivés de sigles et d'abréviations constituent un moyen entièrement nouveau d'enrichir l'inventaire sémiologique de la langue. Ce dernier fait n'a, à notre connaissance, pas encore été retenu par la littérature linguistique.

O TENDINȚĂ CONSTANTĂ A LEXICULUI FRANCEZ

(Rezumat)

Este vorba de scurtarea cuvintelor care s-a realizat în primele perioade ale limbii pe calea schimbărilor fonetice iar în epoca actuală prin schimbări lexicale. Dintre acestea din urmă sînt reținute *trunchierea* (abréviation) și *siglele* (siglaison) care iau o mare amploare în limba actuală. Printre consecințele acestor schimbări se reține ca deosebit de importantă îmbogățirea inventarului semiologic al limbii prin apariția de noi radiale de bază de la care se obțin derivate.

⁷ Pour plus d'exemples et des commentaires voir l'article de K. E. M. George cité ci-dessus sous la note 4.

LE TOPONYME CĂRBUNAREA

M. HOMORODEAN

Le toponyme *Cărbunarea* est assez souvent rencontré dans les zones des collines et des montagnes de Transylvanie. Il semble être fréquent plutôt dans les Montagnes Occidentales (Munții Apuseni) et dans la région sous-carpatique du Nord des Carpates Méridionales. En voici quelques-uns: *Cărbunarea* ou *Ciocu Sălceanului*, versant et sommet rond d'une colline, sur la ligne de démarcation entre Ocolişu Mic et Orăștioara de Sus (villages du départ. de Hunedoara); *Cărbunarea* (*Cărbunărea*), côte, forêt et clairière (Costești, départ. de Hunedoara); *Cărbunare* (Porumbacu de Sus, départ. de Sibiu: comm. par D. Loșonți); *Cărbunare(a)*, forêt (Avrig, départ. de Sibiu: Transilvania SN II, 1973, no. 9, p. 92)¹; *Cărbunarea*, pâturage (Cetea, départ. d'Alba: comm. par D. Loșonți); *Cărbunarea* (note *Cărbunare*), prairie (Teaha, C.N., p. 132), *Dealul Cărbunării*, «colline; il y avait une forêt où l'on faisait du charbon de bois» (Sărata, départ. de Sibiu: comm. par D. Loșonți); *Părău Cărbunării*, endroit où l'on faisait du charbon de bois (Avrig, départ. de Sibiu: Transilvania SN, II, 1973, no. 9 p. 92); *Cărbunări*, prairies sur des collines, entourées par des bois de chênes chevelus, rouvres et hêtres (Cugir, départ. d'Alba: comm. par Eugenia Crăciun); *Cărbunări*, prairie (Pătrîngeni, départ. d'Alba: AT); *Cărbunări*, «pâturage sur une hauteur, près du village de Ponorel» (Sohodol, départ. d'Alba: comm. par I. T. Ștan); *Cărbunările*, «pâturage au-dessus d'une forêt» (Șapartoc — Albești, départ. de Mureș: comm. par I. E. Regman); *Cărbunările*, terrain arable et forêt (Poiana Ampoiului, départ. d'Alba: AT); etc. Tous ces noms ont à la base le terme roum. *cărbunare* (pl. *cărbunări*) «lieu où l'on faisait du charbon de bois», mot qui n'est pas attesté par les dictionnaires.

Entre autres, les toponymes roumains peuvent se rattacher à toute une série de noms de lieux se trouvant sur le territoire de la France: «*Carbonne*, cant. H.-Gar.: sans doute lat. *carbona*, dér. de *carbo*, charbon = lieu où l'on faisait du charbon de bois, comme *Carbonneau*, ham. Dord., *Carbonneil*, ham. Pyr.-Or., *Carbonnelle*, ham. Ariège (suf. *-ellum*, *-ellam*)» (DNLF). Pour nous, ce qui est le plus intéressant, ce sont les dérivés en *-arium*, *-ariam* qui, d'après le même dictionnaire, se rencon-

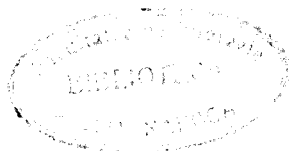
¹ Abréviations: AT = matériel toponymique recueilli par l'auteur des diverses régions de la Roumanie; DNLF = A. Dauzat, Ch. Rostaing, *Dictionnaire étymologique des noms de lieux en France*, Paris, 1963; Drăganu, *Top. ist.* = Nicolae Drăganu, *Toponimie și istorie*, Cluj 1928; E. Nègre, NLT = E. Nègre, *Les noms de lieux du Tarn*, Paris, 1959; E. Nègre, *Top. Rab.* = Ernest Nègre, *Toponymie du canton de Rabastens (Tarn)*, Paris 1959; REW = W. Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1911; 2e éd., Heidelberg, 1930; Teaha, C. N. = Teofil Teaha, *Graul din Valea Crișului Negru*, [București], 1961; Transilvania SN II = *Transilvania, nouvelle série*, Sibiu, II (LXXIX), 1973, no. 1.

trent en grand nombre comme noms de hameaux et lieux-dits dans la moitié nord de la France: «*Carbonnier*, ham. Hér.; *La Carbonnière*, ham. Calv., Eure, Var.; *Carbonnières*, ham. Aveyr., Indre, L.-et-G., *Charbonnier*, P.-de-D. (*Charboneir*, 1274); *Charbonnières*, Doubs; E.-et-L. (*Charbonerie*, vers 1250); S.-et-L. (*de Charboneriis*, av. 1412); *Ch.-les-Bains*, Rhône (*Charbonneires*, vers 1225); *Ch.-lès-Vareennes*, P.-de-D.; *Ch.-les-Vieilles*, P.-de-D.; [...] *Cherbonnières*, Char. — Mar. (*de Carbonerio*, 1154)». D'autre part E. Nègre (*Top. Rab.*, p. 330) mentionne qu'aujourd'hui dans le canton de Rabastens (Tarn) on ne fait plus du charbon de bois. Le terme *carboniera* «lieu où l'on fait du charbon de bois» est conservé, en revanche, dans plusieurs noms de lieux attestés par les documents: *la Carbonieyra* (1492); *las Carbonieres* (1638); *Carbounieres* (1672); *la Coume de la Carbouniere*, *la Combe de la Carbonne* (1638); *las Carbounyeres* (1610); *la Carbouniero* (1837); etc. Enfin, d'après REW (no. 1675) lat. *carbonaria* «Kohlennierderlage»; «Köhlerei» est à la base de l'it. *carbonaia*, fr. *charbonnière*, occit. *carbunero*, catal. *carbonera*, esp. *carbonera*, port. *carvoeira*.

Il en résulte donc que le nom roum. *cărbunare* (devenu également toponyme) fait partie — lui aussi — des héritiers du lat. *carbonaria* (pour la forme du roum. *cărbunare*, cf. encore *viermănare* «lieu plein des vers» < lat. *verminaria*, Drăganu, *Top. ist.*, p. 57).

Une dernière question liée à ce terme a un caractère socio-économique. Nous avons montré que dans la plupart des cas les lieux ainsi nommés (où on ne fait plus du charbon de bois) sont situés sur des hauteurs (boisées). Il est intéressant que les lieux où l'on fait du charbon de bois aujourd'hui et qui, en Transylvanie, sont généralement nommés *boçse* (sg. *boçșă* ou *boçșe*; de hongr. *boksa*, idem) sont situés dans des vallées, plus précisément aux confluences des vallées ou des ruisseaux. Sans doute, ce dernier fait a-t-il été déterminé par le transport, des bois abbatus, par des *șilipuri* (= lançoirs; sg. *șilip* < hongr. *zsilip*, idem), dans les exploitations les plus récentes (souvent à caractère industriel). En échange, dans les cas des *cărbunări* d'autrefois, quand le charbon de bois était fabriqué sporadiquement et en petite quantité, les points choisis en vue de cette opération étaient situés dans le voisinage immédiat de la taille; cf. aussi E. Nègre (NLT, p. 66): «*La carbonhera*, *los carbonhers*, des lieux-dits, dans les forêts ou auprès, marquent des points de fabrication du charbon de bois».

Pour finir, le toponyme roum. *Cărbunarea* (: *cărbunare* < lat. *carbonaria*) prouve la permanence depuis l'antiquité, chez les Roumains comme chez les autres peuples romans, de la fabrication du charbon de bois (pour l'histoire de cette occupation chez les Roumains, voir Constantin C. Giurescu, *Contribuții la istoria științei și tehnicii românești în secolele XV — începutul secolului XIX*, București, 1973, p. 200—205).

TOPONIMUL CĂRBUNAREA

(Rezumat)

Sprijinindu-se pe toponime romanice înrudite, (cf. în toponimia Franței nume de locuri ca *La Carbonnière*, *Charbonnières*, *las Carbonieres* etc.) autorul explică toponimul românesc *Cărbunarea* (întilnit cu deosebire în regiunile de dealuri din Transilvania) prin *cărbunare* „loc unde se fabrică cărbunele de lemn“ (< lat. *carbonaria*, idem), termen comun neatestat de lucrările de specialitate. Păstrarea termenului *cărbunare* (de unde și toponimele *Cărbunarea*) dovedește permanența din antichitate la români, ca și la alte popoare romanice, a procesului de fabricare a cărbunelui de lemn.

TOWARDS A SEMANTIC INTERPRETATION OF THE PRESENT TENSE

MIHAI M. ZDRENGHEA

1.0. The present tense expresses an action which has no necessary correlation with the present time, as it can refer not only to a timeless action but also to a habitual or durative action in recent or removed past time, contemporaneous or simultaneous present time, and immediate or removed future time. The present tense can refer to almost any time and that is why we may consider it to be „the tense of substitution par excellence“¹.

The adverbial distribution will reflect the structural peculiarities of the present. The presence or absence of a particular type of adverbial is the differentiating factor.

1.1. The concept of time is relevant to the use of tenses, but the present tense escapes a rigorous time association, its meaning being relevant only in context, especially in collocation with a time adverbial, explicitly or implicitly expressed.

It is true the terminology used is sometimes inadequate. Thus, the label 'habitual' is generally used to describe something that would be better defined in terms of a specified frequency. This fact urges us to try to describe the present tense in more exact terms, in terms of those features defining and revealing its ability to collocate with time adverbials. The inadequacy and ambiguity of some terms will be explained. We consider that the assertion that *live in: (1) I live in London as from next week*², is future is doubtful. The fact which generates this misinterpretation of the tense value is the assimilation which is made between the meaning of a tense and the meaning of a collocation between tense and time adverbial. Tense and time are mixed up, leading to a wrong interpretation.

In order to avoid such an interpretation we have to explain and define the characteristic features which make possible their combination with those of time adverbials indicating futurity, thus obtaining a new construction which can be labelled as expressing *future time*.

In (1) it is not the present tense on its own which is causing the change in temporal emphasis — and it can never be so — but the present tense in collocation with a time adverbial, a phrase or clause of time. They work together to produce a new time relationship which may be given a new label. The amalgamation of the compatible features

¹ Arne Klum, *Verbe et Aaverbe*, Almqvist and Wiskel, Stockholm, 1961. p. 154.

² David Crystal, *Specifications of the English Tenses*, in „Journal Of Linguistics“, 2, 1966, p. 4.

of the two elements in combination leads to a new meaning which indicates the *time specification* of the sentence.

1.2. The time relations in English can be handled better by the use of adverbials than by other means. Thus, in (2) *He leaves tomorrow, tomorrow and leave* are compatible and the semantic markers that describe *tomorrow* can be combined with the semantic markers that describe *leave* to get a derived reading with a meaning that differs both from that of *tomorrow and that of leave*³.

Time expressions that imply tenses and time adverbials fall into two distinct classes from the semantic point of view. First, there are expressions in which *all* the semantic features defining the tense are also present in the time adverbial, as in: (3) *He is leaving now*. Both the progressive form and the adverbial *now* can be described as: (+SIM)→→(+DEF)→(−REP)→(−EXT)→(+LIM). The second class includes expressions of which only some of the defining features are common: (4) *He walks to school every day*. The defining marker common to both the description of the adverbial is the mark (+REP). The tense can be described as: (+SIM)→(−DEF)→(±REP)→(−EXT)→(−LIM) and the adverbial: (±SIM)→(−DEF)→(+REP)→(+EXT)→(−LIM)⁴. The second class is of a special importance because the information contained in such an expression brings something new besides the information furnished by the other element in the combination⁵.

2.0. Definition. In *Essentials of English Grammar*⁶ Otto Jespersen indicates that the present tense does not have any value in itself; a set of examples comes to illustrate his opinion that the present tense has a great variety of meanings indicated by the context. 'Now' for Jespersen means a time with appreciable duration, the length of which varies greatly according to the circumstances. There is only one condition that has to be satisfied and this condition requires that the coding time falls within the period alluded to. No matter if we speak about the simple present tense or the present progressive it cannot be just a point on

³ According to our opinion (see *Structure and Values of the English Tenses Collocated with Time Adverbials* — Unpublished Ph. D. Dissertation, 1974) five systems are relevant to the description of tenses, time adverbials and the collocation of tenses and time adverbials. The five systems are ±SIMULTANEOUS, ±DEFINITE, ±REPEATED, ±EXTENDED, ±LIMITED. Sound justification was given for the selection of each of the five systems. The description of the tenses has the form of matrices with five slots in which the marks have fixed places. Other marks were dropped on the basis that they can be expressed by the five systems above. For instance, the mark ±CONTINUOUS can be represented by the combination (−REP) (+EXT) (+LIM).

⁴ The presence of the mark (±SIM) indicates that the system ±SIMULTANEOUS is irrelevant for the description of the adverbials of indefinite time.

⁵ For instance, the present tense in "John walks to school this week" is described as (+SIM) (−DEF) (+REP) (+EXT) (−LIM) and the adverbial as: (+SIM) (±DEF) (−REP) (−EXT) (+LIM). The combination of the two has a more complex specification than that of each element taken separately: (+SIM) (+DEF) (+REP) (+EXT) (+LIM).

⁶ Otto Jespersen, *Essentials of English Grammar*, University of Alabama Press, Alabama, 1964, pp. 237—8.

the time axis. The linguistic tense expression does not indicate anything about the extent of duration before or after the moment of speech, so what is labelled as present covers the whole range of activities from expressions of short duration to those which extend over a longer period of time, and from those which have one occurrence to those of repeated occurrence.

The morpheme '-Z' rather indicates that it is neutral to the time orientation that it signals. That is, the process is not situated in time but rather is oriented by a certain tense with respect to a point of reference which is the moment of speech. Since the term *present* may be used to mean either the moment of speech or an extended period of time — extended enough to include *all time* — it means that the form generally labelled as present may be defined as *tense expressing time orientation with reference to the moment of speech*.

In conclusion we can say that we will call *present verb forms* those forms that have a time orientation, but do not exhibit the morpheme of the past '-ED' or that of the future 'WILL', and that signal time orientation with reference to the moment of speaking.

3.0. Restrictions. The fact that the description of tenses partially duplicates the function of the temporal adverbial leads to limitations of the possibilities of collocation between tense and time adverbials⁷, limitations that make the following sentences meaningless: (5) **I will give him the book yesterday*; (6) **He has studied English until tomorrow*.

3.1. There are other restrictions in the use of adverbials of time with tenses. An overt time adverbial cannot occur if an essential property is predicated: (7) **The Arch of Triumph is heavy today*.

Similar restrictions occur when the progressive form is used. The progressive is odd if the speaker is simply reporting the location of an immovable object without recalling a particular time that he was there: (8) **The alley is leading to the castle*, but it is not obligatory if the speaker is involved in the action described by the predication: (9) *We've been in this alley for an hour; I wonder where it is leading us*.

A temporal specifier with the feature (+EXT) cannot collocate with a verb the tense of which is marked by the feature (-EXT)⁸.

4.0. All time. When the present tense is so oriented that it includes 'all time' there should be a distinction made between a 'generic time' and what is actually 'all time': (10) *The sun rises in the east*; (11) *A lion is a wild animal*.

The present tense is differently marked in the two sentences specified above. The present tense in (10) accepts collocation with a time

⁷ Cf. Geoffrey N. Leech, *Towards a Semantic Description of English*, Longmans, London, 1969, p. 134, and Mihai M. Zdrenghea, *Structure and Values of the English Tenses Collocated with Time Adverbials*, Unpublished Ph. D. Dissertation 1974, pp. 26 ff.

⁸ There are cases when this restriction is overruled and it does not result in an absurdity because we understand that the predication occurs within the period of time which is indicated by the time adverbial: *They leave this week*.

adverbial that expresses repetition and it gets a universal quantifier: (12) (\forall) (x , *RISE (Sun, East)*) while the present in (11) does not accept any modifier: (13) **A lion is often a wild animal*, but we can say: (14) *The sun rises in the east every morning*, which can be represented as: (15) (\forall) (x , *RISE (Sun, morning)*) (x , *RISE (Sun, East)*)⁹.

The statement in (14) is expressed in no temporal context. The action is considered a general fact. A universal quantifier indicates that whenever the action takes place it takes place in the same way. The temporally non-specific use in (14) indicates that the verb refers to an unperceivable context and it accepts only collocation with time adverbials that indicate a time which is not specifically limited. The present tense in (14) can be described as: $(+SIM) \rightarrow (-DEF) \rightarrow (+REP) \rightarrow (+EXT) \rightarrow (-LIM)$. This description indicates that the action is not related to a defining moment and that no limitation is imposed on the occurring of the action. The extension of the occurrence is secured by repetition.

5.0. Generic time. A predication that does not express an event with orientation in reference to any definite time may be considered a 'generic predication'. Consider the sentences: (16) *A lion is walking on the sands*; (17) *A lion is a wild animal*.

The tense associated with the verb in (16) indicates a predication that is related to the moment of speech while the verb in (17) does not indicate anything of the kind. The tense in such a construction is not sensitive to any of the five marks that might define a tense, except the mark $(+SIM)$: $(+SIM) \rightarrow (-DEF) \rightarrow (-REP) \rightarrow (-EXT) \rightarrow (-LIM)$. The non-sensitivity to any mark except $(+SIM)$ indicates that the validity of the predication is beyond any time association, a fact that justifies its being related to genericity.

The meaning of the generic aspect is referring to what is happening. This does not mean that the events specified by the verbs always occur or are still occurring, but it indicates something characteristic for the time referred to. The generic aspect is indicated by the context which means that the event is not a series of happenings but a continuing state of affairs.

6.0. Timeless predication. The content of these predications is not valid for a limited period of time, but only for a duration long enough to make the feature $(+LIM)$ irrelevant: (18) *The United States has a large population*.

The fact that the mark $(+LIM)$ is irrelevant makes the feature $(+EXT)$ come into contradiction with the mark $(+DEF)$, too. The irrelevancy of the mark $(+LIM)$ for the meaning of the statement explains why the rule of the sequence of tenses is not observed in: (19) *The teacher told us that the United States has a large population*.

In (19) the embedded sentence does not show time relationship with reference to the clause on the next higher level. It cannot show any such

⁹ John M. Lawler, *Studies in English Generics*, Unpublished Ph. D. Dissertation, Department of Linguistics, The University of Michigan, Ann Arbor, 1975, p. 22.

relationship since the verbal group has a different time orientation. The first 'VP' is oriented with reference to an identified time in the past, while the 'VP' in the embedded sentence is oriented to the moment of speaking. In fact, the extended period of time to which the 'VP' in the second sentence is referred makes possible the inclusion within it of both the moment in the past when the teacher uttered the statement and the moment of report. The statement about the United States having a large population overlaps both the time at which the teacher told us about it and the moment of report, a fact that explains the imaginary contradiction between the 'VPs' in (19).

Timeless predications rarely accept adverbials of time¹⁰, and when they do the only accepted adverbials are those indicating unlimited periods of time. The difference between a 'timeless' predication and a 'general truth' lies in the fact that the latter bears no implication of limitation at all, while the former might have such implications. The description of a 'timeless' predication is: (+SIM)→(-DEF)→REP)→(-EXT)→(-LIM).

7.0. Iterative predication. An iterative predication implies that the event — punctual or durative — is completed each time. A state of affairs of indefinite duration continuing through the present moment with no indication with reference to the beginning and the end of the action is indicated by a 'habitual' present. The event specified by the verb takes place on indefinite occasions with the only condition that there should be at least one occasion in the future.

Repetition, a feature that characterizes these predications, can be expressed by a time adverbial, but the absence of such an adverbial can also be a signal that implicitly points to this mark. Except for the statives, the verbs when used in the present tense are in the habitual aspect. In the logical structure of the sentences that imply the habitual aspect an existential quantifier is involved. The action is also viewed as a general fact by the speaker, despite the fact that the state of affairs may later change. These are 'timeless' predications.

The difference between 'all time' predications and 'habitual' predications lies in specifications on limitation and definition. The distinction among the three types of predications (all time timeless, and habitual) can be made only by the time adverbial: (20) *Jimmy goes to bed at ten every night.* (habitual); (21) *The sun rises in the east every morning* (all time); (22) *Ice melts at 0°C.* (timeless).

7.1. Event predications may co-occur with time adverbials that indicate duration or with time adverbials that indicate a point in time. If the time expressed by the adverbial is long enough to include the pre-

¹⁰ A timeless action with which a present tense is associated is opposed to a habitual action. In *I live in New York* the present tense is used to refer to a statement seen as timeless, but in *I often live in San Francisco* the present tense is differently used, indicating a habitual action rather than a timeless action.

dication, then we assume that the action takes place within that time: (23) *He reads a short story every morning.*

If the adverbial expresses a point in time and the action is characterized by the feature (+EXT) then it is possible to assume that the predication and the time expressed by the time adverbial overlap. The adverbial only marks the starting point: (24) *He writes his assignments at seven.*

Such a time adverbial is compatible with a time adverbial indicating frequency. If the predication is extended, the meaning of the combination is that the predication begins at that moment: (25) *He usually writes his assignments at seven.*

The present tense in (25) can be defined as: (+SIM)→(—DEF)→→(+REP)→(+EXT)→(—LIM).

A momentary predication is incompatible with a time adverbial indicating duration: (26) **He begins to write his assignments for three hours.*, but a time point temporal adverbial is accepted: (27) *He begins to write his assignments at seven*, in which the present tense is described as: (+SIM)→(—DEF)→(+REP)→(+EXT)→(—LIM).

Momentary predications may collocate with time adverbials of duration, the action being repeated within the period of time indicated by the adverbial. Thus we can accept a sentence like: (28) *He begins the letter for half an hour*, on condition that the 'beginning' is repeated during the half-hour. The present has a similar description to the one in (27).

8.0. Simultaneous Predication. Such a predication does not assert that the final stage of the process actually occurs. Consider: (29) *Anne is talking to her sister.* In (29) the initial stage of the process takes place, as well as some intermediary stage before the moment of speaking and some after it. In other words a sentence that contains a present progressive says that the process has begun.

The signal 'be-ing' indicates that the action is viewed in terms of its duration. It is related to a definite occasion, i.e. the moment of speech, which explains the presence of the feature (+DEF) in the description of this form. The mark (+DEF) is sensitive to the semantics of the lexical verb. As to states, the lack of continuous tenses (*I am knowing, *I am loving, etc.) is enough to distinguish them from events. Consider: (30) *Are you drinking?*; and (31) *Do you drink?*

The first question asks about an activity, the second, a state. This difference explains why a worker for „General Motors“ can say, while sunbathing on the beach, that he works for „General Motors“. The distinction between the activity sense and the state sense of *to drink* is a general distinction, not particular to the concept of drinking alone. When used in the event sense the present tense is associated with the following features: (+SIM)→(+DEF)→(—REP)→(+EXT)→(+LIM).

8.1. There is, however, a group of verbs with conceptual divergences of their own. It is hard to establish the category to which they originally belong. This group comprises *to think*, *to know*, *to understand*, on the one hand, and *to see*, *to hear*, on the other.

Think is used in two basic senses. It functions differently in (32) *He is thinking about Mary*, from (33) *He thinks that Mary is a nice girl*.

In (32) *think* is a process and in (33) a state. The first sentence describes what one is doing, the second does not. This becomes obvious when we consider that while (32) might be said truthfully of someone who is sound asleep, (33) cannot. This shows that *thinking about something* is a process that goes on in time, an activity one carries on deliberately, but this is by no means true of thinking that something is the case. *Think* in (32) is (34) „ V_{think} for X time“ entails „ V_{think} at any time during X “, while *think* in (33) does not necessarily mean the same thing: (35) „ V_{think} for X time“ does not entail „ V_{think} at any time during X “.

Think in (34) is not related to *think* in (35) the way *drink* in its habit sense is related to *drink* in its activity sense. As the meaning of the verbs involved, the present tense in (32) has a description similar to that of (30).

Know is clearly a state in its dominant uses (knowing that, knowing how, knowing something / someone). Furthermore, since **I am knowing* does not exist in English, *know* seems to be a generic state¹¹.

Seeing cannot be a process. *What are you doing?* can never, in good English, be answered by *I am seeing* . . . The fact that one might see something for a long period does not mean that *one is seeing* that thing for any period, yet it remains true that he sees it at all moments during that period. In addition, *carefully* or *deliberately* fail to describe or misdescribe *seeing*, as no one can be accused of or held responsible for having seen something, though one can be held responsible for having looked at or watched something. Thus, *seeing* is not an action which is committed or performed at all. Though there is no such process as *seeing*, there is an achievement of *seeing*: (36) *I see him crossing the street*, as opposed to (37) *I see him cross the street*.

The difference between the two forms is indicated by their description. *See* in (36) can be described as: (+SIM)→(+DEF)→(−REP)→−(+EXT)→(+LIM); and *see* in (37) as: (+SIM)→(+DEF)→(−REP)→−(−EXT)→(+LIM).

8.2. Event predications can be represented by punctual or durative verbs. Punctual verbs are extended by repetition. Consider (38) *He is jumping up and down with joy*.

The action is completed each time. Duration is excluded as an inherent characteristic of the verb and the mark (+EXT) can be part of its description only on condition that the mark (+REP), indicating the repetition of the occasion, is also involved in this description: (+SIM)→(+DEF)→(+REP)→(+EXT)→(+LIM).

¹¹ One is tempted to say that *know* means *to start knowing*. This is a dangerous temptation; it makes us think that, just as *to start running* begins the *activity of running*, *to start knowing* begins the *activity of knowing*. Now *I know it* indicates that I did not know it before but the fact that *to start knowing* does not make sense demonstrates that knowing is not the beginning of an activity but the beginning of a state.

Durative verbs related to the moment of speech indicate that the action has begun and is in progress at the moment of speech: (39) *He is writing his assignments.*

(39) can be described as: (+SIM)→(+DEF)→(−REP)→(+EXT)→→(+LIM). The marks (+DEF) and (+EXT) indicate that the event predication extends over the moment of speech. No reference is made to the span of time covered by the action. The mark (+LIM) indicates that limitation of duration is a basic characteristic of the progressive aspect.

9.0. Stage directions, etc. The use of common form of the present tense in stage directions, sports comments and demonstrations has been treated by many linguists as an unusual, idiomatic or even peculiar use, one that has to be explained separately as an „exception“ to the regular use. We considered them within the frame of our theory, as they may be treated as situations in which the speaker wishes to signal reference to the whole predication. When O'Neill states in his stage directions: (40) *(Starts slowly for the door — hesitates — then after a pause)*¹² he uses the common form of the present tense not to suggest that Burke does this action every night, but rather to indicate that the starting is a unit in itself, a whole, between what happened before and what follows¹³.

The present tense in stage directions is not sensitive to the mark (−REP) and as the action is viewed as a whole, it is also insensitive to the marks (+EXT) and (+LIM): (+SIM)→(+DEF)→(−REP)→(−EXT)→→(−LIM).

9.1. An action is similarly viewed by sports commentators. A hockey player's action which overlaps with the moment of speaking can be described as: (41) *Johnson takes the puck in . . .*

The reason for using this form is to make the game seem to move more jerkily and, thus, more dramatically. The progressive form can be used only when the commentators want to say that the action lasts for a longer period of time: (42) *The Giants are pressing again.*

The present tense in (41) can be described in a matrix identical to the one describing stage indications.

9.2. Similarly, a teacher demonstrating an experiment to pupils is primarily attending to each step of the process as a unit, as a whole. The pupils want to know how much substance they have to use, what to do with it, etc. as something to get or something to do. The progressive form would focus the attention of the pupils on the demonstrator, on his actions rather than on each step as a unit.

10.0 Historical Present. A deictic present tense is used to refer to a process that took place in the past, but this shift does not affect the temporal specifiers. Because the temporal specifiers are not affected,

¹² Eugene O'Neill, *Anna Christie*, The Modern Library, New York, 1949, p. 116.

¹³ A dramatist can use the progressive aspect when he describes a certain character: „He makes the sign of cross mechanically. Johnson comes along the deck to port, supporting the fourth man, who is babbling to himself incoherently“ (Eugene O'Neill, *Anna Christie*, p. 106).

Lakoff considers that the historical present is a neutralization between present and past in which the present — the unmarked form — always shows up¹⁴. The use of the historical present always implies the involvement of the narrator in the action. The present tense forms a new relation in which we have a new chronological base. The relational system is the same. This means that the only change is the one that involves the mark (\pm SIMULTANEOUS). This shift is possible because the adverb can assume the role of the reference point.

11.0. C o n c l u s i o n s. The values that the present tense can express in different contexts are the following:

1. Contemporaneous present activity with durative verbs: (+SIM)→
→(+DEF)→(−REP)→(+EXT)→(+LIM)

2. Contemporaneous present activity with punctual verbs: (+SIM)→
→(+DEF)→(+REP)→(+EXT)→(+LIM)

3. Simultaneous frequency of occurrence: (+SIM)→(−DEF)→
→(+REP)→(+EXT)→(−LIM)

4. All time: (+SIM)→(−DEF)→(+REP)→(+EXT)→(−LIM)

5. Generic: (+SIM)→(−DEF)→(−REP)→(−EXT)→(−LIM)

6. Timeless predications: (+SIM)→(−DEF)→(−REP)→(−EXT)→
→(−LIM)

7. Specific perceivable activity taking place (stage directions etc.):
(+SIM)→(+DEF)→(−REP)→(−EXT)→(−LIM)

SPRE O INTERPRETARE SEMANTICĂ A TIMPULUI PREZENT

(R e z u m a t)

Conceptul de timp este relevant pentru folosirea timpurilor gramaticale, dar timpul prezent scapă unei asocieri temporale riguroase, înțelesul lui fiind evident numai în context, în special în combinație cu adverbele de timp. Uneori terminologia cu care se operează este inadecvată, lucru care se naște din interpretarea greșită a naturii prezentului. Lucrarea încearcă să redefinească și să descrie prezentul în termenii unor trăsături definitorii și revelatoare pentru relațiile temporale pe care le poate marca. În cele din urmă se identifică șapte valori descrise în matrice care operează cu cinci sisteme: \pm SIMULTAN, \pm DEFINIT, \pm REPETAT, \pm EXTINS și \pm LIMITAT

¹⁴ George Lakoff. *Irregularity in Syntax*, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1970, p. 169.

CU PRIVIRE LA DESCRIEREA MORFONEMELOR ROMÂNEȘTI

C. SĂTEANU

1. În limba română, ca în multe alte limbi, există situații cind între foneme și morfeme intervin anumite interacțiuni, ce au ca rezultat folosirea fonemelor în scopuri morfologice. Întrepătrunderea aceasta între unitățile nivelului fonemelor și unitățile nivelului morfemelor constituie obiectul unei discipline, numită *morfofonologie* sau *morfonologie*. În literatura de limbă engleză poartă numele de *morfonemică*. Ea a fost formulată încă de Trubetzkoy ca parte integrantă a fonologiei¹. Taxonomiștii americani, Ch. Hocket² și Z. S. Harris³ îi acordă un loc important în sistemul lor de analiză și descriere a limbii, fiind adepți ai unei discipline autonome. A. Martinet⁴ consideră superfluu o morfonologie de sine stătătoare. În lingvistica românească fenomenele de morfonemică și-au primit locul în cadrul fonologiei⁵.

2. În morfonemică este vorba de două fenomene distincte, care au ca comun faptul că se întîlnesc pe terenul morfologiei.

2.1. Unul din fenomene se datorește comutării unor foneme în cuvînt, comutare ce este folosită în scopuri flexionare. Așa sînt, de exemplu, ablautul și umlautul în limba germană, substituirea vocalelor în limbile romanice, fenomene cunoscute sub denumirea de *alternanțe fonetice*. Acest fenomen este interpretat și ca o suplimentare a flexiunii sau ca o anticipare a informației morfemice, mai ales în ceea ce privește limba română, unde o alternanță fonetică este o dublare a morfemelor flexionare. În limba română (poate cu excepția lui *acesta—aceasta*) nu se cunosc cazuri ca cele din germană, de exemplu, unde alternanța fonetică poate fi singura marcă a flexiunii (*Ofen* sg. — *Öfen* pl.). Alternanțele sînt *vocalice* (rom. *masă — mese*, fr. *peux — pouvons*, engl. *sing-sang — sung*) consonantice (rom. *bărbat — bărbați*, fr. (nous) *savons — (que je)*

¹ N. S. Trubetzkoy, *Grundzüge der Phonologie*, Göttingen, 1958, p. 268 și urm.

² Ch. F. A. Hocket, *Cours in Modern Linguistics*, New York, 1960, p. 134 și urm.

³ Z. S. Harris, *Morpheme Alternants in Linguistic Analysis*, în „Language“, 18, 1942, p. 169—180; idem, *Structural Linguistics*, Chicago, 1965, p. 219 și urm.

⁴ A. Martinet, *Éléments de linguistique générale*, Paris, 1961, p. 96. A se vedea și C. Schwarze, *Suppletion und Alternanz im Französischen*, în „Linguistische Berichte“, Braunschweig, 6, 1970, p. 21—24.

⁵ Al. Graur — Al. Rosetti, *Esquisse d'une phonologie du roumain*, în „Bulletin Linguistique“, VI, 1938, p. 25 și urm.; I. Iordan, *Limba română contemporană*, București, 1956, p. 159—165; Em. Vasiliu, *Alternanțele fonologice din punctul de vedere al recțiunii*, în SCL, VI, 1955, p. 43 și urm.; E. Petrovici, *Echivalența morfologică a variantelor fonemelor vocalice românești*, în CL, I, 1956, p. 11—25; I. Pătruț, *Morfologie și fonologie*, în CL, V, 1960, p. 23—27.

sache, germ. *denke* — *dachte*) și combinate. Redăm aci numai alternanțele combinate:

$\begin{array}{l} \text{ă-d} \\ \text{î-d} \end{array} \begin{array}{l} -e-z \\ -i-z \end{array} : \begin{array}{l} \text{văd} - \text{vezi} \\ \text{vind} - \text{vinzi} \end{array}$	$\begin{array}{l} \text{oa} \\ \text{ea} \end{array} \begin{array}{l} \swarrow \text{t} \\ \swarrow \text{st} \\ \swarrow \text{d} \end{array} - \begin{array}{l} \text{o} \\ \text{e} \end{array} \begin{array}{l} \searrow \text{ț} \\ \searrow \text{șt} \\ \searrow \text{z} \end{array} : \begin{array}{l} \text{poartă} - \text{porți} \\ \text{oaste} - \text{oști} \\ \text{coardă} - \text{corzi} \end{array}$
$\begin{array}{l} \text{a} \\ \text{sc} \end{array} \begin{array}{l} \swarrow \text{d} \\ \swarrow \text{c} \\ \swarrow \text{t} \end{array} - \begin{array}{l} \text{ă} \\ \text{șt} \end{array} \begin{array}{l} \swarrow \text{z} \\ \swarrow \text{ț} \\ \swarrow \text{șt} \end{array} : \begin{array}{l} \text{ladă} - \text{lăzi} \\ \text{bancă} - \text{bănci} \\ \text{carte} - \text{cărți} \\ \text{mască} - \text{mășți} \end{array}$	$\begin{array}{l} \text{ea} \\ \text{e} \end{array} \begin{array}{l} \swarrow \text{c} \\ \swarrow \text{g} \\ \swarrow \text{z} \end{array} - \begin{array}{l} \text{e} \\ \text{s} \end{array} \begin{array}{l} \swarrow \text{ț} \\ \swarrow \text{șt} \\ \swarrow \text{s} \end{array} : \begin{array}{l} \text{treacă} - \text{treci} \\ \text{șteargă} - \text{ștergi} \\ \text{viteaz} - \text{viteji} \end{array}$

2.2. Al doilea tip de morfoneme este acela în care realizarea fonetică a morfemelor este în dependență de mărcile articulatorii ale fonemelor vecine, devenind automatizări condiționate. De exemplu, morfemul de plural la neutre se realizează prin alomorfele *-ă*, *-e*, *-i*. Din acestea, apariția alomorfului *-ă* este condiționată de un radical terminat în *-u*: *ouă*, iar apariția alomorfului *-i* este condiționată de un radical cu terminația în *-i*: *consilii teritorii*. În schimb alomorful *-e* apare indiferent de fonemul precedent: *scaune*, *temple*, *tramvaie*. De asemenea, /s, t, c, g/ înaintea lui *-i*, morfem, se realizează ca /ș, ț, ț, ġ/: *frumos*—*frumoși*, *student*—*studenți*, *sac*—*saci*, *drag*—*dragi*. Și în derivare este valabilă această automatizare condiționată: *desfac* — *dezbrac*, *închid* — *împart*. Semnificația prefixului rămâne însă aceeași, deoarece cele două realizări ale lui sînt în distribuție complementară.

3. Descrierea morfemelor poate urma două căi: una sincronică și una diacronică. În fonologia românească cele două căi nu s-au conturat totdeauna suficient. De aceea, o confruntare succintă a lor ne va ajuta în descrierea sincronică. Astfel, *alternanța* se opune, ca termen în lingvistica sincronică, *supletivismului* din lingvistica diacronică. Alternanțele sînt realizări fonetice sau morfologice ale aceluiași fonem respectiv morfem, care apar în distribuție complementară (De ex. *s*—*z* în prefixul *des*; *-ă*, *-i*, *-e* ca realizări ale morfemului de plural neutru). Față de acestea, formele supletive sînt radicale diferite, care apar în distribuție complementară în aceeași paradigmă flexionară (*sînt* — *eram* — *voi fi*). Între formele alternative există relații bazate pe reguli. Între formele supletive nu există regularități. Regularitatea formelor alternative se manifestă în așa-numitele serii de morfoneme.

3.1. Ne oprim în continuare la acele morfoneme ce pot fi organizate în serii alternative. Pe acestea vom încerca să le descriem, folosindu-ne de o matrice. În această matrice, elementele de descriere sînt semele (S), ce realizează opoziții în interiorul dimensiunilor (categoriilor gramaticale). Astfel, în dimensiunea *gen* se realizează opoziția M/F, purtată, de seria alternativă *e* — *ea*: *negru* — *neagră*.

3.2. Din matrice se desprind mai multe fapte, din care relevăm două.

3.2.1. *Omonimia (polivalența) morfonemică* constă în faptul că una și aceeași serie morfonemică cumulează mai multe valori. Acest fapt se citește din matrice orizontal, prin selectarea și însumarea tuturor semnelor (+). Aceste semne arată la care din categoriile morfemice este marcată seria respectivă. Marcările (+) reprezintă elementele de descriere a morfonemelor, a căror sumă alcătuiește conținutul polivalent al unei serii morfonemice, conținut conceput ca o mulțime de seme (S). De exemplu, seriei *o — oa* îi citim conținutul compus din mulțimea de seme: {S₁—S₂, S₃—S₅, S₇—S₈}. Aceasta înseamnă că seria morfonemică *o — oa* are în conținutul său sem(ant)ic o polivalență de trei dimensiuni: a) *de număr*, anticipând informația cu privire la pluralitate, când S₁ (singular) se transformă în S₂ (plural), de exemplu *os → oase*; b) *de persoană*, anticipând informația cu privire la persoana a treia, când S₃ (persoana 1) se transformă în S₅ (persoana 3), de exemplu *port → poartă*; c) *de gen*, anticipând informația cu privire la gen, când S₇ (masculin) se transformă în S₈ (feminin), de exemplu: *gol → goală*.

3.2.2. *Sinonimia morfonemică*, adică faptul că mai multe serii morfonemice redau una și aceeași valoare, se citește vertical, prin selectarea marcărilor (+) la o singură dimensiune, în dreptul fiecărei serii morfonemice. De exemplu, dimensiunea *gen* este marcată (+) numai la seriile *e — ea* și *o — oa*. Aceasta înseamnă că genul este anticipat în limba română numai de aceste două serii morfonemice, care au în conținutul lor informațional semele S₇—S₈, adică masculinul alternând cu femininul: *negru — neagră, gol — goală*. Spre deosebire de gen însă, persoana este purtată, ca anticipare informațională, de un număr impresionant de serii morfonemice. Citind matricea obținem un număr de 15 serii de astfel de morfoneme, care au în conținutul lor informațional semele S₃—S₄—S₅—S₆—S₇, adică alternarea persoanelor 1, 2, 3, 4, între ele. Iată câteva exemple: *sap — săpăm, spāl — speli — spală, leg — leagă, seamân — semeni, port — poartă — purtam, vind — vinzi, vin — venim, port — porți, vād — vezi, jac — jaci, fug — fugi, cos — coși, cresc — crești, mușc — muști, spun — spui*.

A PROPOS DE LA DESCRIPTION DES MORPHONEMES ROUMAINS

(Résumé)

L'auteur se propose d'analyser les phénomènes linguistiques dûs à l'interaction des phonèmes et des morphèmes. Le résultat est l'emploi des phonèmes avec une valeur morphologique, catégorie connue sous le terme de morphonèmes. La description est appliquée à la catégorie de l'alternance et non pas à celle de suppletivisme. L'auteur considère qu'entre les formes alternatives (alternances vocaliques et consonantiques) il y a des relations fondées sur des règles, tandis que entre les formes suppletives il y a aussi des relations irrégulières. La description est appliquée à l'aide de l'analyse sémique, étant donné qu'elle permet l'investigation de la substance significative des morphonèmes au niveau discret des sèmes. L'auteur arrive à la conclusion qu'il y a des homonymes morphonémiques et des synonymes morphonémiques. L'analyse est soutenue par de nombreux exemples.

CONTRASTAREA FONETICO-FONOLOGICA PE PLAN SINCRONIC (II)

Realizări și perspective

I. T. STAN

În prima parte a studiului, publicat în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Philologia*, 2, 1977, p. 47, autorul tratează sub 1. **Definirea termenilor** și sub 2. **Scopul și sarcinile contrastării lingvistice**.

3. **Scurtă privire istorică asupra cercetării contrastive**. Lingvistica contrastivă s-a impus atenției generale abia în ultimii 15—20 ani, când, de fapt, a luat o dezvoltare deosebit de accentuată. Totuși, de lingvistică contrastivă se poate vorbi încă de la începutul secolului al XX-lea, sau chiar mai devreme. Se pot cita, în acest sens, lucrări ca *Sintaksis russkogo jazyka, sostavlenyj sarvnitel'no s jazykom nemeckim* a lui I. Nikolič¹, *Le parler russe* de J. Monmitonnet, din anul 1897², în care autorul stabilește câteva particularități ale limbii ruse și probleme ale învățării acestei limbi de către francezi, *Elemente der Phonetik des Deutschen, Englischen und Französischen* și *Kleine Phonetik des Deutschen, Englischen und Französischen* de Wilhelm Viëtor, prima apărută în 1898, iar a doua în 1901. W. Viëtor e conștient de importanța metodei obiective -- a foneticii experimentale -- în reliefarea trăsăturilor caracteristice ale limbilor respective, în care scop și prezintă o serie de palatograme, ce reprezintă sunete vocalice și consonantice din germană, engleză și franceză, realizate de Viëtor, Kingsley și Rousselot³. Din aceste palatograme reiese mult mai clar și mai pregnant în evidență specificul, modul propriu de articulație și de aici și deosebirile „acelorași” sunete în cele trei limbi supuse contrastării.

În culegerea lui V. A. Bogorodickij intitulată *Očerki po jazykovedeniju i russkomu jazyku*, publicată la Kazan în 1901, se află un studiu intitulat *Očerk fiziologii proiznošenija jazykov francuzskogo, anglijskogo i nemeckogo sarvnitel'no s russkim*⁴, care poate fi apreciat ca un excelent capitol de fonetică contrastivă-comparată a celor trei limbi. Autorul, pe deplin conștient de importanța unei asemenea metode contrastive, emite anumite considerente deosebit de actuale și acum: „v zvukovyh sistemach meždu soboj, no kotoryje vsjo-taki ne mogut sčitat'sja toždestvennymi. Delo v tom, čto v každom jazyke zvukovyje artikuljacii svjazany

¹ Revel, 1870.

² Apărută în „Mémoires de la Société de linguistique de Paris”, X, 2, p. 110—121.

³ Vezi Wilhelm Viëtor, *Kleine Phonetik des Deutschen, Englischen und Französischen*, ed. a III-a, Leipzig, 1903, p. 116—117.

⁴ Vezi V. A. Bogorodickij, *Očerki po jazykovedeniju i russkomu jazyku*, ed. a III-a, Kazan, 1910, p. 99—147.

v svojeobraznuju sistemu, ne moguščuju povtorit'sja v drugom jazyke. Nauka poetomu ne možet ograničit'sja osvetit' i tonkije različija meždu nimi, pokazat', v čom sostoit raznica ich ukладov. Pri sličienii zvukovyh sistem raznyh jazykov issledovatel' jestestvenno za ishodnyj punkt ili, tak skazat', za jedinicu sravnenija prinimajet svoj rodnoj jazyk, starajas' vyjasnit', kakije peremeny v układach govoril'nogo apparata nužny, čtoby perejti k zvukovoj sisteme togo ili drugogo inostrannogo jazyka"⁵.

Și în continuare, V. A. Bogorodickij se străduiește să determine particularitățile sistemelor sonore ale celor trei limbi, ținând cont, totodată, și de drumul invers, de la sistemele sonore ale acestor limbi la rostirea limbii ruse literare, considerînd acest procedeu ca util și rațional, presupunînd că concluziile trase de el vor fi puse față în față cu observațiile asupra rostirii rusești ale lingviștilor străini, care vor lua drept bază de comparație sunetele limbii lor natale. Autorul, pentru a scoate mai bine în relief particularitățile de rostire, face și observații generale privitoare la corelația sistemului sunetelor vocale ale limbii ruse cu sistemele altor limbi cercetate, oprindu-se cu precădere asupra vocalelor accentuate, neaccentuate și a consoanelor⁶.

O strălucită comparație a limbii franceze cu limba germană, după metoda contrastivă, se poate vedea și în cartea lui Fritz Strohmeyer, *Der Stil der französischen Sprache*, apărută la Berlin, în două ediții, 1910 și 1924.

Prima lucrare „capitală” — după părerea autoarei I. M. Solovjova⁷ — aparține însă celebrului lingvist Baudouin de Courtenay cu *Pol'skij jazyk sravnitel'no s russkim i drevnecerkovnoslavjanskim*, publicată la Peterburg în 1912.

Printre cei care s-au orientat în direcția cercetării contrastive a limbilor se numără și renumitul lingvist E. D. Polivanov. Încă în 1914 Polivanov publică *Sravnitel'no-fonetičeskij očerk japonskogo i rjukjuskogo jazykov*, în care, pe baza metodei contrastive, reliefează asemănările și deosebirele fonetice dintre cele două limbi. În 1928, în articolul *Ctenije i proiznošenije na urokach russkogo jazyka v svjazi s navykami rodnogo jazyka*, subliniază necesitatea contrastării mai ales cînd e vorba de predarea limbilor străine oamenilor maturi. Lucrări bazate exclusiv pe metoda contrastării sînt *Russkaja grammatika v sopostavlenii s uzbekskim jazykom*, publicată în anul 1933, și *Opyt častnoj metodiki prepodavanija russkogo jazyka uzbekam*, publicată în 1935, în cadrul cărora autorul face o analiză științifică a particularităților fonetice, gramaticale și sintactice ale celor două limbi, reliefind totodată diferențierile lor de structură⁸.

Metoda „comparée”, în sensul comparării sincronice a limbilor, spre deosebire de compararea pe plan istoric, a fost utilizată și de Charles

⁵ *Ibidem*, p. 99.

⁶ *Ibidem*, p. 99—100.

⁷ I. M. Solov'jova, *Sopostavitel'noje izučenije jazykov i perevod*, în „Prepodovanije inostrannyh jazykov”. Teorija i praktika, Moskva, 1971.

⁸ Vezi E. D. Polivanov, *Stat'i po obščemu jazykoznaniju*, Moskva, 1968, p. 31—44 (passim), unde se dau date suplimentare asupra acestor lucrări.

Bally în cunoscuta sa lucrare *Linguistique générale et linguistique française*, publicată în anul 1932⁹, în care sînt cercetate contrastiv limbile franceză și germană. Ch. Bally formulează în această lucrare principiile studierii contrastive a limbilor din punct de vedere sincron sau, cum spune autorul, static, scopurile general-lingvistice la care poate duce o astfel de cercetare și anume la largi și valoroase generalizări. Deosebit de importantă este și observația lui Ch. Bally că prin cercetarea contrastivă a două limbi se reliefează „ich charakternyje čerty, kotoryje osobenno legko pozvoljajut vyjavit' original'nost' každogo iz nich”.

Pină la sfîrșitul deceniului al treilea mai semnalăm doar două lucrări contrastive datorate: una cunoscutului membru al Cercului lingvistic de la Praga — V. Mathesius, intitulată *Nebojte se angličtiny*¹⁰, în care autorul, prin contrastarea limbilor cehă și engleză, emite cîteva idei valoroase pentru metoda contrastivă, și alta acad. Petar Guberina din Zagreb *Valeur logique et valeur stylistique des propositions complexes en français et en croate*¹¹, în care comparînd franceza cu croata acordă o deosebită valoare metodei contrastive, capabilă să determine o bună cunoaștere a esenței celor două limbi, a specificului fiecăreia dintre ele.

În deceniul al patrulea consemnăm doar unele studii în care sînt supuse contrastării limbile engleză și germană, franceză și germană, franceză și engleză, franceză și suedeză, datorate unor autori ca R. Reuning¹², A. Malblanc¹³, C. H. Birsell¹⁴ și L. Bergh¹⁵.

O gamă foarte largă de studii consacrate cercetării contrastive a diferitelor aspecte ale limbilor se observă începînd cu deceniul al V-lea. Acestea ar putea fi categorisite în felul următor:

1) Studii și articole cu privire la esența, principiile și metodică cercetării contrastive, ca cele ale lui A. I. Smirnickij¹⁶, M. Širotev¹⁷, U. Alijev¹⁸, A. Čikobava¹⁹, B. Serebrennikov²⁰, E. Steumann²¹, G. Kasumbejli²².

⁹ Vezi Ch. Bally, *op. cit.*

¹⁰ Publicată la Praga în 1936.

¹¹ Publicată la Zagreb în 1939.

¹² Vezi Joy and Freude, *A Comparative Study of the Linguistic Field of Preasurable Emotions in English and German*, Swarthmore, 1941.

¹³ Vezi *Pour une stylistique comparée du français et de l'allemand*, Paris, 1944.

¹⁴ Vezi *Prepositions in French and English*, New York, 1947.

¹⁵ Vezi *Moyens d'exprimer en français l'idée de direction. Etude fondée sur une comparaison avec les langues germaniques, en particulier le suédois*, Göteborg, 1948.

¹⁶ Vezi *Ob osobennostjach oboznačeniya napravleniya dviženija v otdel'nyh jazykach (K metodike sopostavitel'nogo izučeniya jazkov)*, în „IJSK”, 2, 1953.

¹⁷ Vezi *O značenii sopostavitel'nogo izučeniya jazykov*, în RJNS, 4, 1957.

¹⁸ Vezi *Sopostavitel'noje izučeniye jazykov dolžno byt' v sestoronnim*, în RJNS, 3, 1957.

¹⁹ Vezi *Sopostavitel'niye jazykov kak metod issledovaniya i kak metod obučenija*, în RJNS, 6, 1967.

²⁰ Vezi *Vsjakoje li sopostavlenije polezno?*, în RJNS, 2, 1957.

²¹ Vezi *O celosobraznosti primenenija sopostavitel'nogo metoda*, în RJNS, 1, 1958.

²² Vezi *O sopostavlenii dvuch jazykov*, în RJNS, 1, 1958.

R. Piotrovskij²³, V. N. Jarcevaja²⁴, N. G. Aga Zade²⁵, A. Isačenko²⁶, A. A. Reformatskij²⁷, N. Baskakov²⁸, T. Krezeszowski²⁹, A. G. Sciarone³⁰, G. Bourquin³¹, D. Chițoran³².

2) Studii și articole cu privire la diferite aspecte ale contrastării în gramatică (morfologie), reținându-ne atenția lucrările lui H. Weber³³, A. I. Isacenko³⁴, N. A. Rezjukov³⁵, L. Firsova³⁶, G. Nečajev³⁷, E. Grunina³⁸, E. Leisi³⁹, A. V. Fjodorov⁴⁰, K. Krušel'nickaja⁴¹, H. Kufner⁴², R. Stockwell, J. Bowen, J. Martin⁴³, R. S. Gazizov⁴⁴, M. F. Semjonova⁴⁵.

3) Studii și articole privitoare la cercetarea contrastivă a sintaxei diferitelor limbi. Dintre acestea amintim pe cele ale următorilor autori: B. Pottier⁴⁶, G. A. Arutjunova⁴⁷, P. Georgescu⁴⁸, Th. Laurențiu⁴⁹.

²³ Vezi *O nekotorych principach sopostavitel'nogo analiza*, în RJNS, 1, 1959.

²⁴ Vezi *O sopostavitel'nom metode izučenija jazykov*, în FN, 1, 1960.

²⁵ Vezi *K voprosu sopostavitel'nogo izučenija jazykov*, IJSK, 6, 1960.

²⁶ Vezi *Sopostavitel'noje izučenje jazykov kak osobaja lingvističeskaja disciplina*, în „Voprosy prepodavanija ruskogo jazyka v stranach narodnoj demokratii“, Moskva, 1961.

²⁷ Vezi *O sopostavitel'nom metode*, în RJNS, 5, 1962.

²⁸ Vezi *K teoretičeskim osnovam razrabotki sravnitel'no-sopostavitel'nogo metoda*, în RJNS, 6, 1962.

²⁹ Vezi *Fundamental Principles of Struktural Contrastive Studies*, în „Glottodidactica“, II, 1967.

³⁰ Vezi *Contrastive Analysis — Possibilities and Limitations*, în IRAL, 2, 1970.

³¹ Vezi *Réflexions à propos de la linguistique contrastive*, Sinaia, 1970.

³² Vezi *Contrastive Analysis: Questions other than Linguistic Theory and Research Methodology*, în RECAP, București, 1971.

³³ Vezi *Das Tempussystem des Deutschen und Französischen. Übersetzungs- und Strukturprobleme*, Berna, 1954.

³⁴ Vezi *Gramatičeskij stroj ruskogo jazyka v sopostavlenii s slovackim Morfologia*, č. I, Bratislava, 1954.

³⁵ Vezi *Očerki sravnitel'noj grammatiki ruskogo i čuvaškogo jazykov*, Čebok-sary, 1954.

³⁶ Vezi *Značenije i upotreblenije proščedšego vremeni v ruskom jazyke v sopostavlenii s estonskim*, în RJNS, 4, 1957.

³⁷ Vezi *Nužna li sravnitel'naja grammatika?*, în RJNS, 6, 1957.

³⁸ Vezi *Sopostavitel'naja grammatika ruskogo i uzbekskogo jazykov*, în RJNS, 2, 1957.

³⁹ Vezi *Der Wortinhalt. Seine Struktur im Deutschen und Englischen*, Heidelberg, 1961.

⁴⁰ Vezi *Nemečko-russkije jazykovyje paralleli*, Moskva, 1961.

⁴¹ Vezi *Očerki po sopostavitel'noj grammatike nemeckogo i ruskogo jazykov*, Moskva, 1961.

⁴² Vezi *The Grammatical Structures of English and German*, Chicago, 1962.

⁴³ Vezi *The Grammatical Structures of English and German*, Chicago, 1965.

⁴⁴ Vezi *Sopostavitel'naja grammatika tatarskogo i ruskogo jazykov*, Kazan, 1966.

⁴⁵ *Sopostavitel'naja grammatika ruskogo i latyšskogo jazykov*, Riga, 1966.

⁴⁶ Vezi *Système des éléments de relation. Étude morphosyntaxe structurale roumane*, Paris, 1962.

⁴⁷ Vezi B. A. Arutjunova și alții, *O sopostavitel'nom sintaksise romanskich jazykov*, în „Voprosy romanskogo jazykoznanija“, Chișinău, 1963.

⁴⁸ Vezi *Productive and Non-productive Structures in the Contrastive Analysis of English and Romanian*, în RECAP, București, 1971.

⁴⁹ Vezi *On the Theoretical Basis of Contrastive Syntax*, în RECAP, București, 1971.

4) Studii și articole referitoare la lexicologie și stilistică, printre care cele ale autorilor: J. P. Vinay, J. Darbelnet⁵⁰, E. M. Wolf⁵¹, precum și culegerea de articole de sub redacția lui A. V. Fjodorov⁵².

5) Cercetarea contrastivă și tipologia lingvistică: E. A. Makaev⁵³, B. Pottier⁵⁴, N. G. Aga Zade⁵⁵.

6) Cercetarea contrastivă și gramaticile generative și transformaționale: S. Saporta⁵⁶, W. Moulton⁵⁷, I. Wincenz⁵⁸, precum și valoroasa lucrare colectivă *Strukturnaja tipologia jazykov*, apărută la Moscova în 1966.

7) Cercetarea contrastivă și psiholingvistică. În primul rînd se cuvine a fi subliniat aportul deosebit de prețios pe care l-a adus, pe planul lingvisticii generale, Tatiana Slama-Cazacu, care, între anii 1957—1971 a publicat numeroase studii referitoare la relațiile dintre gândire și limbaj⁵⁹, contaminări⁶⁰, probleme ale psiholingvisticii în predarea limbilor străine⁶¹, cercetarea interdisciplinară⁶², elemente de comunicare⁶³. De o incontestabilă valoare este și cartea Tatiane Slama-Cazacu *Introducere în psiholingvistică*⁶⁴, prin care, am considera oportun să precizăm, se pun bazele psiholingvisticii la noi, apoi remarcabilul studiu, publicat în colaborare cu W. Nemser, *A Contribution to Contrastive Linguistics*⁶⁵ și mai recentul *Contrastive Study „in abstracto“ or Fonction of the Meeting of Linguistic Systems in the Learner*⁶⁶.

Despre lingvistica contrastivă și psiholingvistică mai remarcăm două articole, unul scris de V. Krasnov, în care subliniază necesitatea motivării psihologice a studiilor contrastive⁶⁷, și altul scris de cunoscutul

⁵⁰ *Stylistique comparée du français et de l'anglais. Méthode de traduction*, Paris, 1958, 1963.

⁵¹ Vezi *Sopostavitel'noje izučenije sinonimičeskich rjadov*, în FN 1, 1963.

⁵² Vezi *Voprosy leksikologii, stilistiki i sopostavitel'nogo izučeniija jazykov*, Leningrad, 1959.

⁵³ *Sravnitel'naja, sopostavitel'naja i tipologičeskaja grammatika*, în VJA, 1, 1964.

⁵⁴ Vezi *La typologie linguistique et l'analyse contrastive*, în FM, 81, 1971.

⁵⁵ Vezi *Osnovnyje zadači tipologičeskich issledovanij rodstavennyh i nerodstavennyh jazykov*, în „Prepodavanije inostrannyh jazykov. Teorija i praktika“, Moskva, 1971.

⁵⁶ Vezi *Applied Linguistics and Generative Grammar*, în „Trends in Language Teaching“, 1966.

⁵⁷ Vezi *The Use of Model in Contrastive Linguistics*, Georgetown, 1968.

⁵⁸ Vezi *Contrastive Analysis and the Transformational Approach*, în RECAP, București, 1971.

⁵⁹ Vezi Tatiana Slama-Cazacu, *Relația dintre gândire și limbaj în ontogeneză*, în SCL, 3—4, 1956.

⁶⁰ Idem, *Observații și cercetări experimentale cu privire la contaminări*, în SCL, 3—4, 1956.

⁶¹ Idem, *La linguistique appliquée et quelques problèmes psycholinguistiques de l'enseignement des langues*, în CLTA, V, 1968.

⁶² Idem, *Code, Levels, Interdisciplinary Approach and the Object of Psycholinguistics*, în „Revue roumaine des sciences sociales-Psychologie“, 1, 1970.

⁶³ Idem, *Éléments de la communication, niveaux du code, et le triode — langage, langue, parole*, în „Linguistique contemporaine“, Bruxelles, 1970.

⁶⁴ București, 1968.

⁶⁵ Publicat în RRL, 2, 1970.

⁶⁶ În RECAP, București, 1971.

⁶⁷ Vezi *Sopostavljenije dolžno byt' psihologičeski opravdannyj*, în RJNS, 1, 1958.

cercetător sovietic E. Vereščagin⁶⁸ despre problematica psiholingvistică a teoriei contactelor dintre limbi.

8) Lingvistica contrastivă și limbile „în contact“, în cadrul căreia se reliefează rolul cunoașterii culturii țărilor a căror limbă este studiată. Bazele unei astfel de cercetări au fost puse de lingviștii: H. Weinreich prin cunoscuta sa lucrare *Languages in Contact*⁶⁹ și de R. Lado prin *Linguistics across Cultures. Applied Linguistics for Language Teachers*⁷⁰. Pe lângă acestea mai semnalăm contribuțiile lui V. J. Rosenzweig⁷¹, D. Canturșivili⁷², J. Ardagh⁷³, T. P. Illjașenko⁷⁴, F. Debyser⁷⁵ etc.

9) Numeroase studii au fost publicate și în legătură cu studierea și aplicarea lingvisticii contrastive la traducerile dintr-o limbă în alta. În acest domeniu al traducerilor, se manifestă cu deosebită pregnanță asemănările și deosebirile dintre două limbi, atât ca structură cit și ca mod de organizare a materialului lingvistic pe baza structurilor diferite ale celor două limbi.

10) Problema cercetării contrastive a limbilor s-a pus cu multă acuitate mai ales în ultimele decenii. Astfel, pe de o parte au apărut o serie de „proiecte“ de cercetare contrastivă a limbii engleze cu alte limbi, mai cu seamă datorate Centrului de lingvistică aplicată din Washington (Center for Applied Linguistics), printre care: *The Yugoslav Contrastive Analysis Project Serbo-Croatian and English*, *The Romanian-English Contrastive Analysis Project*; de asemenea și proiectul de studiere contrastivă a limbii germane cu engleza: *Projekt für angewandte kontrastive Sprachwissenschaft*, apărut sub egida Seminarului de engleză al Universității din Kiel.

Studierea contrastivă a limbii ruse cu diferite limbii naționale și cu alte limbi slave sau neslave s-a pus cu multă stringență și în U.R.S.S. Astfel, pe lângă studiile mai sus menționate, remarcăm apariția unor materiale despre studierea contrastivă a limbilor rusă și azerbaidjană⁷⁶, a limbilor slave⁷⁷, române⁷⁸, studierea contrastivă a limbii fran-

⁶⁸ Vezi *Psicholingvističeskaja problematika teorii jazykovykh kontaktov*, în VJA, 6, 1967.

⁶⁹ New York, 1954.

⁷⁰ Ann Arbor, 1957.

⁷¹ Vezi *O jazykovykh kontaktach*, în VJA, 1, 1963.

⁷² Vezi *O binarnom sopostavlenii raznosistemnykh kontaktirujuščih jazykov*, în RJNS, 4, 1964.

⁷³ Vezi *La France vue par un anglais*, R. Laffont, 1968.

⁷⁴ Vezi *Jazykovyje kontakty na materiale slavjano-moldavskikh otnošenij*, Moskva, 1970.

⁷⁵ Vezi *La linguistique contrastive et les interférences*, în „Langue française“, 8, 1970.

⁷⁶ P. Kravčenko, A. Ajollic, *Konferenciija po sopostavitel'nomu izučeniju russkogo i azerbajdžanskogo jazykov*, în RJNS, 2, 1958.

⁷⁷ A. Isačenko, L. Djurovič, *O sopostavitel'nom izučenii slavjanskich jazykov*, în RJNS, 3, 1958.

⁷⁸ R. A. Budagov, *Sravnitel'no-semasiologičeskije issledovanija (Romanskije jazyki)*, Moskva, 1963; Idem, *Metody sravnitel'no-sopostavitel'nogo izučenija sovremennykh romanskich jazykov*, Moskva, 1966.

ceze și ruse⁷⁹, a limbilor rusă și uzbekă⁸⁰, precum și a unor culegeri de studii de lingvistică contrastivă *Voprosy sopostavitel'noj lingvistiki*⁸¹ și *Voprosy russkogo sopostavitel'nogo jazykoznanija*⁸².

11) Cercetarea contrastivă și predarea limbilor străine este una dintre cele mai actuale probleme de lingvistică aplicată și de metodologie. În legătură cu acest aspect, cu largi implicații și în psihopedagogie, s-a scris suficient de mult, mai ales în ultimele două decenii. S-a subliniat, și pe bună dreptate, faptul că de obicei limba străină care este învățată trebuie să se grezeze pe deprinderile de limbă, fie ea și natală, pe care le posedă fiecare om. Iar metodologia limbilor străine trebuie să țină seama de aceasta, mai mult să „le exploateze” în folosul însușirii mai rapide a limbilor străine. Cel care învață limba străină posedă deja noțiuni de sunet, silabă, cuvânt, frază, text, părți de vorbire, elemente de sintaxă, diferite structuri, alfabet, limbă scrisă, limbă vorbită și multe altele. Învățând limba străină, noi trebuie să ne servim de aceste elemente și — mai cu seamă la oamenii maturi — să raportăm în permanență datele limbii natale la limba străină și invers. E vorba despre o contrastare conștientă, la un nivel superior față de o învățare mecanică, stereotipă. Și întrucât sint limbi foarte diferite între ele, unele sintetice, altele analitice, dar și limbi apropiate ca structură, se cere a avea încontinuu în atenție posibilitățile de comparare, pentru a reliefa asemănările și deosebirile. Se știe că marii lingviști sînt și poliștoli. În cazul acestora, e clar că își însușesc foarte repede o altă limbă străină pe bază de comparație, uneori pornind de la limba de bază de la care au evoluat celelalte — de exemplu limba latină și limbile romanice, altele prin compararea în timpul învățării a limbii necunoscute romanice cu una cunoscută; să zicem portugheza cu spaniola, italiana cu româna ș.a.m.d. În cazul limbilor mult diferite una de alta, să zicem engleza și rusa, cel mai indicat e să opunem, să contrastăm în primul rînd sistemele celor două limbi: într-una nu avem declinare și conjugare, în cealaltă avem. Cum, prin ce mijloace, elemente se face atunci deosebirea în timpul vorbirii? Ce este esențial pentru a nu transfera cazurile din limba rusă în engleză? Exemple de genul acesta se pot da nenumărate.

Aceste considerente au fost larg dezbătute în literatura de specialitate. Aș menționa în primul rînd vastele și variatele schimburi de opinii găzduite în paginile sale de „Russkij jazyk v nacional'noj škole” pe parcursul mai multor ani, începînd cu 1957, cînd autori ca K. Koblov, F. Sovetkin, F. Černyšov, V. Čistjakov și alții au vorbit despre necesi-

⁷⁹ V. G. Gak, E. B. Rozenblit, *Očerki po sopostavitel'nomu izučeniju francuzskogo i russkogo jazykov*, Moskva, 1965 și V. G. Gak, *Russkij jazyk v sopostavlenii s francuzskim*, Moskva, 1975.

⁸⁰ I. A. Kissen, *Kurs sopostavitel'noj grammatiki russkogo i uzbekskogo jazykov*, Taškent, 1970.

⁸¹ Moskva, 1968.

⁸² Užgorod, 1969.

tatea stabilirii formelor de utilizare a contrastării⁸³, despre contrastare din punct de vedere metodic⁸⁴, contrastarea la lecțiile de limbă rusă⁸⁵, contrastarea și practica școlară⁸⁶.

Predarea contrastivă a limbilor străine este împărtășită din ce în ce mai mult de către diverși lingviști și metodicieni. V. N. Kljueva afirma în 1960 că trebuie puse bazele metodicii contrastive în predare⁸⁷. P. Adamec încearcă o aplicare a metodei contrastive în predarea limbii ruse în școlile slovace⁸⁸. M. Hallyday, A. Mc. Intosh și P. Strevens susțin cu tărie ideea ca lingvistica contrastivă să fie pusă în slujba metodicii de predare a limbilor străine⁸⁹. Aceeași idee este susținută de P. Strevens și în articolul *Recherches linguistiques et enseignement de langues*⁹⁰.

Cercetătoarea sovietică T. O. Plakunova susține, cu argumente incontestabile, deosebitul rol pe care-l are contrastarea în studiul foneticii⁹¹. Cam aceleași argumente le aduce și Hari Kirsch în articolul *Fremdsprachenunterricht und kontrastive Phonematik*⁹². Lingvistul american Howard Lee Nostrand prezintă într-un studiu de-al său⁹³ o serie de date fundamentale necesare pentru însușirea corectă și rapidă a limbii franceze de către vorbitorii de limbă engleză. L. Duškova e de părere că o serie de erori în predarea și învățarea limbilor străine se datorează tocmai neglijării aspectului contrastiv⁹⁴. Aspectului contrastiv al predării limbilor străine îi sint închinată și două studii apărute în anii din urmă; este vorba de *Teaching English to speakers of Choctaws Havajb and Papogo: a Contrastiv Approach*, apărută la Washington în 1969 și de *Linguistique en enseignement du français* apărută la Paris în 1970 sub semnătura lui E. Genouvrier și J. Peytard. Dumitru Chițoran din București se dovedește în articolul său *Analiza contrastivă și procesul de predare și învățare a limbilor străine*⁹⁵ un adept fără echivoc al contrastării în procesul predării și învățării unei limbi străine.

⁸³ K. Koblov, *Neobchodimo dogovorit'sja o granicach i formach primenenija sopostavlenija*, în RJNS, 4, 1957.

⁸⁴ V. Čistjakov, *O sopostavlenijach s metodičeskoj točki zrenija*, în RJNS, 4, 1957.

⁸⁵ F. Sovetkin, *K voprosu o sopostavlenijach na urokach russkogo jazyka*, în RJNS, 4, 1957.

⁸⁶ F. Černyšov, *Sopostavlenije i škol'naja praktika*, în RJNS, 1, 1958.

⁸⁷ V. N. Kljueva, *Ob osnovach sopostavitel'noj metodiki*, în „Russkij jazyk dlja studentov-inostrancev”, izd. MGU, 1960.

⁸⁸ P. Adamec, *O primenenii sopostavitel'nogo russkogo jazyka v slovackich školach*, în „Voprosy prepodavanija russkogo jazyka v stranach narodnoj demokracii”, Moskva, 1961.

⁸⁹ M. Halliday, A. Mc. Intosh, P. Strevens, *The Linguistic Science and Language Teaching*, London, 1964.

⁹⁰ În *Tendances nouvelles en matière de recherches linguistiques*, Strasbourg, 1964.

⁹¹ T. O. Plakunova, *O roli sopostavlenija pri izučenii fonetiki*, în RJNS, 1, 1966.

⁹² În „Glottodidactica”, II, 1967.

⁹³ În *Background Data of the Teaching of French*, Washington, 1967.

⁹⁴ În *On Sources of Errors in Foreign Language Learning*, în IRAL, 1, 1969.

⁹⁵ Publicat în SCL, 2, 1970.

ÉTUDE CONTRASTIVE PHONÉTIQUE-PHONOLOGIQUE SUR LE PLAN
SYNCHRONIQUE (II)

Réalisations et perspectives

(Résumé)

Dans cette deuxième partie de l'étude, l'auteur présente un bref aperçu historique des recherches contrastives.

L'auteur commence par relever les contributions de quelques linguistes de la fin du XIXe et du début du XXe siècle à la naissance de la linguistique contrastive. On souligne le rôle de W. Viëtor, V. A. Bogorodickij, Baudouin de Courtenay, E. D. Polivanov, Ch. Bally, V. Mathesius etc.

Les études contrastives se regroupent autour des dix thèmes suivants: 1. l'essence, les principes et la méthode des recherches contrastives; 2. la morphologie contrastive; 3. la syntaxe contrastive; 4. la lexicologie et la stylistique contrastives; 5. la recherche contrastive et la typologie linguistique; 6. la recherche contrastive et les grammaires génératives; 7. la recherche contrastive et la psycholinguistique; 8. la recherche contrastive et les traductions; 9. la recherche contrastive et les langues „en contact“; 10. la recherche contrastive et l'enseignement des langues vivantes.

RECENZII

Ulrich Engel, *Syntax der deutschen Gegenwartssprache*, Berlin, 1977.

U. Engel scrie o sintaxă a limbii standard, considerată uzuală pentru majoritatea comunității lingvistice germane, supraregională și socionetră, depășind deci diferențierile diatopice și diastratice.

Lucrarea este o gramatică verbală dependențială pe linia concepției lui Tesnière, Brinkmann, Erben, Heringer, pe care autorul o confruntă explicit în prefață și implicit în diferitele capitole cu gramatica constituenților imediați, opunând în esență o gramatică a verbului unei gramatici a binarității subiect — predicat.

Lipsa totală a notelor și trimiterilor bibliografice este compensată de consistența bibliografie dată la sfârșitul fiecărui capitol. Explicarea termenilor de specialitate și a abrevierilor grupate în ordine alfabetică la sfârșitul cărții este binevenită, deoarece autorul introduce o serie de termeni noi, iar pe alții cunoscuți îi folosește în accepțiuni diferite.

Departate de a fi o introducere pro forma, primul capitol este o densă explicare de concepte și concepții, începând de la definirea limbii și gramaticii până la reprezentarea în diagrame. Limba este considerată ca instrument de comunicare între oameni și prin urmare sintaxa este privită în strinsă interdependență cu semantica, pornind de la constatarea că gramatica nu există în sine, ci este un produs al lingviștilor, menit să facă legătura între conținut (sens, funcție) și expresie (percepția auditivă, vizuală). Iată deci o fericită revenire la limbă — nu ca subiect în sine, ci ca instrument pentru oameni, care n-o pot folosi în afara sensului ei.

Autorul face distincția metodică între gramaticile generative, respectiv productive — menite să ajute la combinarea cuvintelor și la generarea propozițiilor, și cele descriptive — analitice, explicative. Deși își construiește propria lucrare ca pe o gramatică explicativă, descriptivă, autorul conține de fapt gramatica în consens cu concepția generativă, pe care adesea o adoptă, ca pe o descriere

a posibilităților de a genera texte. În acest sens, Engel conține și nivelele descrierii limbii („Ebenen“) în ordinea procesului de generare a ei; de la semantica de adâncime (Tiefensemantik) — deci de la sensul referențial, prin componenta conexională (combinatorica) spre cea transformațională, apoi pozițională și fonico-prozodică spre suprafață (forma perceptibilă a textului). Sintaxa este considerată în esență combinatorica monemelor, bazată pe principiul conexiunii — înțelegând prin conexiune restricțiile pe care orice cuvânt le impune vecinătății sale, regizând, admitând sau excluzând.

În ce privește monemul, autorul deviază de la definiția lui Martinet, considerând că acesta nu este neapărat purtător de sens; sint incluse aici lexemele (monemele autonome), flexemele (morfemele gramaticale) și derivații (morfemele lexicale), ultimele două categorii corespunzând morfemelor lui Martinet.

Tot în capitolul introductiv autorul abordează și explică două principii concurente: constituența și concomitanța. Principiul constituenței prezintă conexiunile prin relația parte-întreg, ca în gramatica constituenților imediați. Aceleași simboluri apar în diagrama concomitentă, dar aici sint reprezentate o singură dată și apar simultan. Dependența constă în direcționarea concomitenței. Ideea adeseori subliniată de Engel că această dependență nu există aprioric în limbă și că ea este direcționată arbitrar de către lingviști ar putea stârni dispute analoge cu tezele *physei-thesei*.

Categoriile flexematice (categoriile gramaticale ale flexiunii) referitoare la verb sint grupate în verbal I, și verbal II, respectiv forme finite (personale) și infinite (impersonale).

Distincția dintre cuvânt și lexem este făcută în felul următor: lexemul este o unitate a lexiconului, cuvântul este o componentă potențială a unei sintagme, deci cuvântul este lexemul în context.

În capitolul trei sint elucidate noțiunile cheie ale gramaticii dependențiale: regentul și nucleul, dependentul și sate-litul, recțiunea și valența. Se face dis-

tincția dintre regent-elementul supraordonat extern și nucleu-elementul supraordonat intern. Nucleul este criteriul de definire a frazelor, prin urmare clasele de fraze corespund claselor de cuvinte. Propoziția este fraza ce are ca nucleu verbul finit.

Recțiunea este definită ca însușirea generală a unor cuvinte de a regiza alte cuvinte, valența fiind recțiunea specifică, restrînsă la anumite părți din clasele de cuvinte.

Complexul verbal corespunde tradiționalului predicat verbal, iar în gramaticile generative verbului și complexului auxiliar; el cuprinde formele verbale finite și infinite, inclusiv acele suplimente lexicale-particule separabile ale verbelor (Verbzusatz). Ordinea dependențială în complexul verbal este următoarea: regentul este elementul verbal care determină morfostructura celui alt. Engel adoptă o perspectivă nouă față de alte gramatici dependențiale în ce privește verbul ca centru structural al propoziției: părțile de propoziție neverbale nu sînt subordonate verbului auxiliar la forma personală-nucleu complexului verbal, ci verbului predicativ, chiar dacă acesta este dependent în complexul verbal. În consens cu această idee, părțile de propoziție sînt definite ca sateliți nemijlociți ai verbului predicativ; iată deci imaginea plastică sugerată de autor, sugestivă pentru diagramele gramaticilor dependențiale, a verbului-pom, de care atîrnă complementele-fructe. Părțile de propoziție neverbale sînt scindate în complemente (Ergänzungen) — regizate de valența verbală, și circumstanțiale (Angaben) — întotdeauna libere; clasificarea coincide în parte cu dihotomia lui Tesnière: actants-circumstants. La Engel, complementele apar numai cu verbele predicative; sînt în număr de nouă, notate cu E și indicele marcînd felul complementului. Ex. E₀ = complement nominativ, E₁ = complement acuzativ, E₇ = complement subsumptiv (numele predicativ), E₉ = complement verbativ (verbe la infinitiv regizate de verbul personal). Atributul este subsumat complementelor sau circumstanțialelor subordonate numelui.

Modelele sau planurile structurale ale propozițiilor (Satzmuster, Satzbaupläne) — aspect viu dezbătut de gramaticile germane mai recente, sînt prezentate codificat ca niște combinații de complemente. Ex. 013: Er sagte ihr was er dachte

(El i-a spus ce a gîndit). 0 = compl. nominativ (er) 1 = compl. acuzativ (was er dachte); 3 = compl. dativ (ihr). Același plan structural poate fi reprezentat și ca index verbal: sagen (013).

Un spațiu relativ amplu este acordat problemei topicii, considerată insuficient dezbătută de gramatici; autorul propune o nouă variantă a cunoscutului model topologic al lui E. Drach, referitor la propoziția principală enunțiativă germană. Cîmpul median (Mittelfeld) nu este spațiul ocupat de verbul personal, ci spațiul încadrat de paranteza verbală (prädikativer Rahmen). Prin urmare cîmpul posterior, exterior parantezei verbale (Nachfeld), nu este ocupat în mod obligatoriu. Ca o noutate binevenită față de alte gramatici similare, Engel stabilește nu numai topica obișnuită, neutrală, ci dezbate și problema permutabilității părților de vorbire și efectul acesteia asupra comunicării.

Cu amendamentul că prea dese referiri și subclasificări tributare sensului — de exemplu în descrierea circumstanțialelor și chiar a complementelor — derutează și nu sînt operative, conchidem subliniind că lucrarea în discuție este demnă de luat în considerare în studierea limbii germane contemporane și ar putea fi luată — din punct de vedere metodologic (referitor la felul cum urmărește procesul de generare a limbii) — ca model pentru o viitoare gramatică contrastivă germano-română.

GEORGETA VANCEA

Jacques Allières, *Les Basques*, col. „Que sais-je?“, Vendôme, 1977, 128 pag. + 1 schiță.

Cuprins: *Introduction*; Première partie. *Le cadre géographique*; Deuxième partie. *Des origines à nos jours*; Troisième partie. *Langue et littérature*; Quatrième partie. *Les Basques chez eux. Économie, Écologie. Ethnographie*.

La începutul introducerii, autorul ține să menționeze că „entreprendre d'exposer en 128 pages tout ce que nous savons sur les Basques tient à coup sûr de la gageure“ (p. 3). Parafrazînd această afirmație și anticipînd o apreciere finală, se poate spune că, în pofida numărului redus de pagini, J. Allières, cunoscut dialectolog și bascolog toulouzean, a reușit să ne dea o lucrare pe cît

de accesibilă, pe atât de necesară și utilă asupra istoriei, limbii și culturii bascilor. Maniera, însăși, de expunere a faptelor îmbină armonios rigurozitatea omului de știință cu înțelegerea profund umană pentru întrecerea istorie a străvechilor bazei.

Țara Bascilor se întinde de o parte și de alta a extremității vestice a Pirenelor. Ea ocupă o suprafață totală de 20 675 km², având 2 030 079 locuitori. În cea mai mare parte, Țara Bascilor e cuprinsă în teritoriul Spaniei, aici incluzându-se așa-numitele provincii „vascongadas“, Biscaia, Alava, Guipozcoa și Navarra (17 591 km², cu 1 836 699 locuitori). Porțiunea de pe teritoriul Franței (cu „provinciile“ baze Labourd, Basse-Navarre și Soule) are 3 084 km², cu 193 380 locuitori. (Toate aceste date au fost calculate după cele pe „provincii“, menționate în lucrare la p. 9, 10).

Partea a II-a a lucrării (cap. *La pré-histoire, La protohistoire și Vicissitudes historiques*) cuprinde o succintă și documentată istorie a bascilor, din cele mai îndepărtate timpuri pînă în zilele noastre.

Reținem, mai întii, precizările importante privind proto-bascii. Ei sînt identificați cu populațiile amintite în antichitate sub numele de *vascones* (în Navarra), *varduli* (Guipozcoa) și *caristii* (Biscaia), pe teritoriul Spaniei, și cu *aquitani*, menționați de Cezar (*De bello gallico*, I, 1) în partea de sud-vest a Franței, în așa-numita Aquitanie, cuprinsă în triunghiul format de Pirenei, fluviul Garonna și Oceanul Atlantic. Este semnificativ faptul că acest din urmă teritoriu, numit de istorici și lingviști Gascogne (= Vasconia!), mărit printr-un alt teritoriu triunghiular, delimitat de Garonna, Pirenei și o linie dreaptă care, plecînd de la Toulouse și trecînd prin pasul Port, ajunge în Ariège, constituie o arie lingvistică distinctă, anume domeniul lingvistic, romanic, gascon. Particularitățile fonetice care diferențiază graiurile gascone de cele languedociene (unele din ele proprii și castilieni) se datorează tocmai influenței lingvistice a aquitanilor (romanizați); așa sînt: a) trecerea lui *f* în *h* (lat. *fīlia* > gasc. *hilha*, castil. *hija* dar lang. *filha*); b) înlocuirea sunetului *v* prin *b* (ca și în castiliană); c) căderea lui *n* intervocalic (lat. *luna* > gasc. *lua*, dar lang. *luna*); d) transformarea geminatei *ll* în *r* (între două vocale: lat. *bella* > gasc. *bèra*, dar lang.

bèlla) sau în *-t*, *-tch* (notat *-th*) în poziție finală (lat. *bellum* > gasc. *bèt*, dar lang. *bel*); e) asimilarea în grupurile *nd*, *mb* (lat. **intendūtum* > gasc. *entenut* „entendu“), dar lang. *entendut*; gal. **cumba* > gasc. *coma* „combe“, dar lang. *comba*); f) proteza vocalică înaintea lui *r* inițial, pronunțat intens (lat. *rota* > gasc. *arroda*, lang. *ròda*).

Afirmația de mai sus se justifică pe deplin prin faptul că particularitățile amintite se regăsesc și în bască: a) basca veche ignoră consoana *f*, cunoscută azi numai în împrumuturile latinești sau romanice (în cazul primelor, *f* se schimbă, după graiuri și cuvinte, în *p*, *b*, și *m*); b) basca a cunoscut întotdeauna numai sunetul *b* (nu și *v*); c) pentru soara lui *n* intervocalic, cf. lat. *anātem* > basc. *ahate*, lat. *corōnam* > basc. *koroa*, lat. *honōrem* > basc. *ohore*; d) *l* > *r* și *ll* > *l*: lat. *voluntātem* > basc. *borondate*; e) pentru asimilarea lui *n*+consoană, cf. romanicele **convitāre* > basc. *gomita*, alături de fr. *convier*; f) proteza vocalică înaintea lui *r*: lat. *rota* > basc. *errota* „roue; moulin“; lat. *regem* > basc. *errege*.

Am insistat, din partea noastră, asupra acestor observații, întrucît ele sînt de natură să pună într-o lumină nouă originea unor particularități fonetice ale unor idiomuri romanice de apus, explicate pînă acum într-o altă manieră. Implicit, aceste considerații dovedesc că aquitanii (proto-bascii) au ocupat, la nord de Pirenei, un teritoriu mult mai întins, redus cu vremea, în urma romanizării lor.

În ce privește originea bascilor, J. Allières arată că ei nu pot fi considerați ca descendenți ai iberilor, ci, poate, numai ca o populație înrudită cu aceștia. Propriu-zis, în legătură cu proveniența bascilor — problemă mult discutată — părerile specialiștilor nu sînt unitare. Basca prezentînd afinități atît cu limbile hamitice (berbera, de ex.), cît și cu unele limbi caucaziene (georgiana, în primul rînd); vezi, în acest sens, opiniile lui J. Hubschmidt, G. Dumézil și R. Lafont, reproduse în mod succint la p. 24—26.

Pateiul istoric al bascilor, cuprins în cap. III, sugestiv intitulat „*Vicissitudes historiques*“ (p. 27—50), subliniază permanența bascilor, sub raport etnic, lingvistic și cultural, în ciuda grelelor încercări la care au fost supuși de-a lungul veacurilor (dominația romană,

migrațiile popoarelor, cucerirea arabă, includerea teritoriului lor la două state deosebite etc.).

Partea a III-a cuprinde, mai întâi, o prezentare precisă și clară a principalelor trăsături ale limbii basce (cap. *La langue*, p. 51—74). După propria expresie a autorului, prin specificul său basca „révele des structures insolites dans l'univers linguistique occidental“ (p. 51). Din punct de vedere dialectal, această limbă prezintă 7 subunități (dialecte), fiecare din ele corespunzând, *grosso-modo*, câte unei vechi provincii (păstrăm denumirile lor din franceză): *biscayen*; *guipuzcoan* (pînă azi principalul dialect literar basc din Spania); *labourdin* și *bas-navarrais* care își împart în Franța favoarea scriitorilor; *souletin*, dialect arhaizant și, în același timp, influențat de gasconă; în sfârșit, dialectul *haut-navarrais*, în Spania, pe cale de dispariție, fără de tradiție literară. Astăzi, din acest ansamblu eterogen tinde să se formeze o limbă bască unitară (o *euskara batua*), foarte apropiată de dialectul labourdin.

Gramatical, basca se caracterizează printr-o flexiune nominală aglutinantă (ca și finlandeza, turca sau maghiara): „declinarea“ se realizează prin adăugarea de sufixe la o bază invariabilă. Unele sufixe se pot adăuga formelor deja suffixate. În acest caz, numai ultimul sufix se „declină“, celelalte fiind asimilate radicalului.

Nu există gen gramatical. Se disting, în schimb, două tipuri de flexiune, una indeterminată, unde numărul nu este precizat, alta determinată, care cuprinde un singular și un plural și se caracterizează, în general, prin prezența unui element postpus, numit adesea „articol“.

Principala trăsătură originală a flexiunii verbale constă în „pluripersonalitatea“ formelor verbale personale. Formele verbale variază în funcție nu numai de persoana — subiect, ci și de alți participanți la acțiune: obiectul direct, obligator pentru verbele tranzitive și, eventual, beneficiarul (atît pentru intransitive, cît și pentru tranzitive); de ex. *emaiten duzu* „voi îl dați“, dar *emaiten dau-tazu* „voi mi-l dați“ etc.

În morfosintaxa nominală sînt două principii de bază: a) cu excepția epitetului, orice determinant precede numele; b) dintr-o suită de termeni juxtațuși

sau coordonați, care au aceeași funcție gramaticală, numai ultimul este afectat de o eventuală determinare și de mărcile cauzale; de ex.: *harotzaren etxea* „casa fierarului“ (*harotz* „fierar“), dar *etxe zuria* „casa albă“; *etxe handi eta eder bat* „o casă mare și frumoasă“; *etxe handi eta ederraren izena* „numele casei mari și frumoase“.

În morfosintaxa verbului, este de remarcat așa-numita *construcție ergativă*. Verbele tranzitive sînt raportate atît subiectului (agentului), cît și obiectului direct și, în mod secundar, unui beneficiar. Subiectul unui verb intransitiv nu primește o marcă casuală specifică, el fiind la „nominativ“, caz non-marcat. Atunci însă, cînd acțiunea este tranzitivă, subiectul (sau obiectul) primește o marcă pozitivă — el este la „ergativ“ —, în timp ce obiectul, termenul non-marcat, este la nominativ.

Cel de al doilea capitol, consacrat literaturii basce (p. 75—86), se deschide prin prezentarea cîtorva aspecte originale ale literaturii populare, dintre care menționăm creația așa-zisilor *bertsolari* (cîntăreți populari), ca și unele producții ale teatrului popular *souletin*, ca pastorelele inspirate din „misterele“ evului mediu.

Începînd din sec. al XVI-lea și pînă în zilele noastre, literatura se împarte în opere de inspirație religioasă și moralizatoare, ca și în opere laice, în poezie și proză. Acestea din urmă reprezintă toate genurile: dintre ele se remarcă numeroasele scrieri asupra gramaticii basce și de apologie a acestei limbi, fapt explicabil prin tendința firească a bascilor de a-și face cunoscut străvechiul lor tezaur lingvistic și cultural.

Ultima parte a lucrării — cea de a patra — ar merita ea însăși o analiză detaliată. Oricum, bogăția faptelor amintite ne destăinuie, din nou, pe basci ca pe un popor cu o străveche cultură materială și spirituală, a cărei originalitate, la fel ca și cea a limbii, s-a păstrat prea puțin alterată de-a lungul vremii.

Regretînd de a nu fi putut zăbovi mai mult asupra acestei mișcătoare cronici a unui popor multimilenar, înzestrat cu atîtea alese însușiri, ne permitem în încheiere ca, alături de autorul cărții, să dorim vajnicilor basci un binemeritat și necurmat progres în toate sectoarele vieții sociale.

M. HOMORODEAN

V. A. Beloșapkova, **Sovremennyj russkij jazyk. Sintaksis**, Moscova, Ed. „Vysšaja škola“, 1977, 248 p.

Considerată printre cei mai buni sintaxiști ai Uniunii Sovietice, Vera Arsenievna Beloșapkova s-a impus printr-o serie întreagă de studii valoroase, precum și cărțile *Složnoe predloženie v sovremennom russkom jazyke*, 1967, și *Grammatika sovremennogo russkogo literaturnogo jazyka*, 1970. În aceasta din urmă studiază fraza, pentru ca lucrarea de față să fie consacrată întregii sintaxe.

Încă în *Introducere* (p. 5—15), autoarea ia în discuție, într-o accepțiune nouă, obiectul sintaxei și unitățile ei, precum și corelația dintre sintagmă (îmbinarea de cuvinte) și propoziție, dintre propoziție și frază, unitățile sintactice ale limbii și vorbirii etc.

În capitolul *Legăturile sintactice* (p. 16—59) sînt tratate tradițional, dar cu multă originalitate, nivelele legăturilor sintactice. Se subliniază aici că conexiunile cuvîntului cu formele cuvîntului sînt posibile numai la nivelul sintagmei; conexiunile unei forme a cuvîntului cu forma altui cuvînt, care sînt posibile și în propoziție și în sintagmă: două sau mai multe propoziții pot fi îmbinate printr-o legătură sintactică numai în frază; un tip de frază ce se construiește pe baza conexiunilor cuvîntului în propoziție (vezi și capitolul *Fraza formată prin subordonare*); comparativul adjectivului și adverbului au calitatea de a se uni cu componentul subordonat, introdus cu conjuncția *čem*; îmbinarea sintagmei cu forma cuvîntului are loc în sintagme compuse. Autoarea conchide că legăturile sintactice la nivelul sintagmei și propoziției coincid parțial, în timp ce la nivelul frazei aceste legături sînt complet diferențiate. În același capitol sînt tratate și probleme ca: mijloacele de exprimarea legăturilor sintactice; felul legăturilor sintactice (coordonarea și subordonarea); tipurile legăturilor coordonatoare; felul legăturilor subordonatoare la nivelul legăturii formei cuvîntului etc.

Merită atenție și capitolul privitor la *sintagmă* (p. 60—77), unde se iau în discuție corelația sintagmei cu alte unități

sintactice, construcția sintagmei, sensul și funcțiunile ei, ca și tipurile de sintagme. Aici autoarea acceptă și tipuri de sintagme formate prin coordonare, la care se renunțase de mult timp în lingvistica sovietică.

Capitolul privitor la *propoziție* (p. 78—157) este tratat într-un mod cu totul nou pentru sintaxa limbii ruse. El este un model de cercetare și pentru sintaxa altor limbi. Se iau în discuție aspectele studierii propoziției și anume: cel *constructiv* (static) și cel *comunicativ* (dinamic). După primul aspect, propoziția este studiată „autonom“, de sine stătătoare; proprietățile sale sînt explicate din interior, după construcția sa formală. După cel de al doilea aspect, propoziția nu acționează de sine stătătoare, ci ca parte a textului, într-un context lingvistic și extralingvistic (p. 78). Organizarea comunicativă este independentă de organizarea formală, referitor la care se spune: „propoziția are acea organizare formală internă, care o face să nu reacționeze la mediul înconjurător al propoziției în vorbire. Din acest punct de vedere, propoziția se prezintă ca o construcție statică, fapt care îi permite să-și păstreze forma în orice condiții de funcționare“. Pe de altă parte „propoziția posedă și o altă organizare, destinată să reacționeze la mediul înconjurător al propoziției în vorbire; cu ajutorul acestei organizări, propoziția își realizează sarcina sa comunicativă“ (p. 81). Autoarea privește propoziția ca un fenomen complex, care îmbină trei obiecte sintactice: 1) *organizarea formală*, 2) *structura semantică* și 3) *organizarea comunicativă* (p. 82).

Noțiunea de predicat este o noțiune controversată în lingvistica sovietică. V. A. Beloșapkova consideră că predicatul trebuie privit ca parte a propoziției cu două semne: 1) el este purtătorul predicativității, exponentul acesteia și 2) parte a propoziției legată cu subiectul și acordată cu acesta (p. 86). O atenție deosebită se acordă părții principale din propozițiile monomembre, precum și a corelației dintre propozițiile bi- și monomembre. Tot în cadrul acestui capitol, un loc de seamă îl ocupă schema structurală a propoziției (p. 99—117), care este definită ca un model abstract ce constă dintr-un minimum de componente necesari pentru crearea propoziției (p. 101). În cadrul acestui

paragraf se analizează un număr însemnat de modele atât în înțelegerea schemei ca minim predicativ (p. 101), cât și în înțelegerea schemei structurale ca minim nominativ (p. 111). În cadrul paragrafului Structura semantică a propoziției (p. 117—131) se iau în discuție factorii definitorii ai sensului propoziției (p. 120), propoziția ca unitate nominativă (p. 126), problema subiectului semantic (p. 129) și altele. Mult controversata problemă în lingvistica limbii ruse a părților secundare de propoziție rămîne însă și aici nerezolvată. Este interesant, totuși, că există un paragraf dedicat părților principale de propoziție (p. 84—91), ca și un capitol intitulat *Părțile propoziției* (p. 132—143), care se încheie cu o schemă foarte originală (p. 144), cu patru nivele și cu 18 matrice.

Organizarea comunicativă a propoziției este analizată sub aspectul segmentării propoziției, unde sînt tratate și mijloacele de exprimare a segmentării pro-

poziției, tipurile de enunțuri, corelația dintre propoziție și enunț etc.

Cel mai amplu capitol este *Fraza* (p. 158—243), care reia în esență problemele expuse în cartea cu același titlu (vezi mai sus. Vezi și recenzia noastră CL, 1970, nr. 1 și CL, 1973, nr. 1). Aici interpretarea este adusă la zi și sînt introduse, de asemenea, o serie de îmbunătățiri. Paragrafele principale din acest capitol sînt: Natura gramaticală a frazei (p. 158—166); Problema propozițiilor cu predicate multiple (p. 167—171), problemă controversată în lingvistica limbii ruse, dar nerezolvată nici de astăzi. Alte paragrafe, ca schema structurală a frazei și legătura sintactică dintre componentii frazei pun probleme noi și sînt tratate din alte puncte de vedere. Cartea este înzestrată cu o serie de tabele și scheme. Ea se înscrie printre cele mai valoroase lucrări de sintaxă din ultimul timp.

ONUFRIE VINȚELER

Intreprinderea Poligrafică Cluj 757/1978.

În cel de al XXIII-lea an (1978) *Studia Universitatis Babeş—Bolyai* apare semestrial în specialitățile :

matematică
fizică
chimie
geologie—geografie
biologie
filozofie
științe economice
științe juridice
istorie
filologie

На XXIII году издания (1978) *Studia Universitatis Babeş—Bolyai* выходит два раза в год со следующими специальностями :

математика
физика
химия
геология—география
биология
философия
экономические науки
юридические науки
история
филология

Dans sa XXIII-e année (1978) *Studia Universitatis Babeş—Bolyai* paraît semestriellement dans les spécialités :

mathématiques
physique
chimie
géologie—géographie
biologie
philosophie
sciences économiques
sciences juridiques
histoire
philologie

43 871

Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și prin difuzorii de presă, iar pentru străinătate prin ILEXIM, Departamentul Export-Import Presă, P. O. Box 136-137, telex 11226, București, str. 13 Decembrie nr. 3.

Lei 10